

**AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE  
TURİZME YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI  
VE BİR UYGULAMA**

**(Yüksek Lisans Tezi)**

**Nevzat Bilge İSPİR**

**Eskişehir, 1999**

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE TURİZME YÖNELİK DEVLET  
YARDIMLARI VE BİR UYGULAMA

Nevzat Bilge İSPİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İşletme (Finansman) Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nurhan AYDIN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

1999

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜAVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE TURİZME YÖNELİK DEVLET  
YARDIMLARI VE BİR UYGULAMA

Arş. Gör. Nevzat Bilge İSPİR

İşletme (Finansman) Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 1999

Danışman: Prof. Dr. Nurhan AYDIN

Turizm, birçok ülkenin ekonomilerinde ön sırada yer almaktadır. Turizmin ekonomiye ve istihdama olan olumlu katkılarını fark eden ülkeler bu sektörü koruma ve desteklemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Bunun için de devlet yardımlarını kullanmışlardır.

Devlet yardımlarının bir çok uygulama alanı bulunmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye turizm sektörünü korumak, geliştirmek ve rekabet açısından uygun bir konuma getirmek için bu sektöre çeşitli yollarla yardımda bulunmaktadır.

Avrupa Birliği ve Türkiye'de turizm sektörüne uygulanan devlet yardımlarının bilinmesi, bu alanda yatırım yapacak girişimcilere finansman yüklerinin hafifletilmesinde yardımcı olacaktır.

## ABSTRACT

Tourism takes a foremost place in the economies of many countries. The countries that aware of the positive contributions of tourism to economy and employment have done all they can in order to protect and support this sector. Therefore they used the state assistance for this.

There are many application fields of state assistances. In order to protect, develop and get the tourism sector in an appropriate location in rivalry's point of view the European Union Countries and Turkey have presented help in various ways.

To know the state assistances applied to tourism sector in European Union and Turkey will be useful for interferers who will invest in this field to lighten the financing burdens.

## JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Nevzat Bilge İspir'in "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Turizme Yönelik Devlet Yardımları ve Bir Uygulama" başlıklı tezi 10.08.1999 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisans Üstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca İşletme (Finansman) Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Danışman : Prof. Dr. Nurhan AYDIN  
Üye : Doç. Dr. Güven SEVİL  
Üye : Doç. Dr. Fermani MAVİŞ

## ÖNSÖZ

Birçok ülkenin ekonomilerinde lokomotif sektör olma özelliğini koruyan turizm sektörü, ekonomiye olan olumlu katkıları yanı sıra, döviz kazandırıcı etkisi, istihdama olan olumlu katkısı ve ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkisinden dolayı özel olarak korunmuş ve desteklenmiştir.

Devlet yardımları ile yapılan bu koruma ve destekleme çalışmalarında ülkeler birçok araç kullanmışlardır. Bu yolla turizm sektörünün korunması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada benden destek ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Nurhan AYDIN'a, bilgilerinden yararlanmama izin veren Sayın Prof. Dr. Davut AYDIN'a teşekkür ederim.

Nevzat Bilge İSPİR

## İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### TURİZM SEKTÖRÜ VE YATIRIMLARI

1. Turizm Sektörü.....	4
1.1. Konaklama.....	5
1.2. Ulaştırma.....	5
1.3. Yeme-İçme.....	6
1.4. Eğlence (Rekreasyon).....	6
1.5. Diğer İhtiyaçları Karşılaman Faaliyetler.....	7
2. Turizm Yatırımı.....	7
2.1. Turizm Yatırımı Türleri.....	7
2.1.1. Alt Yapı Yatırımları.....	8
2.1.2. Üst Yapı Yatırımları.....	8
2.1.3. Destek Yatırımları.....	8
3. Turizm Yatırımlarının Özellikleri.....	9
3.1. Sabit Sermaye Yoğunluğu.....	9
3.2. Emek Yoğunluğu.....	10

3.3. Sabit Giderlerin Yüksek Oluşu.....	10
3.4. Alt yapı - Tesis İlişkisi .....	10
3.5. Endirekt Rantabilite.....	10
3.6. Turizm Talebinin Yatırıma Etkisi .....	11
3.7. Alternatif Sektörler Mukayesesi.....	11
3.8. Fiziksel Planlamanın Önemi .....	12
3.9. Turizmde Sürdürülebilirlik İlkesi.....	12
4. Turizm İşletmelerinde Finansman .....	12
4.1. Öz kaynakla Finansman .....	13
4.1.1. Hisse Senedi İle Finansman.....	14
4.1.2. Oto Finansman .....	14
4.2. Borçla Finansman.....	15
4.2.1. Krediler .....	15
4.2.2. Tahvil İhracı Yolu İle Finansman .....	17
4.3. Devlet Yardımları.....	17
4.4. Diğer Finansman Yöntemleri .....	18
4.4.1. Leasing (Finansal Kiralama).....	18
4.4.2. Factoring.....	19
4.4.3. Franchising.....	20
4.4.4. Risk Sermayesi (Venture Capital) .....	21
4.4.5. Devremülk .....	21
4.4.6. Barter .....	22

## İKİNCİ BÖLÜM

### ULUSLARARASI ANLAŞMALARDA DEVLET YARDIMLARI

1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) Çerçevesinde Devlet Yardımları.....	24
2. GATT - Uruguay Görüşmelerinde Devlet Yardımları .....	25
2.1. Devlet Yardımı Kategorileri .....	26



2.1.1. Yasaklanmış Devlet Yardımları .....	26
2.1.2. Karşı Önlem Alınabilir Devlet Yardımları .....	26
2.1.3. Karşı Önlem Alınmayan Devlet Yardımları .....	27
3. Avrupa Serbest Ticaret Birliği Anlaşmasında (EFTA) Devlet Yardımları .....	27
4. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)Uzlaşması Çerçevesinde Devlet Yardımları .....	28
5. Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşmasında (AEA) Devlet Yardımları.....	28
6. Avrupa Birliği'nde Devlet Yardımları.....	29
6.1. Avrupa Birliğinde Devlet Yardımlarına İlişkin Mevzuat .....	29
6.2. Avrupa Birliğinde Devlet Yardımı Grupları.....	30
6.2.1. Grup A (A1 + A2).....	31
6.2.2. Grup B .....	31
6.2.3. Grup C (C1 + C2) .....	32
6.2.4. Grup D (D1 + D2).....	33
6.3. Avrupa Birliğinde Vergi Dışı Devlet Yardımları.....	33
6.4. Avrupa Birliğinde Vergi Sistemlerindeki Devlet Yardımları.....	35
6.5. Avrupa Birliği Fonları ve Krediler.....	36
6.5.1. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu .....	36
6.5.2. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu .....	36
6.5.3. Avrupa Sosyal Fonu .....	37

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TURİZME YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI

1. Avrupa Birliğinde Turizm Sektörü .....	40
1.1. Avrupa Birliğinde Turizm Arzı .....	42
1.2. Avrupa Birliğinde Turizm Talebi .....	43
2. Avrupa Birliğinde Turizm Politikaları.....	44
3. Avrupa Birliğinin Turizmi Teşvik Programı (Philoxenia).....	47

3. Bölgesel ve Yapısal Fonların Turizm Alanında Kullanılması.....	49
5. Küçük ve Orta Boy İşletmelere (KOBİ) Yönelik Devlet Yardımlarının Turizm İçin Kullanımı .....	54
6. Akdeniz Programı (MEDA) ve Turizm.....	56

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE TURİZME YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI

1. Türkiye'de Turizm Sektörü.....	58
1.1. Arz ve Talep.....	58
2. Türkiye'de Turizm Politikaları .....	61
2.1. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979 - 1984).....	62
2.2. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 - 1989) .....	62
2.3. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990 - 1995) .....	63
2.4. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 - 2000).....	63
3. Türkiye'de Turizme Yönelik Devlet Yardımları .....	64
3.1. Teşvik Belgesinin Sağladığı İmkanlar.....	65
3.2. Fon Kaynaklı Krediler.....	68
3.3. 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununun Sağladığı İmkanlar .....	71
3.4. 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun Sağladığı İmkanlar .....	72
4. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Uygulanan Devlet Yardımlarının Karşılaştırması.....	75

## BEŞİNCİ BÖLÜM

### ANTALYA BÖLGESİNDE TURİZM SEKTÖRÜNE YÖNELİK ANKET UYGULAMASI

1. Problem .....	82
2. Amaç .....	82
3. Önem.....	83
4. Varsayımlar .....	83

5. Sınırlılıklar .....	83
6. Tanımlar .....	83
7. Yöntem.....	84
7.1. Evrem ve Örneklem.....	84
7.2. Veriler ve Toplanması.....	86
8. Bulgular ve Yorum .....	87
SONUÇ.....	93
EKLER .....	95
KAYNAKÇA .....	105

## TABLOLAR LİSTESİ

TABLO	Sayfa
1. Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yoğunluğu .....	9
2. Dünyanın Önde Gelen Zincir Otel İşletmeleri.....	20
3. AB’de Devlet Yardımlarının Yardım Gruplarına Göre Dağılımı .....	32
4. AB’de Toplam Devlet Yardımlarının Yüzde Olarak Üye Devletlere Dağılımı ...	34
5. Fonların Hedefler İtibariyle 1989 - 1993 Yılları Arasındaki Endikatif Dağılımı .	38
6. Avrupa Birliğinde Turizmde İstihdam.....	41
7. AB’nin GSMH’sı İçinde Turizmin Payı .....	42
8. Avrupa Birliğinde Turizm Arzı .....	43
9. 1993 - 1996 yıllarında Avrupa Birliğine Gelen Turistlerin Sayısı .....	44
10. AB’de Turizm Sektörüne Yönelik AYB Finansmanı 1989 - 1992 .....	50
11. AB’de Ükelere Göre Turizme Ayrılan Topluluk Yapısal Fonları 1989 - 1993 ..	51
12. AB Ülkelerinde Yıllar İtibariyle Yapısal Fonların Dağılımı .....	52
13. İspanya, Yunanistan ve Portekiz’de Uygulanan Teşvik Sistemi .....	53
14. Türkiye’de Turizm Sektörü Sabit Sermaye Yatırımları.....	59
15. Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri Kapasitesi .....	59
16. Türlerine Göre Seyahat Acentaları Sayısı .....	60
17. Yıllara Göre Türkiye’ye Gelen Turist Sayısı .....	60
18. Aylara Göre Türkiye’ye Gelen Turist Sayısı .....	61
19. Türkiye’de Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri.....	65
20. Türkiye Kalkınma Bankası AŞ. Genel Müdürlüğünce Turizm Sektörüne Tahsis Edilen Krediler .....	71
21. Yabancı Sermaye İzinlerinin Yıllara Göre Dağılımı .....	74
22. Turizm Sektöründe Yabancı Sermaye.....	75
23. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Uygulanan Devlet Yardımlarının Karşılaştırması ..	77
24. Antalya Bölgesindeki 4 ve 5 Yıldızlı oteller .....	85
25. Örnekleme Giren Otellerin Dağılımı.....	86
26. Otellerin Yatırım Teşvik Belgesini Alma Amaçları .....	88
27. Tevsii ve Modernizasyon, Tamamlama, Yenileme Yatırımlarının Dağılımı.....	89

28. Kredi Kullanılan Bankaların Dağılımı.....	90
29. Kredi Kullanım Amaçlarının Dağılımı .....	90
30. Kullanılan Kredilerin Faiz Yapıları.....	90
31. Otel İşletmelerinin Yardımlar Hakkındaki Düşünceleri.....	92

**KISALTMALAR**

AB	Avrupa Birliği
ABKF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEA	Avrupa Ekonomik Alanı
ASF	Avrupa Sosyal Fonu
ATGYF	Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BRE	İşletmeleri Yaklaştırma Bürosu
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği Anlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GYSİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
İGEME	İhracatı Geliştirme ve Etüt Merkezi
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
MEDA	Avrupa Birliği Akdeniz Programı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
YTA	Yeni Topluluk Aracı

## GİRİŞ

Bacasız sanayi olarak adlandırılan ve Türkiye ekonomisi içinde lokomotif sektör olma özelliğini koruyan turizm sektörü, ülkeler için önemli bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Turizm sektörünün geçmişi tarihin derinliklerine kadar uzanır. Tarih boyunca insanlar seyahat etmişler ve bu seyahatleri sırasında turizm sektörü içinde yer alan konaklama tesislerinden yararlanmışlardır.

Turizmin esas gelişimi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Yaşam süresinin uzaması, emeklilik yaşının erkene alınması, insanların boş zamanlarının artması gibi sebepler bu gelişmede etkili olmuştur.

Turizm sektörünün ekonomi üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. İstihdama olan olumlu katkısı, döviz girdisi sağlaması, ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkisi bunlardan birkaçıdır.

Turizmin bu olumlu etkilerinin farkına varan ülkeler, bu sektörü koruma ve destekleme yoluna gitmişlerdir. Bunu da devlet yardımları ile gerçekleştirmişlerdir. Ülkelerin farklı gelişmişlik düzeylerinde olması, rekabet koşullarını farklı olması devlet yardımlarının zorunluluğunu ortaya koymuştur. Turizm sektörünü geliştirmek, rekabet açısından olumlu bir yere getirmek gibi amaçlarla ülkeler bu sektörü dolaylı veya dolaysız yollarla desteklemişlerdir.

Dünyanın önemli ekonomik birleşmelerinden olan Avrupa Birliği'nin de bile bu sektör korunmuş ve desteklenmiştir. Esasen Avrupa Birliği, devlet yardımlarına, uluslararası ticareti bozucu etkilerinden dolayı karşı olmakla birlikte, ülkelerin farklı gelişmişlik düzeyinde olması, rekabet koşullarını farklı olması gibi nedenlerle devlet yardımlarının gerekliliğine de inanmaktadır.

Avrupa Birliği yakın zamana kadar bu sektörü doğrudan desteklemeyi hedefleyen bir program geliştirmemiştir. Turizm sektörünü doğrudan teşvik etmeyi hedefleyen "Philoxenia" programı olmuştur.

Türkiye’de ise turizm sektörü 1980’li yıllardan sonra önem kazanmış ve bu sektörü doğrudan teşvikini hedefleyen 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu yürürlüğe konulmuştur.

Avrupa Birliğindeki teşvik sistemini inceleyen İktisadi Kalkınma Vakfı, Birlikteki genel teşvik mevzuatına değinmiş, turizm sektörüne uygulanan teşvikler hakkında bir bilgi vermemiştir.

Aynı şekilde bir çalışma yapan İhracatı Geliştirme ve Etüt Merkezi (İGEME), Avrupa Birliği teşvik sistemi ile Türkiye’de uygulanan teşvik sistemlerini genel olarak karşılaştırmıştır.

Bu konuda, Türkiye Seyahat Acentaları Birliği’nin çalışmasında ise, Avrupa Birliği’nde uygulanan turizm teşviklerine deyinilmiş, ancak Türkiye’deki durum açıklanmamıştır.

Özetle belirtilecek olursa, Avrupa Birliği ile Türkiye’de turizm sektörüne uygulanan devlet yardımlarını tanımlayan, Türkiye’deki uygulamayı açıklayan yeterli bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

\* Bu çalışma ile Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde turizm sektörüne uygulanan devlet yardımları ortaya konularak, yardımların yeterli düzeyde olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla, Avrupa Birliği’ndeki teşvik sisteminin nasıl olduğu, turizme hangi kaynakların aktarıldığı, Türkiye’deki teşvik sisteminin nasıl olduğu, turizme hangi kaynakların aktarıldığı, Türkiye’de, Turizmi Teşvik Kanununda ve diğer yönetmeliklerde sıralanan yardım çeşitlerinin tümünün uygulanıp uygulanmadığı araştırılmıştır.

Araştırmada toplanacak verilerle özellikle, Avrupa Birliği ve Türkiye’de turizm sektörüne uygulanan devlet yardımları ortaya konularak, karşılaştırma olanağı yaratıp, Türkiye’deki varolan sistem hakkında aydınlatıcı bir bilgi verileceği umulmaktadır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; genel olarak turizm ve turizm ile ilgili kavramlar açıklanmış, turizm sektörü, turizm yatırımı kavramı, turizm yatırımlarının özelliklerine değinilmiştir.

İkinci bölümde, genel olarak uluslararası anlaşmaların devlet yardımlarına nasıl yaklaştıkları açıklanmış, devlet yardımı kavramı ile nelerin kastedildiği, GATT, OECD, EFTA, Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması ve Avrupa Birliği anlaşmalarında devlet yardımlarına ilişkin maddeler açıklanmıştır.



Üçüncü bölümde, Avrupa Birliğinde turizm sektörüne uygulanan devlet yardımlarının neler olduğu açıklanmıştır. Bu amaçla Avrupa Birliği turizm politikaları ve programları, yapısal fonların turizm alanında kullanımı incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, Türkiye’de turizme uygulanan devlet yardımları üzerinde durulmuş, devlet yardımlarının kaynakları, amaçları, kalkınma planlarındaki turizm ile ilgili programlar açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca devlet yardımları ile ilgili kanun ve yönetmelikler üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölümde ise, Türkiye’deki turizm sektörüne uygulanan devlet yardımlarının test edilmesi için tarama modeli ile oluşturulan bir anket, Antalya bölgesindeki 4 ve 5 yıldızlı otellere uygulanmış, bu anketin uygulama sonuçları üzerinde durulmuştur

Sonuçta ise yapılan çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### TURİZM SEKTÖRÜ VE YATIRIMLARI

#### 1. Turizm Sektörü

Günümüzde bacasız sanayi olarak adlandırılan ve Türkiye ekonomisi içinde büyük bir paya sahip olan turizm, önemli bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Bu bölümde genel olarak turizm sektörü ve turizm ile ilgili kavramlar üzerinde durulacaktır.

Turizm farklı kaynaklarda çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır.

-Turizm; insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zaman olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki genelde turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür.<sup>1</sup>

-Turizm insanların sürekli konutlarını bulunduğu yer dışında yaptıkları seyahat ve gittikleri yerlerde geçici konaklamalarından doğan ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili faaliyetlerdir.<sup>2</sup>

Turist, turizm tanımındaki özelliklere uygun olarak, belirtilen nedenlerin etkisi ile belirli bir süre için seyahat eden, ziyaret ettiği yerde 24 saatten fazla kalan veya ülkenin bir konaklama tesisinde en az bir geceleme yapan, mali gücü, zamanı ve maddi kapasitesi sınırlı olan, rahatına düşkün geleneklerini koruyan, temizlik ve vasat konfor arayan, maceraperest olmayan insanlardır.<sup>3</sup> Günübürlükçiler ise, zevk için 24 saatten az bir süre seyahat eden kişiler olarak tanımlanır.<sup>4</sup>

---

<sup>1</sup> Fermani Maviş, **Otel İşletmeciliği**, (Anadolu Üniversitesi Yayınları No:843, Eskişehir 1994), s.5

<sup>2</sup> Türkiye Kalkınma Bankası, **Turizm El Kitabı**, (Ankara 1990), s.9

<sup>3</sup> Mehmet Özdemir, **Turizm Nedir?**, (TC. Turizm Bankası Araştırma ve Eğitim Başkanlığı İnceleme Araştırma Dizisi:1, Ankara), s.12

<sup>4</sup> Maviş, a.g.e., s.7

Turizm sektörü; turistlerin, ikamet ettikleri yerlerden ayrılarak tekrar aynı yere dönüncüye kadar geçen süre içerisindeki seyahatları sırasında gereksinme duydukları ulaştırma, konaklama, yeme - içme, eğlence ve diğer ihtiyaçlarını karşılayan faaliyet alanlarının tümüdür şeklinde tanımlanmaktadır.<sup>5</sup>

Bu tanımdan yola çıkarak turizm sektörünü 5 ana bölüme ayırabiliriz:

- Konaklama
- Ulaştırma
- Yeme - içme
- Eğlence (Rekreasyon)
- Diğer ihtiyaçları karşılayan faaliyetler

### 1.1 Konaklama

Konaklama sektörü ile turizm sektörü iç içe geçmiş durumdadır. İnsanlar seyahatleri sırasında konaklama sektörü içerisinde yer alan birçok tesisten yararlanırlar. Konaklama sektörü insanların kendi konutları dışında değişik nedenlerle yaptıkları seyahatlerde geçici olarak konaklama, yeme - içme, dinlenme ve rekreasyon gereksinimlerini ticari amaçla en uygun bir ortamda karşılayan otel, motel, tatil köyü, hostel, kamping, oberj, pansiyon, termal tesis, gibi işletmelerin yer aldığı bir sektördür.<sup>6</sup>

### 1.2. Ulaştırma

Yer değiştirme turizmin temel özelliklerinden birisidir. Seyahat olamadan turizmden söz edilemez. Ulaştırma yer değiştirme işlevinin yerine getirir. Ulaştırmanın gelişmesi, hızlı kitle ulaşım araçlarının kullanılması, zaman ve mali gücü sınırlı olan

<sup>5</sup> Nazmi Kozak, Meryem Akoğlan, Metin Kozak, **Genel Turizm İlkeler Kavramlar**, (Anatolia Yayıncılık, Ankara: 1994), s.35

<sup>6</sup> Güven Sevil, **Konaklama İşletmelerinde Finansal Yönetim**, (Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı yayın NO:103, Eskişehir 1995), s.3

insanların turizm hareketlerine katılmasını sağlamıştır. Ulaştırma türlerini demiryolu, su yolu, havayolu ve karayolu şeklinde sıralayabiliriz.<sup>7</sup>

### 1.3. Yeme – İçme

Üç yıldızlı otel statüsünden itibaren konaklama tesisleri içerisinde zorunlu olarak bulunan yiyecek – içecek birimleri, konaklama işletmeleri içinde hizmet vermektedir. Ancak turizm sektörü içinde turistlere yeme – içme hizmeti veren bu kuruluşların hepsi otel bünyesinde yer almamaktadır. Bağımsız olarak hizmet veren farklı sınıflarda restoran işletmeleri ile özellikle son yıllarda sayıları giderek artan fast – food işletmeciliği de bu sektörde önemli bir yer tutmaya başlamıştır.<sup>8</sup>

### 1.4. Eğlence (Rekreasyon)

Rekreasyon, sözcük olarak dinlendirmek, eğlendirmek, canlandırmak gibi anlamlara gelmektedir. Bu açıklamaya bağlı olarak rekreasyon işletmeleri ise kişilerin boş zamanlarını değerlendirmek, eğlence-dinlence ve tatmin dürtülerini karşılamak amacıyla katıldıkları etkinlikleri sunan işletmeler şeklinde tanımlanırlar.<sup>9</sup>

Turistik merkezlerdeki eğlenceye yönelik kuruluşlar ve faaliyetler özel bir çekim gücüne sahiptir. ABD'nin Florida eyaletindeki ve Paris'teki Disneyland, Danimarka'nın Kopenhag kentindeki Tivoli eğlence merkezi, Bazı kentlerdeki tiyatrolar, baleler, gece klüpleri ve oyun salonları sundukları eğlence olanakları ile insanların zevk ve isteklerini karşılayarak önemli turistik çekim merkezlerini oluşturmaktadır.<sup>10</sup>

<sup>7</sup> Maviş, a.g.e, s.25

<sup>8</sup> Kozak, Akoğlan, Kozak, a.g.e., s.39

<sup>9</sup> Aynı, s.41

<sup>10</sup> Ömer Akat, Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği (Ekin Kitabevi, Bursa 1997), s.89

### 1.5. Diğer İhtiyaçları Karşılamanın Faaliyetleri

İnsanların turizm olayına katılmaları ile ortaya çıkan konaklama, yeme-içme ve seyahat ihtiyaçlarını doğrudan karşılayan işletmelerin yanı sıra, turizmle ilgili çeşitli faaliyetleri yürüten, özel turizm mal ve hizmetleri üreten ve varlıkları kısmen veya tamamen turizme bağlı olan bir dizi işletme daha bulunmaktadır. Bu işletmeler kısaca; turizmle ilgili çeşitli ürünleri üreten işletmeler, turizme bağlı işletmeler, turizmle ilgili özel hizmetleri üreten işletmelerdir.<sup>11</sup>

## 2. Turizm Yatırımı

Yatırım, çok değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Kimilerine göre şans oyunları oynamak bir yatırım sayılmaktadır. En yalın anlamıyla işletme açısından yatırım, "nakdi değerlerin tesis mallarına dönüşümüdür." Örneğin; paranın üretim amacıyla binalara, ulaşım araçlarına ve benzerlerine harcanmasıdır.<sup>12</sup>

Turizm yatırımları ekonomik anlamdaki yatırımlardan sayılmakta ve reel üretim araçlarına yapılan eklemeleri içermektedir. Turizm yatırımları özelliği gereği, sabit sermaye yoğunluğu oldukça yüksek olan yatırımlardır. Turizmde sabit sermaye yatırımı arazi, bina, makine ve teçhizat üçlüsü oluşturmaktadır. Turizm yatırımı şu şekilde tanımlanabilir: "Turistlerin konaklama, yeme - içme, dinlenme ve eğlenme gereksinimlerini karşılamaya yarayan arazi, bina ve teçhizatların bütününe turizm yatırımı" denir. Bu tanımla özellikle üst yapı yatırımları olarak adlandırılan konaklama işletmeleri ele alınmaktadır.<sup>13</sup>

### 2.1. Turizm Yatırımı Türleri

Turizm yatırımları, alt yapı yatırımları, üst yapı yatırımları ve destek yatırımları olmak üzere 3 grupta incelenmektedir.

<sup>11</sup> Akat, a.g.e, s.90

<sup>12</sup> Doğan Bayar, *Sanayi İşletmelerinde Yatırım Politikası*, (Eskişehir 1995), s.16

<sup>13</sup> Nüzhet Kahraman, *Turizm Yatırım Projeleri Analizi*, (Siyasal Kitabevi, Ankara 1997), s.6

### 2.1.1. Alt Yapı Yatırımları

Bir turizm konaklama işletmesinin rantabl olarak işletilebilmesi, o yörede her şeyden önce alt yapı yatırımlarının eksiksiz olarak gerçekleştirilmesine bağlıdır.<sup>14</sup> Alt yapı yatırımları, merkezi veya yerel yönetimlerce yapılan ve doğrudan turizm sektörüne dönük olmayan yatırımlardır. Yol, liman, havaalanı gibi yatırımlar, bu grupta değerlendirilmektedir. Öte yandan, yerel yönetimlerce gerçekleştirilen elektrik, su, havagazi, kanalizasyon ve telekomünikasyon gibi yatırımlar da bu kapsama girmektedir. Bu yatırımların gerçekleştirilmesinde temel amaç, doğrudan turizm endüstrisini geliştirmek olmamakla beraber, alt yapının varlığı ve yeterliliği turizmin gelişmesini önemli ölçüde etkilemektedir.<sup>15</sup>

### 2.1.2. Üst Yapı Yatırımları

Turizmde üst yapı yatırımları denilince konaklama yatırımları anlaşılır. Konaklama yatırımları ise, otel, motel, tatil köyü, pansiyon, devre mülk tesisleri, marinalardan oluşmaktadır. Turizmde üst yapı yatırımları genellikle özel sektör yatırımları olarak değerlendirilir. Ancak, Fransa, İspanya, Yunanistan, Portekiz, Türkiye gibi ülkelerde turizmin gelişmesine ivme kazandırmak veya eşsiz tarihsel yapıların turizm sayesinde canlı tutulabilmesinin sağlamak için, bunları turizm tesisine dönüştürmeye yönelik üst yapı yatırımlarının devlet tarafından yapıldığı görülmüştür.<sup>16</sup>

### 2.1.3. Destek Yatırımları

Alt yapı ve konaklama tesisleri dışında kalan ve her biri kendi alanında ayrı hizmetler sunan, turistlerin yeme - içme, eğlenme, spor, alışveriş gereksinimlerini karşılamak üzere kurulan lokanta, gazino, kafeterya, çay bahçesi, yüzme havuzu, spor

<sup>14</sup> Aynı, s.10

<sup>15</sup> Sevil, a.g.e.s.149

<sup>16</sup> Kahraman, a.g.e, s.10

tesisleri, plajlar vb. yatırımlardır. Bunlar konaklama tesisleriyle bütünleşik olarak veya onlardan bağımsız olarak kurulabilir ve işletilebilirler.<sup>17</sup>

### 3. Turizm Yatırımlarının Özellikleri

Turizm sektörü yatırımları, dolayısıyla turizm tesis ve işletmeleri, diğer işletmelerden farklı özelliklere sahiptirler. Bu özelliklerin bilinmesi, turizm yatırım projelerinin analizinde ve kurulacak işletmenin karlı çalışmasında önemli etkiye sahiptir. Turizm Yatırımlarının ayırt edici özellikleri şunlardır:<sup>18</sup>

#### 3.1. Sabit Sermaye Yoğunluğu

Turizm Yatırımları içinde konaklama işletmeleri, sabit sermaye miktarının diğer endüstrilere göre çok fazla olduğu yatırımlardır. Bunun ana nedeni, turizm tesislerinin arsa, bina, teçhizat üçlüsüne dayanmalarındır.

Tablo 1. Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yoğunluğu (%)

Sektörler	Sabit Sermaye	Değişen Sermaye
Maden İşletmeleri	64	36
Demir - Çelik	50	50
Kimya	42	58
Makine İmalat	39	61
Dokuma	42	59
Otelcilik	94	6

Planlama Dergisi, Sayı:10, s.22

<sup>17</sup> Sevil, a.g.e., s.150

<sup>18</sup> Kahraman, a.g.e, s.18-29

### 3.2. Emek Yoğunluğu

İstihdam açısından turizm işletmeleri, otomasyon olanaklarının çok sınırlı olarak uygulanabildiği tesislerdir. Bu nedenle insan gücüne olan gereksinim fazladır. Self servis ve dondurulmuş yiyecek stokları dışında otomasyona olanak sağlayan bir rasyonalizasyon çalışmaları turizm endüstrisinde görülmemektedir.

Turizm endüstrisi emek - yoğun endüstriler arasında görülmektedir. Çünkü turizm, çeşitli kişisel hizmetleri ve ancak insanlar tarafından üretilebilecek hizmetleri gerektirmektedir. (aşçılar, garsonlar, barmenler, şoförler, vb.)

### 3.3. Sabit Giderlerin Yüksek Oluşu

Turizm işletmelerinde, özellikle yatırımın gerçekleşmesinden sonra işletme aşamasında sabit giderler toplam işletme giderlerinin % 60 - 70 oranına kadar yaklaşır. Bunun ana nedeni, enerji, bakım, personel, amortisman, faiz, onarım ve benzeri giderlerin kapasite doluluğundan bağımsız olarak süreklilik göstermesidir.

### 3.4. Alt Yapı - Tesis İlişkisi

Turizm yatırımları açısından en önemli ve özellik ve kritik unsur bu ilişkidir. Alt yapı tesislerinin tam olmadığı bir yörede yapılan turizm yatırımının karlı olması olanaksızdır. Çünkü, alt yapı yetersizliği talep yetersizliğini yaratacak, talebin yetersiz oluşu gelir azalışını, gelir azalışı da işletmenin oluşturacağı karı azaltacaktır.

### 3.5. Endirekt Rantabilite

Turizm yatırımlarının gerçekleşmeleri sonucunda sağlanan verim, direkt işletme giderleri ve istihdam etkisi ile direkt döviz gelirleri şeklinde tanımlanmakta ise de buna ek olarak, direkt verimin birkaç misli oranda bir gelir etkisi mevcuttur. Devlet Planlama Teşkilatı'nın araştırma sonuçlarına göre, çoğaltan etki katsayısının turizm sektöründe 3-4 gibi diğer sektörlerden daha yüksek oluşu, katma değer yüzdesinin bir çok durumda



Üretim değerinin % 75-80 oranına varması, turizm yatırımlarının endirekt rantlarını çok yükseltmektedir. Başka bir deyişle, turizm sektörü yatırımlarının ulusal ekonomiye olan katkıları ve sosyal katkıları yüksektir ve diğer sektörlerden fazladır.

### **3.6. Turizm Talebinin Yatırıma Etkisi**

İ ve dış turizm talebi sadece gelir ve tüketim gibi etkenlerin rol oynadığı bir alan olmayıp, kalite, moda, gösteriş, tüketim eğilimi, snobizm, sosyo - psikolojik etkenler gibi pek çok faktör de turizm talebinin etkileyicisidir. Bunların ekonometrik modellere dahil edilmesi, pazar etütlerinde tam anlamı ile değerlendirilmesi çok zor hatta olanaksızdır. Bu nedenle turizm talebi faktörü turizm projelerinde dikkat ve hassasiyetle ele alınması gereken bir unsurdur. Turizm piyasasını iyi izlemek, eğilim anketleri uygulamak, devamlı piyasa kontrolü yapmak şarttır.

### **3.7. Alternatif Sektörler Mukayesesi**

Turizm yatırımları, ulusal ekonomiye sağladıkları döviz girdisi, istihdama olan yüksek etkileri, çoğaltan katsayılarının 3-4 arasında oluşması gibi nedenlerle, ulusal ekonomi yönünden yararlı yatırımlar sayılmaktadır. Ancak turizm sektöründeki projelerin hiçbir zaman herhangi bir sektör projesi gibi yalın bir şekilde ayırt edilip ele alınamayacağını bilmek gerekir. Bu nedenle de sektörler arası alternatif yatırım projesi karşılaştırması yapmak güçtür. Hatta turizm araştırmalarında ileri gitmiş ülkeler dahi, bu karşılaştırmayı tam anlamı ile yapamamaktadırlar.

Turizm sektörü yatırım projelerinin sektörler arası alternatif değerlendirmesini makro ekonomik anlamda yapmak yerine, işletme ekonomisi çerçevesinde bu tür projeleri kendi aralarında karşılaştırmak ve en iyi alternatifi seçmek daha yararlıdır. Böyle bir analiz için, örnek katsayılar geliştirilir, bilanço analizleri yapılır, üstünlük katsayıları belirlenir ve varılan rasyoların karşılaştırılması yolu ile en iyi seçim yapabilme amacına ulaşılabilir.

### 3.8. Fiziksel Planlamanın Önemi

Sektörün bütününe oluşturan faaliyet kolları belirli bir mekanda yer alacağına göre, bu faaliyetlerin bağlı bulunduğu diğer faaliyetlerle etkileşimi düşünülerek, işlerliliğin en yüksek düzeyde olabileceği mekan organizasyonunun tanımlanması, fiziksel planlamanın esasını oluşturmaktadır.

Turizme ilişkin faaliyetler ile, bunlara bağlı diğer faaliyetler başka yer ve zamanda, değişik bileşimler halinde bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin oluşturduğu yerleşim biçimi, gelecekteki değişimleri göz önüne alarak tanımlamak, diğer faaliyet kolları ile mekanda ortaya çıkması ihtimal sürtüşmeleri minimize etmek, sektörün özellikleri ile bağımlı olarak dış ekonomiler yaratmak için yapılma-dağılma dengesi ölçütlerini belirlemek, doğaya ve turizme ilişkin kaynakların sürekliliğini sağlamak üzere ekonomik açıdan saptanan yapılma- dağılma dengesini ekolojik ölçütlerle düzeltme, uygulama stratejisi ve politikalarını saptamak ve uygulamayı izlemek, fiziksel planlamanın fonksiyonları arasında yer almaktadır.

Fiziksel planlama, tanımı ve fonksiyonları gereği, turizm yatırımlarının en verimli olarak ve diğer sektörlere zarar vermeksizin hangi biçimde ve nerede yürütülmesinin yararlı olacağını ortaya koymaktadır.

### 3.9. Turizmde Sürdürülebilirlik İlkesi

Turizm yatırımlarında sürdürülebilirlik ilkesi, yatırımların çevre değerlerini bozmadan, hatta geliştirici yönde tasarlanması ve gerçekleştirilmesi demektir. Bu ilkenin uygulanması sayesinde turizm yatırımları bu günkü kuşakların ve gelecekteki nesillerin turizm işletmelerine aralıksız ve nitelikli bir biçimde hizmet sunabilme olanağı sağlamaktır.

## 4. Turizm İşletmelerinde Finansman

Finans ve finansal yönetim, işletme için gerekli olan fonların sağlanması, korunması ve etkin olarak kullanılması anlamına gelir. Finansman ise; finans

fonksiyonunun yalnızca işletmeye gerekli olan fonların sağlanması bölümünü ifade eder. Finansal yönetim diğer bir deyişle finans fonksiyonu, işletmenin gereksinim duyduğu fonları en uygun koşullar ile sağlamak, bu fonları korumak ve etkin olarak kullanımını sağlamak biçiminde tanımlayabiliriz.<sup>19</sup>

Diğer işletme türlerinin büyük kısmında olduğu gibi, turizm işletmelerinde de finansman gereksinimi başlıca üç aşamada ortaya çıkmakta ve genellikle farklı nitelikte fonlara gereksinim duyulmaktadır. Bunlardan ilki, ilk yatırım aşamasıdır. Turizm işletmeleri, tesislerin kurulmasına uygun arazilerin alınması, yatırım projelerinin hazırlanması, tesislerin inşası ve donatımı aşamalarında büyük miktarlarda fonlara gereksinim duyarlar.

Finansman gereksinimini doğuran ikinci aşama, tesislerin genişletilmesi, yeni fiziksel kapasitenin yaratılması, yan tesislerin eklenmesi, binaların büyük onarıma alınması aşamalarıdır. Bu gibi yatırımlar, dışında, mobilya ve döşemelerin yenilenmesi, tesislerin modernleştirilmesi durumlarında da benzer nitelikli bir fon gereksinimi ortaya çıkar.

Turizm işletmeleri belirtilenlerin dışında, belirli bir işletme döneminin hazırlıklarını gerçekleştirmek, işletme giderlerini karşılamak ve turizm dönemi dışındaki sermaye masraflarını ödeyebilmek amacıyla da finansman gereksinimi duyarlar. Bu kısa dönemli bir fon talebi yaratır. Bu fon talebi; dönem içi gelir fazlası, işletmede tutulan karlar veya, harcamalardan sağlanan bazı tasarruflarla karşılanabilir.<sup>20</sup>

Bu çalışmada, turizm işletmelerinin finansman kaynakları; öz kaynakla finansman, borçla finansman, devlet yardımları ve diğer finansman kaynakları başlıkları altında incelenecektir.

#### 4.1. Öz Kaynakla Finansman

Turizm işletmeleri uzun süreli olarak kullandıkları sabit varlıklarını finanse edebilmek için, uzun süreli finansman kaynağına ihtiyaç duyarlar. Öz sermaye, firmaların kuruluşunda ve faaliyet dönemi sırasında firmanın sahip ve ortakları tarafından sağlanan kaynaklar şeklinde tanımlanabilir. Firma, kuruluşundan sonra yasal şekline göre, yeni

<sup>19</sup> Semih Bükler, Rıza Aşkoğlu, Güven Sevil, *Finansal Yönetim*, (Eskişehir 1997), s.3

<sup>20</sup> İ. Sabit Barutçugil, *Turizm İşletmeciliği*, (Beta Basın Yayım, İstanbul 1989), s.167-168

ortaklar alarak ve hisse senedi ihracı yoluyla öz sermayesini arttırabileceği gibi, elde edilmiş karları faaliyetin finansmanında kullanarak öz sermayesini güçlendirebilir.<sup>21</sup>

#### 4.1.1. Hisse Senedi İle Finansman

Hisse senetleri, işletmelerin sermaye piyasasından uzun vadeli fon sağlamada kullandıkları önemli bir finansman aracıdır. Hisse senetlerine modern finansman aracı olarak bakılmalıdır. Hisse senetleri sermaye piyasası gelişmiş ülkelerde genellikle banka konsorsiyumu aracılığıyla çıkarılıp borsaya kote edilmektedir. Hisse senedini satın alan kişiler işletmeye bir fon girişi sağlamakta ve şirketin ortağı olmaktadır. Hisse senedi bir anonim şirketin sermayesinin birbirine eşit paylarda bir parçasını temsil eden ve kanuni şekil şartlarına uygun olarak düzenlenen hukuken kıymetli evrak niteliğinde bir belge olarak tanımlanır.

#### 4.1.2. Oto Finansman

İşletmeler uzun vadeli fon gereksinimlerinin bir kısmını oto finansman yoluyla sağlamaktadır. Oto finansman, karların dağıtılmayıp işletmede bırakılması yoluyla finansmanı içerir. Karlar dağıtılmayıp bilançoda gösterildiğinde açık oto finansman söz konusudur. Gizli oto finansman, gerçekleşmesi gereken karın yüksek amortisman, ihtiyatlar ve karşılık zararları yoluyla azaltılması sonucu ortaya çıkar.

İşletmeler genellikle oto finansmanı yedek akçelerin, amortisman ve uzun süreli karşılıkların ayrılması yolu ile yapmaktadır.

a. Yedek Akçelerin Ayrılması Yoluyla Oto Finansman: İşletmeler genellikle oto finansmanı, kanuni, ihtiyati, olağanüstü ve gizli yedek akçe ayırmak suretiyle gerçekleştirmektedir. İşletmeler her yıl net karından % 5'ini kanuni yedek akçe olarak ayırırlar. Bu ayırım, yedek akçe fonuna esas sermayenin % 20'sini bulmasına kadar devam eder. Ayrıca net karın arta kalan kısmından pay sahipleri ile kara katılan kimselere dağıtılmasına kara verilen miktarında yeniden % 10'unun yedek akçe olarak ayrılması

<sup>21</sup> Öztin Akgüç, **Finansal Yönetim**, (Muhasebe Enstitüsü Yayın No:63, İstanbul 1994), s.733

söz konusudur. Ayrılan yedek akçeler esas sermayenin yarısını bulduktan sonra serbestçe kullanılabilirler.<sup>22</sup>

b. Amortisman Yoluyla Oto Finansman: Amortisman, konaklama işletmelerinin kullandıkları sabit varlıkların yıpranması karşılığı olarak ayrılmakta ve işletme için bir gider olarak görünmektedir. Amortisman bedeli, sunulan hizmetin bedeline, yani satış fiyatına eklenerek belirli bir süre sonra likit olarak işletmeye döner. İşletme, amortisman fonlarını, ortalama sermaye maliyetine eşit karlılık sağlayan yatırımların finansmanında kullanmıyorsa, bu fonlar borç ödemede veya ortaklara kar dağıtmada kullanılmalıdır.<sup>23</sup>

c. Uzun Süreli Karşılık Ayrılması Yoluyla Oto Finansman: Yedek akçelerin ayrılması, işletmelerin karlılığı halinde söz konusu iken, karşılıkların ayrılmasında böyle bir sınırlama yoktur. Karşılıkların ayrılması işletmenin dönem sonu bilançosu itibariyle yapılır. İşletme kar elde etmiş ise ayırdığı karşılıklar tutarında karda azalma olur, kardaki azalma tutarı kadar da oto finansman yapılmış olur.<sup>24</sup>

## 4.2. Borçla Finansman

Turizm işletmeleri, büyük tutarlarda sabit yatırım gerektirdiğinden kurucuların kaynakları yetersiz olabilir. Bu nedenle işletmenin dış kaynaklardan borç bulması gerekecektir. Enflasyon oranlarının yüksek olduğu ekonomilerde işletmeler büyük oranlarda yabancı kaynaklardan faydalanmaktadır. Borçla finansman belirli bir noktaya kadar öz sermaye karlılığını arttırması, işletme sahipleri açısından yararlı görülmekte ve buna finans literatüründe kaldıraç denilmektedir.<sup>25</sup>

### 4.2.1 Krediler

Turizm işletmeleri de diğer işletmelerde olduğu gibi bankalardan kısa ve orta vadeli borçlanabilirler. Konaklama işletmelerinin kullanacakları kısa ve orta vadeli kredileri şöyle sıralayabiliriz: Ticari krediler, kısa vadeli banka kredileri, finansman

<sup>22</sup> Büker, Aşıkoğlu, Sevil, a.g.e., s.356

<sup>23</sup> Sevil a.g.e., s.31

<sup>24</sup> Büker, Aşıkoğlu, Sevil, a.g.e., s.363

<sup>25</sup> Sevil, a.g.e., s.32

bonosu, varlığa dayalı menkul kıymetler, orta süreli banka kredileri, yatırım malları kredileri, rotatif krediler.<sup>26</sup>

Turizm işletmeleri ile uzun dönemli ticari bağlantılar kuran toptancı ve diğer aracı kuruluşlar yaptıkları satışların bedellerinin ödenmesini bir, iki veya üç ay gibi belirli bir süre sonraya erteleyerek bu işletmelere kısa dönemde bir finansal kolaylık sağlarlar. Bu şekildeki kredili mal alımları otel ve lokantalarda kısa dönemli bir finansman yöntemi olarak kullanılmaktadır. Benzer olarak, 30, 60 veya 90 günlük bir süre için ticari senetlerin düzenlenmesi yoluyla da sağlanabilir. Ancak bu uygulamalar belirli bir peşin ödeme iskontosundan vazgeçilmesini veya belirli faiz yüküne katlanılmasını gerektirirler.<sup>27</sup>

Ülkemizde Finansman bonolarını anonim şirket statüsündeki kuruluşlar ihraç edebilmektedirler. Finansman bonoları alınıp satılan ve devredilebilen senetlerdir. Özellikle banka kredilerine alternatif oluşturan bu senetler piyasaya iki şekilde sunulurlar. İlki, bonoları çıkaran kurum tarafından, doğrudan halka sunulması şeklindedir. İkincisi ise, bonoların kredi kurumları aracılığıyla halka sunulmasıdır. Bonoların kredi kurumları aracılığıyla halka sunulması ilkinde göre daha maliyetli olmasına karşılık, daha hızlı ve geniş kesime satılma olanağı sağlar.<sup>28</sup>

Bankalar, bir ülkede fonları toplayıp, bunları gereksinim duyan kişi kurumların kullanımına sunarak, fonların akımının sağlanmasında önemli rol üstlenmektedir. Bankalar mevduatlarının yapısına ve plasman olanaklarına bağlı olarak fon sunumunu krediler yoluyla yapmaktadır. Banka kredileri ise vadelerine göre, kısa, orta ve uzun vadeli olarak üçe ayrılırlar.<sup>29</sup>

Turizm alanında faaliyet gösteren işletmelerden özellikle konaklama işletmeleri, arsa, bina ve tesislerini ipotek altına alarak bu konuda uzmanlaşmış resmi veya özel finansman kuruluşlarından kredi alabilirler. Bu kredi, genellikle ipotek edilen mal varlığının cari piyasa değerinin % 60'ı ile sınırlıdır. Kredinin faizi, ortalama piyasa faiz

<sup>26</sup> Bükler, Aşıkoglu, Sevil, a.g.e. s. 304-332; Öztin Akgüç, a.g.e s.527-592

<sup>27</sup> Barutçugil, a.g.e, s.171

<sup>28</sup> Doğan Bayar, Nurhan Aydın, **Finansal Yönetim**, (Eskişehir 1994), s.318

<sup>29</sup> Bükler, Aşıkoglu, Sevil, a.g.e, s.332

hadlerinin biraz üstündedir. Bunun temel nedenleri de bu bina ve tesislerin başka amaçlarla kullanılmaması ve endüstrinin ekonomik koşullardan anında etkilenmesidir.<sup>30</sup>

#### 4.2.2 Tahvil İhracı Yoluyla Finansman

Turizm işletmelerinin uzun süreli finansal kaynak sağlamada kullanabilecekleri başlıca finansal varlıklardan biri de tahvillerdir. Tahvil bir borç senedir. Türk Ticaret Kanununda tahvil, “ Anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetleri” şeklinde tanımlanmıştır.<sup>31</sup>

Tahviller gerçekte uzun süreli yabancı kaynak olmasına rağmen ülkemizde, tahvili uzun süreli bir borç olarak görmek imkansızdır. Son yıllarda ülkemizde çıkarılan tahvillerin vadesi 2 - 3 yılı aşmamaktadır. Özellikle kamunun borçlanma gereksiniminin fazlalığı, özel sektör yönünden tahvil ihracını zorlaştırmakta ve maliyet artmaktadır.<sup>32</sup> Ülkemizde artan enflasyon, geleceğin belirsizliği, nominal faiz oranlarının yüksek oluşu ve sermaye piyasasının tam gelişmemiş olmasından dolayı konaklama işletmelerinin bu yolla fon sağlama olanağı azalmış hatta ortadan kalkmıştır.

Bütün bunlara rağmen tahvil ihraç etmek isteyen turizm işletmelerinin ihraç edeceği tahvil tutarı, son mali tabloda yer alan çıkarılmış sermaye veya ödenmiş sermaye ile, genel kurulca onaylanmış son mali tabloda görülen yedek akçelerin ve yeniden değerlendirme değer artış fonunun toplamından varsa zararların indirilmesinden sonra kalan miktarı geçemez.<sup>33</sup>

#### 4.3. Devlet Yardımları

Turizm sektörünün gelişmesinin ekonomik ve sosyal sonuçlarının önemi, birçok ülkede, devletin bu sektöre özel bir ilgi göstermesine ve çeşitli finansal kolaylıklar sağlamasına neden olmaktadır. İlk bakışta çekici görünmesine karşın, karlılığı düşük olan ve yeterli bir gelir düzeyine ancak belirli bir süre sonra ulaşabilen turizm sektöründe

<sup>30</sup> Barutçugil, a.g.e, s.170-171

<sup>31</sup> Bayar, Aydın, a.g.e. s.387

<sup>32</sup> Sevil, a.g.e, s.36

<sup>33</sup> Büker, Aşıkoğlu, Sevil, a.g.e, s. 365

yatırım yapabilecek girişimcilerin, bazı finansal olanaklar ve kolaylıklar sağlanarak özendirilmesi zorunlu olmaktadır.<sup>34</sup>

Bu finansal kolaylıkların önünde gelen bir örneği, özellikle turizm açısından geliştirilmesi öngörülen bölgelerde yatırım yapmak isteyen girişimcilere kamu arazisi ve tesislerinin düşük bedelle veya bedelsiz devredilmesi veya kiralanmasıdır.

Başka bir uygulama, turizm işletmelerini belli süre için veya süresiz olarak çeşitli vergi ayrıcalıklarından ve bağışıklıklarından yararlandırılmasıdır. Turizm işletmeleri açısından özel önem taşıyan finansman yöntemlerinden bir diğeri de özel koşullar içeren kamu kredileridir.

Bütün bu yardımlar ve diğerleri, çalışmamızın 4. Bölümünde daha ayrıntılı olarak inceleneceği için burada genel bir bilgi verilmekle yetinilmiştir.

#### 4.4. Diğer Finansman Yöntemleri

Ülkemizde turizm sektörü 1980 yılından sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. İşte bu hızlı gelişme ve turizm işletmelerinin kendine özgü özelliklerinden dolayı, öz kaynakla finansman, borçla finansman ve devlet yardımları konaklama işletmelerinin finansman ihtiyacını karşılayamamaktadır. Artan finansman ihtiyacını karşılamada karşılaşılan bu güçlükleri aşmak için konaklama işletmeleri, yeni yeni ortaya çıkan finansman kaynaklarını kullanmaya başlamışlardır.

Turizm işletmelerinin kullanabileceği yeni finansman yöntemleri olarak leasing, factoring, franchising, risk sermayesi, devremülk ve barter sayılabilir. Ancak bütün bu finansal yöntemlerin ayrı bir çalışma konusu alabileceği düşüncesi ile burada kısa açıklamalar ile yetinilecektir.

##### 4.4.1 Leasing (Finansal Kiralama)

Finansal kiralama kavramı, temelde "önce kazan sonra öde" ilkesine dayanmaktadır. Finansal kiralama yönteminin uygulamada birçok tanımı bulunmasına

---

<sup>34</sup> Barutçugil, a.g.e. s.174



karşın en kapsamlı tanım, Avrupa ülkelerinin bir araya gelerek oluşturduğu Avrupa Leasing Birliği tarafından şu şekilde yapılmıştır: “Kiracı (Lessee) ve kiraya veren (Lessor) arasında belirli bir süre için imzalanan, kiracının kullanmak için talep ettiği malın mülkiyetin kiraya verene, kullanma hakkını da kiracıya bırakan bir sözleşmedir.”<sup>35</sup>

Teknolojide süregelen hızlı değişime paralel olarak otel işletmelerinin yeniliklere ayak uydurmak ve kaynak tahsisinde leasing kullanımı, finansman kaynakları bakımından kıt turizm yatırımları için oldukça önem taşımaktadır.

Turizm işletmeleri leasing yoluyla sabit varlıklarını finanse etmekte kullanacakları fonları döner varlıkların finansmanında kullanarak nakit akımlarının hızlanmasını sağlamaktadırlar. Leasingde kira bedellerinin ilk günden sabit belirlenmesi enflasyon dönemlerinde ortaya çıkabilecek sürprizleri ortadan kaldıracak böylece sezonluk faaliyette bulunan otel işletmelerinin nakit sıkıntısı giderilmiş olacaktır.<sup>36</sup>

#### 4.4.2. Factoring

Kredili satış biçiminin giderek yaygınlaştığı turizm sektöründe alacak hakkının satılması ya da devredilmesi olarak tanımlanabilecek factoring, kısa dönemde bu işletmelerin nakit sıkıntılarının giderilmesi ve fon sağlanması amacıyla kullanılabilir.

Factoring işlemi en geniş biçimde, iç veya dış pazarlar için mal veya hizmet satımı faaliyetinde bulunan üretici ve tacir firmaların mal ve hizmet satışından doğmuş veya doğacak kısa süreli ticari alacaklarının “factör” olarak adlandırılan bir finansal kurum tarafından satın alınarak, istenildiğinde vadeden önce belirli bir oranda peşin ödemenin yapılması, tahsil edilmeme riskinin karşılanması ve alacak muhasebesinin tutulması şeklinde tanımlanabilir.<sup>37</sup>

Yöntem turizm piyasasına uyarlandığında, otel, acente, factoring kuruluşu üçgeninde uygulamanın gerçekleşebileceği görülür. Nitekim otelin, acentaya sattığı geceleme karşılığında factör ile ilişkiye girmesi ve factör veya factoring şirketinin bu riski

<sup>35</sup> Metin Kozak, “Otel İşletmelerinde Finansal Kiralama Yönteminin Kullanımı” **Kalkınma Dergisi**, Sayı:42, (Şubat 1993) s.17

<sup>36</sup> Aynı, s.20

<sup>37</sup> Akgüç, a.g.e. s.550

kabullenmesi, factoring işleminin gerçekleşmesi için yeterli olacaktır. Böylece paranın daha çabuk tahsil edilerek döner sermayeye katılması sağlanacak ve ekonomik anlamda kısa dönemli bir rahatlama olacaktır.<sup>38</sup>

#### 4.4.3. Franchising

Fransızca'da kelime olarak vergilendirmede ve gümrüklendirmede serbestlik anlamına gelip, Türkçe'de imtiyaz hakkı devri veya kiralaması olarak kullanılmaktadır. Uygulamada ise franchising, zincir işletmenin sahip olduğu herhangi bir ürünün markasını belirli hukuki düzenlemeler ve karşılıklı anlaşmalar çerçevesinde imtiyaz alan işletmenin kullanmasına ve bu ürünü belli bir bölgede satmasına izin veren bir yöntem olarak tanımlanabilir.<sup>39</sup>

Tablo 2. Dünyanın Önde Gelen Zincir Otel İşletmeleri

Otel Zinciri	Otel Sayısı	Oda Sayısı
Hospitalty Franchise Systems	4,291	424,352
Holiday Inn	1,930	356,000
Best Western International	3,409	280,144
Accor	2,265	256,607
Choice Hotels International	2,827	247,069
Marriot International	851	180,500
ITT Sheraton Corp.	425	132,477
Hilton Hotels Corp.	226	92,452

Dündar Denizer ve Diğerleri, **Otel İşletmeciliği**, (Anatolia Yayıncılık, Ankara 1995), s.6

<sup>38</sup> Adnan Türksoy, "Turizm Yatırımlarının Finansmanında Alternatif Yeni Çözümler", **Kalkınma Dergisi**, Sayı:43, 'Haziran 1993), s.28

<sup>39</sup> Metin Kozak, "Otel İşletmelerinde Franchising Uygulaması", **Kalkınma Dergisi**, Sayı:44 (Ekim 1993), s.17

Günümüzde hazır giyimden oto kiralamaya, benzin istasyonları işletmeciliğinden ilaç sanayisine, alışveriş merkezlerinden otelcilik ve yiyecek endüstrisine uzana çok geniş bir yelpazede franchising sistemine rastlamak mümkündür. Hilton, Holiday Inn, Ramada, Ring Hotels, Marriot, Howard Johnson, McDonald's, Pizza Hot gibi otelcilik ve katering işletmeleri bunlardan bazılarıdır.

#### 4.4.4. Risk Sermayesi (Venture Capital)

Venture capital Türkçe'ye çevrilirken; risk sermayesi, girişim sermayesi, atılım sermayesi, cesaret sermayesi ifadeleri kullanıldı fakat, en çok rağbet göreni risk sermayesi oldu. Risk sermayesi "özellikle yeni veya spekülatif girişimlerin sermayelerine yatırılan veya bu yatırımlar için kullanılabilen para" olarak tanımlanmaktadır.<sup>40</sup>

Bu finansman yolunu seçmiş girişimci öncelikle yapacağı ya da yaptığı işin yapılabilirlik çalışmasını özetleyip bir iş planı hazırlamakta, bunu bir risk sermayesi şirketine sunmaktadır. Risk sermayesi şirketi de bünyesindeki uzmanlara bu projeyi incelemekte, uygun bulduğu takdirde ya projeyi aynen kabul etmekte ya da genişleterek yeni bir proje hazırlatmaktadır. Sonraki adımı ise girişimci ile risk sermayesi şirketinin ortaklık koşullarını görüşmeleri ve anlaşma yapmaları izler. Sonuçta Turistik ürün projesinin gerçekleşmesi için çalışmalara başlanır.<sup>41</sup>

#### 4.4.5. Devremülk

Bir konaklama işletmesine yapılacak yatırımın toplam maliyeti tesisdeki oda sayısına bölünerek bulunacak bir birim fiyatla odalar satışa çıkarılır. Bu odayı satın alan kişi, bir taraftan tesisin belirli bir payına sahip olurken diğer taraftanda odasında her yıl belirli bir dönem kalma veya bu süreyi dilediğine kiralama hakkı kazanır. Bu uygulama ile, küçük tasarruf sahiplerinin katılımı sağlanarak yatırımın finansmanı kolaylıkla

<sup>40</sup> Nurhan Kaur, " Risk Sermayesi ve Türkiye Uygulaması", *Kalkınma Dergisi*, Sayı:44, (Ekim 1993), s.13

<sup>41</sup> Türksoy, a.g.e s,27

gerçekleştirilirken aynı zamanda tesisin doluluk oranı da yükseltilmekte ve belirli bir düzeyi güvence altına alınmaktadır.<sup>42</sup>

#### 4.4.6. Barter

Aslı İngilizce kaynaklı olan barter kelimesine Türkçe karşılık olarak ülkemizde trampa, değiş - tokuş, takas kullanılmaktadır. Günümüzde ise barter, firmaların nakit para vererek karşıladıkları ihtiyaçların, kendi mal ve hizmetlerini satarak finanse ettikleri bir sistem haline geldi. Paranın icadıyla birlikte barter ticareti iki istasyonlu direkt mal takası şeklinden, çok istasyonlu endirekt mal takası şekline dönüştü. Çok istasyonlu barter ticareti, tamamen faiz ve komisyon yükünden arınmış olarak çalıştığı için maliyeti en düşük finansman şeklidir.

Ticaret dilinde mal takası anlamında kullanılan barterin en büyük avantajı, sisteme üye olan tüm firmaların havuz modeli ile tek bir merkezde toplanması ve barter ile satış yapan firmaların sistem dahilindeki tüm firmalardan alım yapabilmesidir. Sistemin işleyişini sağlayan barter havuzuna katılan her firma otomatik olarak bir pazarlama -bilgi-iletişim çarkının içinde yer almaktadır.<sup>43</sup>

<sup>42</sup> Barutçugil, a.g.e, s.172

<sup>43</sup> "Modern Takas Fırsatını Kaçırmanın" *İntermedya Ekonomi*, Yıl:4, Sayı:9, (Mart 1997)

## İKİNCİ BÖLÜM

### ULUSLARARASI ANLAŞMALARDA DEVLET YARDIMLARI

Devlet yardımları, diğer bir deyişle teşvikler, uluslararası ticaret ortamında ve tek tek ülke ticaretlerinde ekonomi dünyasının gündemini sürekli meşgul etmişlerdir. Kaynakların kıt olduğu ve sıkı bir rekabetin bulunduğu uluslararası ticarete oynadıkları roller itibariyle devlet yardımları önemli bir konu olmuşlardır. Zaman zaman belli alanlarda rekabet gücünü arttırmayı, zaman zaman da belli bir alanı koruma altına almayı hedefleyen devlet yardımları sonuçta uluslararası ticarete olumsuz etki yaratmaktadır.

Önümüzdeki dönemler uluslararası ticaretin daha da serbestleştiği, rekabetin daha da arttığı bir dönemi kapsayacaktır. Bu nedenle birçok uluslararası anlaşmalarda devlet yardımları kontrol altına alınmaya ve uluslararası ticareti bozucu etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Yatırım ve üretim olanaklarının ve doğal kaynakların kıtlığı, para ve sermaye piyasalarının yeterince gelişmemiş olması, girişimcilerin eğitim ve deneyim yetersizliği, bölgeler arası farklılıklar gibi nedenlerin yanı sıra, teknolojik gelişmenin sağlanması rekabet koşullarının iyileştirilmesi, özel sektörün belli alanlarda faaliyetinin artırılması ve belli bölgelere kaydırılması gibi amaçlarla devletin yardımlara başvurduğu görülmektedir.

Ancak uygulanan devlet yardımları öngörülen hedeflere ulaşmada yardımcı olsalar da, rekabeti ve kıt kaynakları bozucu etkilerinden dolayı, ülke çapında diğer sektör faaliyetlerinin, uluslararası düzeyde ise, diğer ülkelerin aleyhine bir durum yaratmaktadır.

Bu sebeple ekonomik hedeflere ulaşmada, halkın refah düzeyini arttırmada devlet yardımlarına inanılmakla beraber, uluslararası ticaretin çarpılmamış bir düzende çalışması ve kıt kaynakların rasyonel dağılımı amacıyla uluslararası anlaşmalarda konuya özel bir dikkat gösterilmiştir.

Devlet yardımları, devlet veya devlet kaynakları vasıtasıyla belirli bir işletmeyi veya üretimi, üretim ya da faaliyet konusunu etkilemek, üreticileri teşvik etmek veya himaye etmek, rekabet gücünün artmasına katkıda bulunmak, kuruluş yerini etkilemek suretiyle belirli bir bölgenin

gelişmesini sağlamak gibi amaçlarla karşılık beklemeden her ne şekilde olursa olsun yapılan yardımlardır.<sup>44</sup>

## 1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel anlaşması (GATT) Çerçevesinde Devlet Yardımları

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler sanayilerini, ihracatlarını ve üretimlerini gerek rekabet güçlerini arttırmak, gerek iç pazarlarını korumaya yönelik bir dizi teşvik tedbirleri ile desteklemektedirler. Özellikle ihracat kredisi, garanti ve sigorta yoluyla desteklemek en yaygın yoldur. İhracat kredilerini, garanti şartlarının ve süresinin uluslararası rekabette bozulmaya yol açmaması için, ülkeler çeşitli anlaşmalara taraf olmuşlardır. Bu amaçla imzalanan anlaşmalardan birisi de, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasıdır. (GATT)

Uluslararası ticarete yardımlar konusu GATT'ın 6, 16 ve 23. maddelerinde yer almaktadır.

6. madde; dolaylı ve dolaysız, imalat, üretim veya bu malların ihracatına verildiği belirlenen yardım ve ayrıcalıkların olumsuz etkisini gidermek için, telafi edici vergi uygulamasına izin vermektedir. Ancak, sadece sanayiye verilen maddi zarardan sonra oluşmakta ve yardımı aşmamaktadır. 16. maddede, ticaretle ilgili bütün yardımların bildirilmesi ve ciddi bir önyargı durumunda ilgili taraflar arasında bir konsültasyonu gerektirmektedir. 23. Madde, prensip olarak, eğer taraf bir ülke kuralları ihlal eder ve uygulamazsa, karşı tedbir alma yetkisi vermektedir.<sup>45</sup>

Uluslararası ticarete yardımları kontrol altına almak amacı ile oluşturulan GATT, dünya ticaretine aşağıdaki birkaç önemli prensibin girmesini sağlamıştır.

- Üye ülkelerin, dış ticaretine, gümrük vergileri dışında bir kısıtlama getirmemesi prensibi,

- Bir ülkenin dış ticaretinde başka bir ülkeye tanıdığı ayrıcalığı, anlaşmaya taraf olan diğer ülkelere de tanıması zorunluluğu getiren "en çok kayrılan ülke prensibi" (Most Favoured Nation)

<sup>44</sup>Barbaros İnceci, *Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyonlar*, (Marmara Üniversitesi, Avrupa Topluluğu Enstitüsü, İstanbul 1993), s.5

<sup>45</sup>İhracatı Geliştirme ve Etüt Merkezi (İGEME), *Avrupa Topluluğunda Uygulanan Devlet Yardımları Teşvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İncelemesi*, (Ankara 1993), s.24

- Bir üye ülke tarafından diğer bir üye ülkeye ihraç edilen ürünlere, ithalatçı üye ülkenin kendi yerli ürünlerine uyguladığından farklı kural uygulamama zorunluluğu getiren “ulusal uygulama prensibi” (National Treatment)<sup>46</sup>

## 2. GATT - Uruguay Görüşmelerinde Devlet Yardımları

GATT çerçevesinde düzenlenen çok taraflı görüşmelerin bir tanesi olan GATT - Uruguay görüşmeleri Eylül 1986 yılında başlamış ve 15 Nisan 1994 yılında 117 ülkenin katılımıyla kapsamlı bir ticaret anlaşması olan “Uruguay Raund Nihai Senedi” imzalanmıştır.

Görüşmelerde birçok ülke, devlet yardımları hakkında önerilerde bulunmuşlardır. ABD'nin önerisi; yasaklanmış yardımların kategorilerinin yaygınlaştırılması ve telafi edici vergi kullanımının kolaylaştırılması yönünde olmuştur. Öneri, “kırmızı ışık” yasaklanmış yardım kategorisi, “sarı ışık” uygulanabilir kategori, “yeşil ışık” izin verilen yardımlar kategorilerinden oluşan bir trafik lambası şeklindedir.<sup>47</sup>

Uruguay Raund Nihai Senedi ile spesifik devlet yardımı kavramı geliştirilmiştir. Buna göre eğer bir yardım sadece bir girişime, bir endüstriye veya bir girişim ya da endüstri grubuna uygulanıyorsa bu tür yardımlara spesifik devlet yardımı denir.<sup>48</sup>

Yine bu anlaşma ile devlet yardımlarının net bir tanımı yapılmıştır:

Devlet veya herhangi bir kamu kuruluşu tarafından aşağıdaki şekillerde bir mali katkı söz konusu olduğunda bu durum, devlet yardımı addedilir.

- Devlet uygulamasının hibe, kredi, ve hisse katılımı gibi doğrudan fon transferi içermesi veya potansiyel olarak fon ya da yükümlülük transferi içermesi;

- Aksi takdirde tahakkuk etmiş olacak bir devlet gelirin affedilmesi veya tahsil edilmemesi ( Vergi erteleme gibi mali teşvikler)

- Devletin genel alt yapı dışında kalan hususlarda mal ve hizmet temin etmesi veya satın alması;

<sup>46</sup> Koray Kural, Feridun Karakeçili, Aylin Sakızlıoğlu, *Devlet Yardımları*, ( DPT, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara 1995), s.2

<sup>47</sup> İGEME, a.g.e, s.25

<sup>48</sup> Kural, Karakeçili, Sakızlıoğlu, a.g.e, s.8

- Devletin bir fon mekanizmasına ödemeler yapması veya garanti sağlaması veya bir özel kuruluşa yukarıdaki şıklarda belirtilen tipteki fonksiyonları yürütme görevini vermesi;
- GATT'ın ihracat yardımlarının kaldırılmasını öngören 16. maddesi anlamında herhangi bir şekilde gelir veya fiyat desteği verilmesi;
- Bütün bunların sonucunda bir yarar elde edilmiş olması gerekir.<sup>49</sup>

## 2.1. Devlet Yardımı Kategorileri

Bu anlaşma ile devlet yardımları üç ayrı kategori altında toplanmış ve kategorilere çeşitli disiplinler getirilmiştir. Söz konusu kategoriler ise “yasaklanmış devlet yardımları”, (Prohibited Subsidies), “karşı önlem alınabilir devlet yardımları”, (Actionable Subsidies) ve “karşı önlem alınmayan devlet yardımları”, (Non - Actionable Subsidies) dir.<sup>50</sup>

### 2.1.1. Yasaklanmış Devlet Yardımları

Tarım anlaşmasında yer alan istisnalar dışında aşağıdaki devlet yardımları yasaklanmıştır:

- Kanunen veya fiilen, yalnızca veya diğer bazı koşullarla birlikte ihracat performansı koşuluna bağlanmış yardımlar,
- Kanunen veya fiilen yalnızca veya diğer bazı koşullarla birlikte yerli kullanımın ithal edilmiş mal kullanımı üzerinde olması koşuluna bağlanmış yardımlar.

### 2.1.2. Karşı Önlem Alınabilir Devlet Yardımları.

Yukarıda devlet yardımı tanımında yer aldığı şekli ile, herhangi bir devlet yardımı uygulamasının diğer üye ülkelerin çıkarlarını olumsuz yönde etkilememesi gerekmektedir. Yani bir devlet yardımı aşağıdaki sonuçları yaratmamalıdır:

- Bir başka üye ülke sanayisine zarar vermek,

<sup>49</sup> Kural, Karakeçili, Sakızlıoğlu, a.g.e, s.9

<sup>50</sup> Aynı, s.10-11



- GATT 1994'ün özellikle madde 2'deki tarife ve eş etkili vergilerle sağlanacak tavizlerin bir sonucu olarak, diğer üye ülkeler lehine ortaya çıkacak bir kazancın yok edilmesi veya eksik oluşmasına neden olmak,

- Bir başka üye ülkenin çıkarlarına "ciddi halel" getirmek. Bu kavram ciddi tehdidi de içermektedir. (Bu hükümler tarım anlaşmasınının 13. maddesinde belirtilen tarımsal ürünlerde sürdürülmekte olan yardımlara tatbik edilmemektedir.)

### 2.1.3. Karşı Önlem Alınmayan Devlet Yardımları.

Aşağıdaki yardımlar karşı önlem alınmayan kategoride sayılmaktadır:

- Spesifik olmayan yardımlar,
- Spesifik olmakla birlikte aşağıdaki koşullara uyan yardımlar:

Firmalarca veya yüksek eğitim ve araştırma kuruluşlarınca, firmalara yapılan ve sözleşme bazında yürütülen araştırma faaliyetleri için yapılan yardımlar. Ancak yardımın endüstriyel araştırma giderlerinin %75'ini, ya da pazara giriş öncesi geliştirme faaliyeti giderinin %50'sini aşmaması gerekmektedir.

Bir üye devlet topraklarında, bölgesel kalkınma genel çerçevesi içinde, dezavantajlı bölgelere verilen ve spesifik olmayan devlet yardımları.

### 3. Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) Anlaşmasında Devlet Yardımları

EFTA, serbest ticaret bölgesi olarak 4 Aralık 1960 tarihinde imzalanmıştır. EFTA anlaşmasınının 13. maddesinin 1. paragrafında üye ülkelerde devlet yardımlarına ilişkin esaslar belirlenmiştir.<sup>51</sup>

Anlaşmanın C ekinde tanımlandığı biçimde kendi aralarında gerçekleştirecekleri ihracatta, her ne biçimde olursa olsun devlet yardımı uygulamalarını ve taraflar arası ticarete miktar kısıtlamaları ve vergilerin kaldırılmasına bağlı olarak sağlanmış çıkarlara halel getirecek herhangi bir yardımın uygulanmaya başlaması veya sürdürülmesi yasaklanmıştır. EFTA anlaşması gümrük birliği yerine yalnızca bir serbest ticaret

<sup>51</sup> Gülören Tekinalp, Ünal Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, (Beta Basım yayın, İstanbul 1997), s.46

bölgesinin kurulmasını hedeflemekte olup, yeknesak bir devlet yardımı politikasını hedeflemektedir.<sup>52</sup>

#### 4. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Uzlaşması Çerçevesinde Devlet Yardımları

OECD uzlaşması çerçevesinde en çok üzerinde durulan konu ihracatta uygulanan devlet yardımları, özellikle ihracat kredileri ve kredi garantileri olmuştur.

OECD uzlaşması iki yıl veya daha fazla geri ödeme süresi olan mal ve hizmet ya da buna eşdeğer leasing işlemleri ile ilgili olarak resmi destekli ihracat kredilerine kuramsal bir çerçeve getirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda anlaşma ile resmi destekli ihracat kredilerine belirli limitler ve şartlar getirilmekte ancak bazı istisnai durumlarda bu limitlerin aşılmasına ve üyelerin onayı alınarak normal koşulların dışında uygulamalar yapılmasına da imkan sağlanmıştır.<sup>53</sup>

#### 5. Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) Anlaşmasında Devlet Yardımları

Avrupa Birliği ile EFTA ülkeleri arasında Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) kurulmasına ilişkin müzakereler, 1980'li yıllara kadar uzanmaktadır. 9 Nisan 1984 tarihli Lüksemburg açıklaması, Avrupa'da korumacılığın bertaraf edildiği bir ekonomik alan oluşturulmasını öngörmüştür. Korumacılığın bertaraf edilmesi ise, ticareti engelleyen hukuk kurallarının ve tekniklerin, sınırların, menşe ülkeye yetki veren ilkelerin, devlet desteklerinin, dürüstlüğe uymayan uygulamaların kaldırılması anlamına gelmektedir.<sup>54</sup>

Anlaşmanın 4. kısmının ikinci bölümü devlet yardımlarına ilişkin olup 61. madde ile taraflar arası rekabet bozucu etkisi olabilecek devlet yardımı uygulamalarını yasaklamaktadır. Ancak sosyal nitelikli yardımlar, tüketicilere, ürün menşesine bağlı ayrımcılık yaratmamak kaydıyla uygulanacak yardımlara izin verilmiştir.<sup>55</sup>

<sup>52</sup> Kural, Karakeçili, Sakızlıoğlu, a.g.e, s.19

<sup>53</sup> Aynı, s.20

<sup>54</sup> Tekinalp, Tekinalp, a.g.e, s.46

<sup>55</sup> Kural, Karakeçili, Sakızlıoğlu, a.g.e, s22

## 6. Avrupa Birliğinde Devlet Yardımları

Avrupa Birliği, serbest rekabet ve serbest ticaret sistemine zarar verebilecek her türlü yardıma karşıdır. Ancak üye devletlerin farklı gelişmişlik düzeyleri göz önünde tutularak devlet yardımlarının gerekliliğine inanılmıştır.

Avrupa Birliğinde devlet yardımları, 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi ile birlikte daha da artmış, tek pazara uyum sağlama, yeniden yapılanma ve diğer gelişmiş ülkelerle teknolojik bakımdan başa çıkabilme ve Ar - Ge faaliyetlerini arttırma gibi sebeplerle ,üye devletlerin kendi ulusal sanayilerine yaptıkları yardımlar daha da artmıştır. Birlikte uygulanan yardımları iki grupta toplamak mümkündür. Software ve Hardware devlet yardımları.

Software devlet yardımları; doğrudan nakdi yardıma dayanmayan daha çok bilgi beceri aktaran ve kazandıran, yönlendirici önlemleri kapsar. Bunlar iç ve dış pazarlar hakkında bilgi, ihracat sigortası, Ar - Ge yardımı, hizmet içi eğitim yardımı, ilk yıl tam amortisman, kurumlar vergisi indirimi, kurumlar vergisi muafiyeti, yerel vergilerden muafiyet, meslek vergisi muafiyeti, indirimli KDV oranları gibi uygulamalardır.

Hardware devlet yardımları; doğrudan yapılan nakdi yardımlardır. Yatırım sübvansiyonları, KOBİ'lere yardım, yeni yaratılan istihdama pirim, doğal afet garantisi, ihracat kredisi ve sübvansiyonu, sosyal yüklerin hafifletilmesi, özel koşullu krediler, üretim girdilerinde sübvansiyon, navlun yardımı, çevre kirliliği yardımı, enerji yardımı, kredi erteleme gibi uygulamalardır.<sup>56</sup>

### 6.1. Avrupa Birliğinde Devlet Yardımlarına İlişkin Mevzuat

Avrupa Birliğinin devlet yardımlarına ilişkin kuralları, Avrupa Birliği Anlaşması'nın 92, 93 ve 94. maddelerinde yer almıştır. (Bakınız EK 1.). Ancak ilgili maddelerde devlet yardımı kavramına tam olarak deyinilmemiştir. Bu kavramın sadece bir unsuruna 92.1. maddede yer verilmiştir. Bu unsur, hükümde, yardımın devlet tarafından

<sup>56</sup> Sebahattin Benlikol, Hilal Müftüoğlu, *Avrupa Birliği Ülkelerinde Vergi Sistemlerindeki Teşvik ve İstisnalar*. (İstanbul Sanayi Odası Yayın No:7, İstanbul 1997), s.10

ve devlet kaynaklarından yapılması şeklinde ifade edilmiştir. Diğer yandan Komisyonun çeşitli yayınlarında ve doktrinde devlet yardımı kavramı oldukça geniş biçimde tanımlanmış, fonlar, primler, bağışıklıklar, indirimler, resim ve harç istisnaları, düşük faizli ve uygun şartları içeren krediler, devlet garantileri, devlet tarafından verilen kefaletler veya benzeri güvenceler, ucuza verilen gayrimenkuller, gider yazabilme, şirketlere iştirak devlet yardımı olarak tanımlanmıştır.<sup>57</sup>

Anlaşmanın 92. maddesine göre anlaşmada öngörülen karşıt hükümler saklı kalmak kaydıyla, ister üye devletçe doğrudan doğruya, ister devlet kaynakları aracılığıyla bazı işletmelerin ya da ürünlerin yararına yapılan ve rekabeti bozan veya bozma tehlikesi yaratan her çeşit yardım üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde Ortak Pazar ile bağdaşmaz.

Ürünlerin çıktıkları yer dolayısıyla ayrılık gözetmeden bireysel tüketicilere yapılan sosyal nitelikli yardımlar, doğal afetler ya da olağandışı olaylarla ortaya çıkan zararları telafi etmeye yönelik yardımlar, 92. madde kapsamında Ortak Pazar'la bağdaşır sayılmıştır.

Aynı madde kapsamında, yaşam standardının anormal düşük olduğu veya ağır bir işsizliğin hüküm sürdüğü bölgelerin ekonomik kalkınmalarını kolaylaştırmaya tahsis edilen yardımlar, Avrupa'nın ortak çıkarlarına olacak önemli projelerin gerçekleştirilmesinin teşvik edilmesi veya bir üye devlet ekonomisinde ortaya çıkan ciddi bozulmanın giderilmesine yönelik yardımlar, ticaret koşullarını ortak çıkarlara zarar verecek ölçüde olumsuz yönde etkileyen ve belirli ekonomik bölgeler veya belirli ekonomik faaliyetlerin gelişimini kolaylaştırmak için yapılan yardımlar, Konsey'in nitelikli çoğunlukla alacağı kararla belirlenebilecek diğer yardım türleri ve ortak çıkara aykırı olmadıkça kültürün ıslahı ve kültür değerlerini korumaya yönelik yardımlar Ortak Pazar ile bağdaşır sayılabilmişlerdir.

Anlaşmanın 93. maddesi, yardımların denetimini düzenlemiştir. 94. maddede ise yardımlara ilişkin diğer hükümler yer almaktadır.

## 6.2. Avrupa Birliği'nde Devlet Yardımı Grupları

<sup>57</sup> Tekinalp, Tekinalp, a.g.e, s.413

Avrupa Birliği'nde dört yardım grubu bulunmaktadır. Her grup bir harf ile temsil edilmekte ve bu harfleri sırasıyla bütçe yardımı ya da verginin kaldırılması anlamına gelen sayılar 1 veya 2 takip etmektedir. Bunun dışında eğer yardım unsuru biliniyorsa bunlara ek olarak "A" harfi yer almaktadır.<sup>58</sup>

### 6.2.1. Grup A (A1 + A2)

Bu grup içine nakdi yardımlar girmektedir. Bu tür yardımlar Birlik'de sık sık kullanılan yardımlardır. A1 yardımları, bütçeden işletmelere yapılan doğrudan yardımlar, A2 türü yardımlar ise, vergisel nitelikte olan yardımlardır.<sup>59</sup>

Nakdi yardımların kullanılması, genellikle bürokratik işlemler açısından vergi kanunlarındaki değişikliklere göre daha az maliyetli olmaktadır. Bu nedenle nakdi yardımlar daha çok kullanılmaktadır. Almanya bu genel durumun dışındadır. Almanya'da vergi indirimleri daha çok kullanılmaktadır.<sup>60</sup>

Hibeler, faiz yardımı, Ar - Ge faaliyetlerinin finansmanı, vergi kredileri ve diğer vergi önlemleri, vergi indirimi veya vergi muafiyeti, sosyal sigorta primlerinde indirim A grubu devlet yardımlarına girmektedir.

### 6.2.2. Grup B

Devletin normal piyasa şartlarında özel ve kamu kuruluşlarına hisse senedi alımı olarak yaptığı yardımlardır. Kamu teşekkülleri için bunun anlamı sermaye arttırımıdır. Her türlü hisse senedi alımı yöntemi ile yapılan yardımlar "B1A" olarak tanımlanmıştır.<sup>61</sup>

Devletin öz sermayeye hisse senedi yoluyla katılımı şeklindeki yardımlarla kastedilen, devletin normal piyasa koşullarının gereği olarak şirketlere hisse senedi yoluyla ortak olması değildir. Normal piyasa koşullarında bir başka işletmenin benzer bir davranışta bulunmasının mümkün olmadığı, söz konusu işletmenin durumunun

<sup>58</sup> Arif Esin, Aylin Alagöz, Şirin Çalış, *Avrupa Birliğinde Teşvik Sistemi*, (İktisadi Kalkınma Vakfı Yayın No:127, İstanbul 1994), s.78

<sup>59</sup> Benlikol, Müftüoğlu, a.g.e., s.14

<sup>60</sup> İGEME, a.g.e., s.27

<sup>61</sup> Benlikol, Müftüoğlu, a.g.e., s.14

hisselerinin hiç talep görmeyecek kadar kötü olduğu durumlarda devletin yaptığı alımlardır. Böylece devlet bu tip şirketlerin sermayelerine katılarak, içinde buldukları zor durumu atlattıklarına yardımcı olacak fon akımını sağlamaktadır. Bu yöntem en çok Yunanistan, Fransa, İspanya ve İngiltere’de uygulanmaktadır.<sup>62</sup>

### 6.2.3. Grup C (C1 + C2)

C grubu iyileştirilmiş kredileri kapsamaktadır. Bu tür yardımlar, borç alınan sermayenin kullanımı sırasında faiz ödenmemesine dayanır. C1 ve C2 olarak iki gruba ayrılır. C1 ucuz kredi yardımıdır. Özel ve kamu kaynaklarından devlet garantisi ile kredi kullandırılması, özel ve kamu kaynaklarının projelerine katılımı yöntemi “C1A” olarak tanımlanmıştır.

Tablo 3. AB'de Devlet Yardımlarının Yardım Gruplarına Göre Dağılımı (1988 - 1990)

Ülkeler / Gruplar	Milyon ECU						Toplam
	A1A	A2A	B1A	C1A	C2A	D1A	
Almanya	20.129.4	4.762.6	0.0	514.6	266.9	84.4	25.757.6
Belçika	3.288.1	330.0	58.7	63.1	0.0	98.4	3.838.2
Danimarka	931.6	11.6	0.0	123.1	0.0	0.9	1.067.1
Fransa	11.631.5	951.6	691.3	873.5	180.1	1.694.6	16.022.7
Hollanda	2.154.3	329.9	0.0	53.6	0.0	34.2	2.572.1
İngiltere	7.467.1	129.5	238.1	89.2	190.7	37.4	8.151.0
İzlanda	431.5	161.2	8.9	0.0	0.0	12.7	614.4
İspanya	5.453.1	1.5	247.4	275.2	0.0	23.2	6.000.7
İtalya	17.482.5	4.422.1	541.6	271.3	0.0	0.0	22.717.5
Lüksemburg	239.2	0.0	1.1	7.8	0.0	0.5	248.6
Portekiz	493.3	17.6	362.5	22.2	0.0	5.3	901.9

Pars Kutay, *Avrupa Topluluğunda Devlet Yardımları ve Yatırım Teşvikleri*, (HDTM, Ankara 1993), 'dan Derlenmiştir.

<sup>62</sup> Esin, Alagöz, Çalış, a.g.e., s.23

C2 kredi ertelemesidir. Proje başarıya ulaştıktan sonra geri ödemenin başlaması, proje başarıya ulaşana kadar vergi erteleme yöntemleri ise, "C2A" olarak tanımlanmıştır.<sup>63</sup>

Vergi kolaylıkları temelde depresyonu hızlandırma ve vergiden muaf rezervlerin oluşması nedeniyle toplulukta en az kullanılan biçim olmaktadır.<sup>64</sup>

#### 6.2.4. Grup D (D1 + D2)

Risklere karşı devlet garantisi şeklinde oluşan devlet yardımları D grubuna girmektedir. Hükümetin normal devlet garantilerinden daha uygun koşullar ile işletmeleri tanıdığı kolaylıklar D1'i oluşturmaktadır. D2 ise, devletin garanti koşullarının hükümetlerce sorunlu sektörlerin veya işletmelerin durumlarına göre her an değişebilen garantilerdir.<sup>65</sup>

Fransa, Belçika ve Yunanistan'da kullanılmaktadır. Bu yardım biçimi, devlet müdahalesi şeklinde bir unsur içerdiği için hesaplanması zor olabilmektedir. Sonuç olarak garantiler, devlet hisseli katılımlarla birlikte devlet yardımları içinde en belirsiz olanlarıdır.<sup>66</sup>

### 6.3. Avrupa Birliği'nde Vergi Dışı Devlet Yardımları

AB'de ülkeler kendi ekonomik yapıları, üretim durumları, gelişmişlik düzeylerine göre belli bir teşvik politikası çizmişlerdir. Bu durum bazı yardımların o ülke ile sınırlı olduğu halde, bazı yardımların AB'nin genelinde uygulanması sonucunu doğurmuştur. AB'nin genelinde uygulanan vergi dışı devlet yardımları şunlardır.<sup>67</sup>

a) Sermaye Yardımı:

<sup>63</sup> Benlikol, Müftüoğlu, a.g.e, s.14

<sup>64</sup> İGEME, a.g.e, s.28

<sup>65</sup> Benlikol, Müftüoğlu, a.g.e, s.14

<sup>66</sup> İGEME, a.g.e., s.28

<sup>67</sup> "AB'de Teşvik Uygulamaları", *Ekonomik Trend* Yıl:6, Sayı:21, (Mayıs 1997), s.39

KOBİ'lere ve serbest meslek mensuplarına kuruluş veya genişleme vesilesiyle yapılan yardımdır. Genellikle projeyi meslek odaları onaylar. Belli bir süre geri ödemesiz, düşük faizlidir.

b) Ar - Ge Yardımı:

Genellikle KOBİ'lere yönelik ürün veya teknoloji geliştirme giderlerinin belli bir oranını devletin üstlendiği yardım türüdür.

Tablo 4. AB'de Toplam Devlet Yardımlarının Yüzde Olarak Üye Devletlere Dağılımı

Ülkeler	GSYİH'ya % olarak		İstihdam Edilen İşçi		Toplam Kamu	
	Oranı		Başına		Harcamalarına % Olarak	
	86-88	88-90	Düşen Miktar (ECU)		Oranı	
	86-88	88-90	86-88	89-90	86-88	89-90
Belçika	3.2	2.8	1153	1040	6.0	5.4
Danimarka	1.0	1.1	385	409	1.8	1.0
Almanya	2.5	2.4	964	971	5.3	5.2
Yunanistan	4.5	3.1	640	387	9.2	6.0
İspanya	2.7	1.8	668	480	6.5	4.2
Fransa	2.0	1.8	779	735	4.0	3.7
İrlanda	2.7	2.0	703	564	5.2	4.5
İtalya	3.1	2.9	1016	982	6.2	5.6
Lüksemburg	4.0	4.0	1390	1389	7.4	7.6
Hollanda	1.3	1.3	513	528	2.1	2.2
Portekiz	1.5	2.2	167	245	3.4	5.0
İngiltere	1.1	1.1	300	312	2.6	2.9
Toplam	2.2	2.0	728	687	4.6	4.3

Arif Asin, Aylin Alagöz, Şirin Çalış, Avrupa Birliğinde Teşvik Sistemi, (İKV Yayın No:127, İstanbul 1994), s.104

c) İstihdam Yardımı:

Yeni iş olanakları sağlayan yatırımlara yapılan ve işçi adedi ile orantılı olan yardımdır.



d) Eğitim Yardımı:

Genellikle uzun süre işsiz kalan işçilerin, mesleki eğitim gören öğrencilerin, eğitimi için işçi bulma kurumu tarafından verilen yardımdır.

e) Faiz Yardımı:

Bazı bölgelerde yapılan sabit sermaye yatırımlarında yaralanılan krediler için verilen yardım türüdür.

f) Çevre Koruma Yardımı:

Yapılan yatırım, çevre yönünden olumlu ekolojik etki sağlıyorsa, temel yardımda belli bir oranda sağlanan artıştır.

g) İhracat Yardımı:

İhracat sanayisinin maliyet açısından eşit koşullarda bulunmaması gerekçesine dayanarak, rekabet gücü elde edilinceye kadar ucuz kredi temini, ihracat sigortası kolaylıkları ve garanti tarzında yapılan yardımlardır.

Yukarıda sayılan yardımlar nakdi yardımlardır ve devlet kaynakları vasıtasıyla sağlanan yardımlardır. Ayrıca daha geniş ölçekli Avrupa Birliği fonlarında sağlanan yardımlar da vardır.

#### 6.4. Avrupa Birliği'nde Vergi Sistemlerindeki Devlet Yardımları

AB'de, vasıtalı ve vasıtasız vergilerle ilgili olarak bir çok tedbir alınmasına gerek duyulmuş, özellikle KDV ile ilgili tedbirlere ağırlık verilmiştir. Bu arada varış ülkesi prensibi 1997 yılı başında yerini çıkış ülkesi prensibine bırakmıştır. Vasıtasız vergilerle ilgili olarak üç direktif Konsey tarafından kabul edilmiştir.<sup>68</sup>

a) İştirak Direktifi (90/435/EEC)

Merkez ile şubeler arasında temettü ödemeleriyle, şubelerin merkeze gelir aktarmasında vergilemeyi düzenleyen hükümlerdir.

b) Birleşme Direktifi (90/434/EEC)

Şirketlerin yeniden yapılanması veya gruplaşması esnasında aktarılan bazı sermaye kazançlarının ertelenmesini düzenleyen hükümlerdir.

c) Çifte Vergilendirmeyi Önlem Anlaşması (90/436/EEC)

<sup>68</sup> Benlikol, Müftüoğlu, a.g.e, s.19

Birleşen şirketlere ait karların çifte vergilendirilmesini önleyen düzenleme hükümlerini içerir.

AB'de vergi ve benzeri kolaylıklar, KDV indirimi, diğer yerel vergi kolaylıkları, kurumlar vergisi indirimleri ve yatırım indirimi şeklinde dört başlık altında toplanmıştır.<sup>69</sup>

### 6.5. Avrupa Birliği Fonları ve Kredileri

AB'de ülke bazında yapılan yardımlar dışında Birlik kaynaklarında sağlanan yardımlar da vardır. Birlik içinde gerçekleştirilmesi kaydıyla bölgelerin ekonomik kalkınması, istihdamın teşviki, Çevrenin korunması, yeni enerji kaynakları ve alt yapının geliştirilmesi gibi ortak hedeflerin karşılanmasına destek amacıyla çeşitli mali araçlar geliştirilmiştir.<sup>70</sup>

Geliştirilen bu araçların başında yapısal fonlar gelmektedir. Bu fonlar:

- Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
- Avrupa Sosyal Fonudur.

#### 6.5.1. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (ATGYF)

Tarım sektöründeki yapısal farklılıkları gidermek ve tarım işletmelerini yapısal yönden güçlendirme, tarım alt yapısını ve tarımsal ürünlerin işleme ve pazarlama imkanlarını güçlendirmek amacıyla yönelik olarak kurulmuştur. Fon'un katkısı projenin veya programın konusu ve uygulanan bölgeye göre %50'ye kadar çıkmaktadır.<sup>71</sup>

#### 6.5.2. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)

Bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek amacıyla yönelik projelere yardım

<sup>69</sup> İGEME, a.g.e, s.31

<sup>70</sup> Pars Kutay, *Avrupa Topluluğunda Devlet Yardımları ve Yatırım Teşvikleri*, (HDTM, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos 1993), s.29

<sup>71</sup> İnceci, a.g.e, s.171

amacıyla kurulmuştur. Fon, ulusal yardımlara katkıda bulunarak dolaylı bir finansman sağlamaktadır.<sup>72</sup>

ABKF aşağıdaki yatırımlara katkıda bulunmaktadır.<sup>73</sup>

- Prodükatif yatırım yapılması ve uzun dönemli istihdamın korunması
- Alt yapı yatırımları
- Bölgenin yerli potansiyelinin geliştirilmesi
- Hazırlık niteliğinde ve takviye edici tedbirler ve değerlendirmeler
- Bölgesel kalkınma ile bağlantılı olmak koşuluyla çevrenin korunması amacına yönelik prodükatif yatırımlar ve alt yapı yatırımları.

### 6.5.3. Avrupa Sosyal Fonu (ASF)

ASF, mesleki eğitim tedbirlerinin desteklenmesi ve istihdamın sağlanması, uzun dönemli istihdamın yaratılması gibi faaliyetlerin yanı sıra, az gelişmiş bölgeler ile sanayi gerilemesinden şikayet eden bölgelerin geliştirilmesine de yardım etmektedir.<sup>74</sup>

1989 - 1993 yıllarını kapsayacak dönemler için Birlik bütçesinden fonlara 49.6 Milyar ECU ayrılmıştır. Bu kaynak, tespit edilen program çerçevesinde ülkeler arasında ilgili fonlar tarafından şu hedeflerin elde edilmesine yönelik olarak kullanılmıştır.<sup>75</sup>

Hedef 1: Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve yapısal uyumun sağlanması (Düşük gelirli bölgeler)

Hedef 2: Gerileyen sanayi bölgelerinin yeni faaliyet konularına yönlendirilmesinin sağlanması

Hedef 3: Uzun süreli işsizlikle mücadele

Hedef 4: Genç işsizlere iş sağlanması

Hedef 5a: Tarım ve ormancılık sektöründe üretim, işleme ve pazarlama yapılarının güçlendirilmesi

Hedef 5b: Kırsal alanların kalkındırılması.

<sup>72</sup> Aynı, 173

<sup>73</sup> Kutay, a.g.e, s.30

<sup>74</sup> Aynı, s.30

<sup>75</sup> İnceci, a.g.e, s.175

Anlaşılacağı üzere hedeflerden 1, 2, ve 5b Bölgesel Kalkınma Fonu'nun, 3 ve 4. hedefler Sosyal Fon'un, hedef 5a ise, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu'nun kapsamına girmektedir.

Avrupa Birliğinde yatırımlara yardım eden bu fonları dışında Avrupa Yatırım Bankası, Yeni Topluluk aracı ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu tarafından sağlanan krediler de mevcuttur.

Avrupa Yatırım Bankası (AYB), değişik sektörlerden gelen projeleri ekonomik ve teknolojik yeterliliklerine göre finanse etmektedir. Projelerin bölgesel kalkınmayı desteklemesi ve ekonomik verimliliğin artırılmasına dolaylı ya da dolaysız katkıda bulunması veya genel Birlik çıkarlarına hizmet etmesi gerekmektedir. AYB, projelere ülke veya sektör bazında herhangi bir kota uygulamamaktadır.<sup>76</sup>

Tablo 5. Fonların Hedefler İtibariyle 1989 - 1993 Yılları  
Arasındaki Endikatif Dağılımı

(Milyon ECU)	Toplam	ABKF	ASF	ATGYF
Toplam	60.315			
Hedef 1	38.300	20.960	9.813	5.427
Hedef 2	7.205	2.917	983	-
Hedef 3 ve 4	7.450	-	4.125	-
Hedef 5a	3.415	-	-	3.415
Hedef 5b	2.715	1.103	436	1.068

İGEME, Avrupa Topluluğunda Uygulanan Devlet Yardımları  
Teşvikler ve Türkiye İle Mukayeseli İncelemesi, (Ankara 1993), s.115

AYB, başlıca iki tip kredi sağlamaktadır. Münferit ve global krediler.

Münferit krediler genelde proje maliyetinin % 50'sini karşılamakta ve 2 Milyon ECU'den az olmamaktadır. Genelde madencilik, turizm ve sanayi ile ilişkili hizmetler ile büyük alt yapı projelerine verilmektedir.

Global krediler ise, bankanın, aracı banka veya mali kurum eliyle kullandığı özellikle KOBİ'lere yönelik 10 - 20 Milyon ECU arasında değişen kredilerdir.

<sup>76</sup> Kutay, a.g.e, s.31

Yeni Topluluk aracı (YTA) ise, AYB aracılığı ile kullanılmaktadır. YTA, üye ülkeler arası ekonomik bütünleşmeyi güçlendirecek yeni teknoloji ve ürünlerin gelişimi, Birlik sanayisinin rekabet gücünü arttıracak enerji, sanayi ve alt yapı projelerine kredi sağlamaktadır. Bu fondan kullanılan kredilerin şartları AYB kredi şartları ile benzerlik göstermektedir.

Birlik ayrıca, kömür ve çelik sanayisinin yeniden yapılanmasını sağlamak amacıyla üretim tesislerini genişletme, modernize etme, rasyonelleştirme, üretim maliyetlerini düşürmeye, ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştırmaya, tüketimi arttırmaya, istihdam yaratmaya yönelik yatırım ve Ar -Ge faaliyetlerine Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Anlaşması hükümlerine göre sanayi yatırım, Ar -Ge, değişim yatırımı, konut kredileri ve faiz indirimleri şeklinde destek sağlamaktadır.<sup>77</sup>

---

<sup>77</sup> İnceci, a.g.e, s.179

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TURİZME YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI

Günümüzde gelişmiş ülkelerin ekonomilerindeki genel görünüm, hizmet sektörünün hız kazanarak diğer sektörlerin önüne geçmesi şeklindedir. Hizmetler sektörü içinde de turizm lokomotif görevi görmektedir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra geniş alanlara yayılan turizm, günümüzde kitlesel bir nitelik kazanmıştır.

Turizmin gelir getirici özelliği, önemli düzeyde istihdam yaratması, milli gelire olan olumlu etkisi, bölgeler arası dengesizlikleri gidermedeki rolünden dolayı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin turizm politikalarına daha ağılık verdikleri görülmektedir. Günümüzde insanların seyahate ayırdığı zamanın artması, ülkelerin turizme daha fazla önem vermelerine sebep olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde çağdaş insan ortalama 640.000 saat yaşamaktadır. Bunun 60.000 saatini çalışmaya, 280.000 saatini ise boş zamana ve seyahate ayırmaktadır. Çalışma hayatının azalma süreci devam etmekte ve boş zaman dolayısıyla turizm sektörü dünyada birinci sırada yer alan ekonomik faaliyet haline gelmektedir.<sup>78</sup>

#### 1. Avrupa Birliğinde Turizm Sektörü

Turizm sektörü Avrupa Birliği için büyük önem taşıyan sektörlerden biridir. Yapısı itibariyle dinamik bir sektör olan turizm, aynı zamanda ekonominin diğer sektörleri için de motor güç olarak işlev görmektedir. Tüm dünyadaki ekonomik durgunluğa karşın turizm sektörü büyümeye devam etmiştir. 2000 yılına kadar sektörün dünyadaki büyüme hızı ortalama yıllık % 3.7 olarak hesaplanmaktadır.<sup>79</sup>

---

<sup>78</sup> Fisun İ. Dinçer, *Avrupa Birliğinde Turizm ve Uygulanan Politikalar*, (Der Yayınları. İstanbul 1997), s.51

<sup>79</sup> Der: Mert Ersin, Çev:Cengiz Yücel, Erol Karabulut, *Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye*, (TÜRSAB 25. Yıl Dizisi 1. İstanbul 1997), s.11

Avrupa Birliği'nin GSMH'sı içinde %6'lık, dış ticareti içinde %5'lik ve toplam istihdamı içinde %8'lik bir paya sahip olan turizm sektörünün, ekonomik açıdan en fazla önem taşıdığı ülkeleri Yunanistan, İspanya, İtalya, Portekiz ve Fransa oluşturmaktadır.

Tüm Birlik çapında turizm sektörü 9 milyon kişiyi istihdam etmektedir. Bu sayı Avrupa Birliği toplam istihdamının yaklaşık %7'sini oluşturmaktadır. OECD istatistiklerine göre, bazı AB ülkelerinde istihdamın önemli bir bölümü turizm sektöründe bulunmaktadır. Örneğin Avusturya'da her 100 kişiden 14'ü turizmde istihdam edilmektedir. Yunanistan'da bu sayı her 100 kişiden 10'u iken, İspanya'da 9, İsviçre'de 8, Almanya'da ise 7'dir.<sup>80</sup>

Tablo 6. Avrupa Birliği'nde Turizmde İstihdam

Ülkeler	Toplam İstihdam İçinde Turizmin Payı %	Turizm istihdamı
Belçika	3,9	(1) 132.477
Danimarka	5,3	(2) 140.000
B. Almanya	5,2	1.400.000
Yunanistan	7,2	335.000
İspanya	9,3	(3) 1.226.500
Fransa	6,9	720.800
İrlanda	6,3	69.000
İtalya	6,4	1.482.000
Lüksemburg	5,2	9.110
Hollanda	2,3	110.700
Portekiz	8,6	200.000
İngiltere	6,0	1.370.000

Fisun İ. Dinçer, *Avrupa Birliğinde Turizm ve Uygulanan Politikalar*  
(Der yayınları İstanbul 1997), s.69

(1) Direkt İstihdam

(2) Direkt ve Endirekt İstihdam

(3) 685.000 Direkt ve 540.000 Endirekt İstihdam

<sup>80</sup> Ersin, a.g.e, ss.12-13

Turizm, tarımın GSMH'daki payından daha fazla, ulaşımın GSMH'daki payına eşit bir paya sahiptir ve AB ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Uluslararası turizm gelirlerin GSMH içindeki payı Portekiz için %5.7; İspanya için %4.3; Yunanistan için %3.7'dir.<sup>81</sup>

Tablo 7. AB'nin GSMH'sı İçinde Turizmin Payı

Ülkeler	1994 yılı Turizm Gelirleri (milyon ECU)	GSMH İçindeki Payı %
Belçika/Lüksemburg	4.333	1.9
Danimarka	2.677	2.2
Almanya	8.927	0.7
Yunanistan	3.272	3.7
İspanya	18.116	4.3
Fransa	20.801	1.7
İrlanda	1.515	3.1
İtalya	20.004	1.4
Hollanda	4.027	1.4
Portekiz	3.430	5.7
İngiltere	13.052	1.4

Fisun İ Dinçer Avrupa Birliğinde Turizm ve Uygulanan Politikalar (Der Yayınları, İstanbul 1997) s.61

### 1.1. Avrupa Birliği'nde Turizm Arzı

1996 yılı AB ülkelerinin turizm sektörü için olumlu geçmiştir. Konaklama sayısını %70'ini kapsayan 13 ülke bazında konaklama sayısında % 9 oranında bir artış kaydedilmiştir.<sup>82</sup>

Konaklama alanında otel zincirleri hızla büyümektedir. En büyük 20 otel zinciri Birliğin tüm otel oda sayısının % 10'undan fazlasını oluşturmamasına rağmen, ürünleri ve hizmetleriyle, düzenli eğitim şemalarıyla, bilgisayarlı rezervasyona ortak katılımlarıyla ve satış faaliyetleriyle turizm pazarında önemli bir yere sahiptirler. Konaklamanın yanı sıra,

<sup>81</sup> Dinçer, a.g.e., s.60

<sup>82</sup> Ersin a.g.e., s.15



restoranlarda turizme önemli katkıda bulunmaktadır. Turistin yaptığı toplam harcama içinde yiyeceğin payı % 20 ile % 25 arasında hesaplanmıştır.<sup>83</sup>

Tablo 8. Avrupa Birliği'nde Turizm Arzı

	Fransa	İtalya	Yunanistan	İspanya	Portekiz
Tesis Sayısı	20.057	34.294	7.916	10.442	1.744
Yatak Sayısı	1.223.074	1.723.731	571.656	1.049.550	208.205
Yatak Sayısının					
AB içindeki oranı	%13.8	% 20.6	% 5.9	% 12.6	% 2.4
Ortalama Doluluk	% 50	% 40	% 56.3	% 57	%45.8
Turizm Gelirleri					
(Milyon ECU)	22.096	22.047	2.710	21.297	33,3

Der: Mert Ersin, Çev:Cengiz Yücel, Erol Karabulut, Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye, (TÜRSAB 25. Yıl Dizisi-1, İstanbul 1997), s.15

## 1.2. Avrupa Birliği'nde Turizm Talebi

Dünya çapında turizm hacmi 1995 yılında bir önceki yıla oranla % 3.2 oranında büyürken, bu oran 1996 yılı için % 1.4 olarak hesaplanmıştır. AB dışı ülkelere gelen turistlerin AB ülkelerinde konaklama sayısı bu son iki yıl içerisinde % 4.3 oranında artmıştır. Yine aynı süre içerisinde AB ülkelerinde yaşayan turistlerin, AB ülkelerindeki konaklama hacmi ise % 1.9 oranında artmıştır. 1995 yılında AB ülkelerindeki toplam konaklama sayısının % 39'u AB dışından gelen turistler tarafından gerçekleştirilmiştir.<sup>84</sup>

1993-1996 yılları arasında 15 AB ülkelerine gelen turist sayısı genelde artmıştır. 1995-1996 yılları karşılaştırıldığında Yunanistan, Hollanda ve Avusturya'da 1996 gelen turistlerin sayısının düştüğü görülmektedir. 1994-1995 yılları karşılaştırıldığında Yunanistan, Avusturya ve Fransa'ya gelen turistlerin 1995 yılında azalmıştır. İspanya'daki azalma ise çok azdır.

<sup>83</sup> Dinçer , a.g.e., s.72

<sup>84</sup> Ersin, a.g.e., s.16

AB'ne gelen turistlerin çoğu, tatil amaçlı ziyaret yapmaktadır. İş amaçlı ziyaret azınlıktadır. AB'ne tatil amaçlı gelenler ortalama % 70'lik bir orana, iş amaçlı gelenler ise ortalama % 30'luk bir paya sahiptir.<sup>85</sup>

Tablo 9. 1993-1996 Yıllarında Avrupa Birliğine Gelen Turistlerin Sayısı

Ülkeler/Yıllar	Bin Olarak				Yıllık Ortalama Değişim		
	1993	1994	1995	1996	94/93	95/94	96/95
Belçika	5 210	5 309	5 560	5 753	3.7	4.7	4.7
Danimarka	1 569	1 585	1 614	1 794	1.0	1.8	11.2
Almanya	14 348	14 494	14 847	15 205	1.0	2.4	3.4
Yunanistan	9 413	10 713	10 130	8 987	13.8	-5.4	-11.3
İspanya	37 268	39 341	39 324	41 295	5.6	-0.0	5.0
Fransa	60 565	61 312	60 110	61 500	1.2	-2.0	2.3
İrlanda	3 888	4 309	4 821	5 280	10.8	11.9	9.5
İtalya	26 379	27 430	31 052	32 853	4.2	13.0	5.8
Lüksemburg	831	762	767	771	-8.3	0.7	0.5
Hollanda	5 757	6 178	6 574	6 546	7.3	6.4	-0.4
Portekiz	8 434	9 132	9 706	9 900	8.3	6.3	2.0
İngiltere	19 257	21 034	24 008	26 025	8.4	14.1	8.4
Avusturya	18 257	17 894	17 173	17 090	-2.0	-4.0	-0.5
Finlandiya	798	833	835	894	4.4	0.2	7.1
İsveç	1 692	1 960	2 310	2 374	15.8	17.9	2.8

Fisun İ. Dinçer, *Avrupa Birliğinde Turizm ve Uygulanan Politikalar*, (Der Yayınları İstanbul 1997), s.80

## 2. Avrupa Birliğinde Turizm Politikaları

AB Ülkeleri turizmden azımsanmayacak ölçüde bir gelir elde etmelerine rağmen, yakın zamana kadar ciddi bir turizm politikası belirlememişlerdir. Bu durumun temel nedenleri şunlardır:

<sup>85</sup> Dinçer, a.g.e., s.81

- a) AB üye ülkeler arasında rekabet düzeyi farklıdır
- b) Olayları AB bazında yönlendirecek, çözecek bir AB organı yoktur ya da etkisi çok azdır.
- c) Turizmle ilgili politika üretmek zordur. Çünkü turizm, ulaşım, hareket serbestliği, çevre, bölgesel politika gibi bir çok konuyla iç içedir.<sup>86</sup>

Turizm alanındaki faaliyetlerin karmaşık yapısı, ulusal düzeydeki yaklaşımların farklılığı ve çeşitliliği ile bu sektörün diğer Birlik politikaları ile çakışması nedeniyle, Birlik, bu alandaki politikalarında ve hedeflerinde çok detaya inmemektedir.<sup>87</sup>

AB'nin turizm politikası genel turizmi doğrudan hedef alan ve dolaylı şekilde etkileyen politikalar olmak üzere iki guruba ayrılmaktadır. Turizmi doğrudan hedef alan politikalara, sektöre yönelik harcamaların sadece % 1'i ayrılmaktadır. Buna karşın dolaylı ölçüde turizmi teşvik eden enstrümanlar toplam turizm harcamalarının % 99'unu kapsamaktadır. Turizm sektörünü doğrudan hedef alan teşvik politikaları AB komisyonunun 23. Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir.<sup>88</sup>

AB'nde ortak turizm politikası oluşturulmasına yönelik ilk ciddi yaklaşım 1984 yılında başlamıştır. Üye ülkelerin turizm bakanlarının hazırladıkları ve 1986 yılında açıklanan "Turizm Alanında Birlik Faaliyetleri" başlıklı rapor, Birliğin ve Birliğe üye ülkelerin günümüzde uyguladıkları teşvik programının temelini oluşturmaktadır. Bu politikanın ana hatları şöyledir:

- a) Birlik içinde turizm promosyonu ve turizme yönelik faaliyetlerdeki formalitelerin basitleştirilmesi öncelikle ele alınacaktır.
- b) Turistlerin daha iyi bilgilendirilmesi ve korunması yönünde faaliyetlere hız verilecektir.
- c) Turizmin sezonluk ve coğrafi dağılımı geliştirilecektir.
- d) Sektörde çalışma koşulları iyileştirilecek ve personelin mesleki eğitimine ağırlık verilecektir.
- e) Birlik içinde turizme yönelik özel sorunların çözümünde bir danışma ve işbirliği mekanizması yaratılacaktır.

<sup>86</sup> Dinçer, a.g.e., s.93

<sup>87</sup> Ersin, a.g.e., s.19

<sup>88</sup> Aynı, s.23

f) Birliğin yapısal fonlarının ve finans araçlarının alanında daha iyi kullanımı sağlanacaktır.<sup>89</sup>

Birliğin turizm sektörünü doğrudan hedef alan ilk faaliyeti 1990 yılının “Avrupa Turizm Yılı” ilan edilmesi olmuştur. Avrupa Turizm Yılı'nın temel hedefi olarak; turizmin toplumları entegre etme gücünü, AB ülkeleri vatandaşlarının Avrupalı kimliklerinin güçlendirilmesi ve turizm sektörünün güçlendirilmesi, turizm sektörünün ekonomik ve sosyal öneminin vurgulanması belirtilmiştir. AB bütçesinden Avrupa Turizm Yılı çerçevesinde toplam 7.74 milyon ECU harcanmıştır.

Avrupa Turizm Yılı için harcanan 7.74 milyon ECU'den bağımsız olarak, Birlik bütçesinden 1989 yılında 3 milyon ECU, 1990 yılında 2.704 milyon ECU, 1991 yılında 4.194 milyon ECU ve 1992 yılında 4.841 milyon ECU tutarında turizmi doğrudan hedef alan harcamalar yapılmıştır. Bu harcamalar Birlik bütçesinden B2-710 numaralı “Turizm Alanında Aksiyonlar” başlıklı kaleminden gerçekleştirilmiştir.

Birlik, 1992 yılında turizm alanında üç hedef gerçekleştirmiştir:

- Turizm alanında bilgi akışını sağlamak, iyileştirmek ve eğilimleri saptamak.
- Turistik faaliyetlerin çeşitliliğini ve çevre ile uyumlu bir biçimde gelişmelerini sağlamak amacıyla turizm alanında faaliyet gösteren kuruluşlar arasında sınır ötesi işbirliğini geliştirmek.
- Avrupa'nın bir turizm merkezi olarak çok sayıda turist gönderen ülkelerde promosyonunun yapılması.

Avrupa Birliği 1992 yılında turizm sektörünü teşvik edici üç yıllık bir aksiyon planı geliştirmiştir. 1 Ocak 1993 ve 1 Ocak 1996 dönemini kapsayan Turizmi Teşvik Planı, Birliğe üye ülkelerde turizm sektörünü desteklemek amacıyla kültürel ve sosyal turizmin geliştirilmesine ağırlık vermiştir.

Teşvik planının temel hedefleri arasında, sektörde kalitenin yükseltilmesi, rekabetin canlandırılması ve sektörün genişletilmesi bulunmuştur. Diğer hedefler arasında ise, turizm sektörüne yeni gerçekleştirilen Avrupa İç Pazarının yarattığı yeni duruma uyum sağlanması, Birliğin diğer alanlarda aldığı kararların Turizmi Teşvik Planı ile uyumlu olması ve yasama alanında yeni tedbirlerin de alınması gibi hedefler yer almıştır.<sup>90</sup>

<sup>89</sup> “AB ve Turizm Sektörü”, *Ekonomik Trend*, Yıl:4, Sayı:7, (Şubat 1996), s.37

<sup>90</sup> Ersin, a.g.e., ss.24-26

4 Nisan 1995 tarihinde Komisyon, milletlerarası konferansda görüş bildirmek amacıyla “Yeşil Rapor”u (Green Paper) yayınlamıştır. Bağlayıcı nitelikte olmayan ve konu hakkında çeşitli görüşlere yer veren Yeşil Rapor’da, turizm sektörü, turistlerin tatmini, kültürel-doğal mirasın korunması, Birliğin bu alanda gelecekteki rolünü geliştirmek için değişik seçenekler üzerinde durulmuştur.

Yeşil Rapor’da, Avrupa’da turizm sektörünün durumu değerlendirilmektedir. Bu raporda Komisyon görüşlerini dört temel seçenek üzerinde toplamıştır.

a. Turizm, değişik faaliyet alanlarıyla bağlantısı ve çevre, tüketicinin korunması, ulaşım gibi konularda politikalar bulunduğundan, sektörel yaklaşım gelişmeksizin yapısal ve bölgesel fonlar vasıtasıyla teşvikler devam etmeli.

b. Turizme ilişkin mevcut çerçeve dahilinde ve AB anlaşmalarında değişikliğe gidilmeden turizm politikasına ağırlık verilmeli.

c. Daha önce uygulanan eylem planında üye ülkeler arasında asgari düzeyde işbirliği yeterli düzeyde sağlanamadığından, sektöre daha fazla kaynak ayırarak ve tüketiciyi, doğal, kültürel çevreyi koruyarak, 1993-1996 dönemini kapsayan Turizm Teşvik Planı çerçevesinde mevcut turizm politikası sürdürülmeli.

d. Milletlerarası konferans süresinde, yeniden yapılanma çerçevesinde ortak bir turizm politikasının amaçları, kaynakları, araçları belirlenmelidir.<sup>91</sup>

Avrupa Birliği Komisyonu, Yeşil Rapor’da yer alan seçenekler doğrultusunda Maastrich Anlaşmasının 235. Maddesini temel alan ve 1997-2000 yıllarını içine alan 4 yıllık bir çalışmayı kapsayan “Philoxenia” isimli bir teşvik programını 1996 yılında kabul etmiştir.

### **3. Avrupa Birliği’nin Turizmi Teşvik Programı (Philoxenia)**

Avrupa Birliği, ulaştırma politikası, sosyal politikaları, vergi politikası, eğitim politikası, rekabet politikası, tüketicinin korunmasına yönelik politikaları, KOBİ’lere yönelik çalışmaları ve genel olarak Avrupa Tek Pazarının gerçekleştirilmesinde izlediği

---

<sup>91</sup>Dinçer, a.g.e, s.126

politikalarda, turizm sektörü dikkate alınsa da, başlıca bir turizm politikası oluşturmada 1996 yılına kadar çekingen davranmıştır.<sup>92</sup>

Daha önce de belirtildiği gibi, Yeşil Rapor'da yer alan seçenekler doğrultusunda 1997-2000 yıllarını kapsayan ve eski Yunanca'da konukseverlik anlamına gelen "Philoxania" programı benimsenmiştir. 30 Nisan 1996 da Komisyon tarafından kabul edilen bu öneri, Birlik içinde turizmin rolünü inceleyen Yeşil Rapor ile, 1993-1996 yıllarını kapsayan Turizmi Teşvik Programından daha kapsamlı ve Birliğin bu alandaki faaliyet yetkisini güçlendirmektedir. Philoxenia adlı programın amacı kalkınmaya ve istihdama öncelik vermek, Avrupa turizminin kalite ve rekabetini arttırmak şeklinde özetlenebilir.

Almanya'nın programa karşı çıkması nedeniyle oy birliğinin sağlanamayacağı anlaşılmış, AB Komisyonu, Almanya ile programda bazı değişiklikler yapılarak Konsey tarafından onaylanması için görüşmelerini sürdürmüş ve 4 Aralık 1996 da yeni bir taslak konseyin onayına sunulmuş ve kabul edilmiştir. Philoxenia programı öngörüldüğü gibi 1 Ocak 1997'de yürürlüğe girmiştir.

Philoxenia programının amaçları 4 maddede toplanmıştır.

- a. Turizm alanında bilgi akışını geliştirmek
  - Turizmle bağlantılı bilgileri eksiksiz elde etme, turizm istatistiklerini, anketlerini güncelleştirmek.
  - Turizm araştırma ve dökümantasyon ağı kurmak, turizmle ilgili bilgileri yayınlamak ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgileri tek bir merkezde toplamak.
  - Birlik turizmini etkileyen önlemlerin finansmanında kolaylık sağlamak, yasal mevzuatı hazırlamak.
- b. Turizm için finansal ve yasal çerçeveyi geliştirmek.
  - Diğer üye ülkeler, turizm sektörü ve kurumlar arasında işbirliğini güçlendirmek, düzenli toplantılar yapmak.
- c. Avrupa'da turizm kalitesini yükseltmek.
  - Sürdürülebilir turizmi desteklemek, yerel bölgesel girişimleri desteklemek, konaklama birimlerinde çevresel dostluğa ağırlık veren yönetim sistemlerini benimsemek, her iki yılda bir Turizm ve Çevre İçin Avrupa Ödülleri yarışmaları düzenlemek

<sup>92</sup> Ersin, a.g.e, s.36

- Turizmin gelişiminin önündeki engelleri kaldırmak, gençlere yaşlılara ve özürli insanlara yönelik değişik turizm çeşitlerini desteklemek.

d. Üçüncü ülkelerden gelen turist sayısını arttırmak ve dört yıl boyunca kampanyalar düzenleyerek, sponsorlar bularak Avrupa'yı turizm çekim merkezi olarak dünyaya tanıtmak.<sup>93</sup>

Avrupa Birliği Komisyonu'nun Konsey'in onayına sunduğu Philoxenia programının 6. Maddesinde programın, AB ülkelerini, Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması gereği EFTA ülkelerini, Kıbrıs ve Malta'yı ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsamı öngörülmektedir.<sup>94</sup>

Philoxenia programı için, 25 Milyon ECU'luk bir bütçe ayrılmıştır. 1997 yılı için 4.045 Milyon ECU, 1998 yılı için 7.180 Milyon ECU, 1999 yılı için 6.160 Milyon ECU ve 2000 yılı için 7.615 Milyon ECU bu programa tahsis edilmiştir.<sup>95</sup>

#### 4. Bölgesel ve Yapısal Fonların Turizm Alanında Kullanılması

Avrupa Birliği'nin turizm sektörüne yönelik kredi ve teşvikleri hali hazırda dolaylıdır. Sektöre verilen kaynaklar yapısal fon kökenlidir. Bu kaynaklar ağırlıklı olarak ya bölgesel kalkınmaya yöneliktir ya da işgücünün tarım alanlarından başka iş kollarına aktarılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda turizm, AB'de bir kalkınma aracı olarak görülmekte ve teşvikler çoğunlukla alt yapı projelerinde kullanılmaktadır. Telekomünikasyon, ulaştırma, çevre koruma gibi alanlarda turizme dolaylı destek verilmektedir.<sup>96</sup>

Avrupa Birliği'nin turizm teşvik politikasının en önemli bölümü dolaylı yollardan Avrupa Yatırım Bankası (AYB) tarafından, yapısal ve bölgesel fonlar çerçevesinde sağlanan kaynaklara dayanmaktadır.

<sup>93</sup> Commission of the European Communities, Amended Proposal for a Council Decision on a First Multiannual Programme to Assist European Tourism "Philoxenia" (1997 – 2000), (4 December 1996), ss8-9

<sup>94</sup> Ersin, a.g.e, s.38

<sup>95</sup> Dinçer, a.g.e., s.129

<sup>96</sup> "AB'nin Teşvik Sistemi Yunanistan İspanya ve Portekiz'in Turizmini Geliştirdi", **Turizm Yatırımcıları Derneği Dergisi**, (Eylül, Ekim 1996), s.22

AYB, turizmi çeşitli şekillerde destekleyen uzun vadeli yatırımları finanse etmektedir. AYB finansmanının beşte dördü yapısal fonlar başlığı altında sağlanmaktadır. 1989-1992 yılları arasında AYB tarafından turizm sektörüne sağlanan finansman 953 milyon ECU olmuştur.

Kalkınmada öncelikli bölgelerde AYB tarafından verilen kredi çoğunlukla küçük ve orta ölçekli otel projelerini içermektedir. Yaklaşık 150 proje, 560 milyon ECU kullanılarak finanse edilmiştir. Bu projelerin çoğunluğu, turizm açısından çok elverişli olmayan bölgelerde iş turizminin yaratılmasına ve desteklenmesine yöneliktir. Aynı dönem içinde 60 milyon ECU İngiltere ve Portekiz'de otel ve motellere bireysel kredi olarak verilmiştir.

Tablo 10. AB'de Turizm Sektörüne Yönelik AYB Finansmanı

1989-1992 (Milyon ECU)

Ülkeler	Toplam Finansman	Otellere Verilen Kredi
Belçika	13.1	8.1
Danimarka	0.4	0.4
İspanya	126.7	120.1
Fransa	125.9	71.2
Yunanistan	25.6	23.7
İrlanda	11.4	9.3
İtalya	326.0	220.2
Hollanda	8.5	3.3
Portekiz	50.8	38.7
Almanya	64.3	63.6
İngiltere	49.9	3.0
Toplam	952.6	561.8

Der: Mert Ersin, Çev:Cengiz Yücel, Erol Karabulut, **Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye** (TÜRSAB 25 Yıl Dizisi 1, İstanbul 1997), s.63

AYB tarafından sağlanan yatırım finansmanının geri kalan bölümü kalkınmada öncelikli bölgelerin, turistler için daha çekici hale getirilmesi amacıyla kamping alanları, kış sporları için hizmetler, eğlence parkları ve özellikle İtalya'da kültürel ve arkeolojik değeri olan yerlerin oluşturulmasına ayrılmıştır.



Yapısal fonlar arasında yer alan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, yapısal fonlardan turizme ayrılan payın % 86'sını sağlarken, Avrupa Sosyal Fonu % 5'ini ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu % 9'unu karşılamaktadır.

Yapısal fonlar çerçevesinde turizm sektörüne sağlanan bu kaynaklar Avrupa Birliği bölgesel politikasının 2. Bölümde açıklanan üç hedefi ile yakından ilişkilidir. (Hedef 1, 2 ve 5b) Hedef 1 kapsamında, turizm yatırımları ve altyapı yatırımları ile kültürel ve tarihi kaynakların profilinin yükseltilmesi faaliyetleri finanse edilmiştir. Turistik hizmetlerin fazlaştırılması ve turizm endüstrisinin geliştirilmesi de hedef 2 kapsamında yer almaktadır. Hedef 5b kapsamında ise yerel turizmin gelişmesi çerçevesinde çevrenin korunması, kırsal bölgelerde altyapının geliştirilmesi ve yerel turizmin promosyonu faaliyetleri de finanse edilmiştir.

Tablo 11. AB'de Ükelere Göre Turizme Ayrılan Topluluk Yapısal Fonları; (1989-1993, Milyon ECU)

Ülke	Hedef 1	Hedef 2	Hedef 5b	Toplam
Yunanistan	243.60	243.60		
İspanya	182.00	17.68	199.68	-
Fransa	34.30	150.60	184.00	-
İrlanda	188.60	188.60	-	-
İtalya	786.00	24.70	51.20	861.90
Portekiz	203.00	203.00	-	-
İngiltere	46.20	173.90	5.80	225.90
Danimarka	0.50	0.50	-	-
Almanya	5.70	5.70	-	-
Hollanda	10.10	9.00	19.10	-
Belçika	12.90	4.40	17.30	-
Lüksemburg	0.40	0.40	-	-
Toplam	1683.70	271.90	194.08	2149.68

Der: Mert Ersin, Çev:Cengiz Yücel, Erol Karabulut **Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye**, (TÜRSAB 25 Yıl Dizisi-1, İstanbul 1997), s.69

1994-1999 dönemi için ülke bazında ayrılan miktarlarda önemli ölçüde değişiklikler olduğu gözlenmektedir. Örneğin Almanya 1989-1993 döneminde turizm sektörü için yapısal fonlardan 8,82 Milyon ECU sağlarken, 1994-1999 dönemi için 910,69 Milyon ECU'luk bir yardım almıştır.

Tablo 12. AB Ülkelerinde Yıllar İtibariyle Yapısal Fonların Dağılımı

Ülkeler	1989-1993	1994-1999	Toplam(89-99)
İtalya	875.96	1963.82	2839.78
İspanya	199.68	1144.36	1344.04
Yunanistan	243.6	732.6	976.2
İngiltere	325.87	616.89	942.76
Almanya	8.82	910.69	910.51
Portekiz	203	656.9	859.9
Fransa	208.99	514.23	723.22
İrlanda	188.6	465.6	654.2
Hollanda	9	68.58	77.58
Belçika	25.11	56.93	82.04
Avusturya	60	60	120
İsveç	20.12	49.68	69.8
Finlandiya	27.12	27.12	54.24
Danimarka	0.5	25.51	26.01
Lüksemburg	0.4	0.99	1.39

Der: Mert Ersin, Çev:Cengiz Yücel, Erol Karabulut, **Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye**, (TÜRSAB 25 Yıl Dizisi-1, İstanbul 1997), s.70

Yapısal fonların önümüzdeki yıllardaki bütçesi incelendiğinde, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan 1994-1999 yılları için hedef 1 bölgelerine 3.313 milyon ECU, 1994-1996 yılları için hedef 2 bölgelerine 491 milyon ECU, yine 1994-1999 dönemi için hedef 5b bölgelerine 326 milyon ECU' su Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti

Fonu'ndan olmak üzere 788 milyon ECU kaynak ayrıldığı görülmektedir. 1994-1999 dönemi için Avrupa Sosyal Fonu bütçesi ise 360 milyon ECU'dür.<sup>97</sup>

Tablo 13. İspanya Yunanistan ve Portekiz'de Uygulanan Teşvik Sistemi

	Portekiz	İspanya	Yunanistan
Doğrudan Krediler	*Turizm fonu kredileri 3,3 ticari banka kredileri 2,3 milyon \$'a kadar vade 5-15 yıl arasında	*Yatırımın otel için %60'ı, diğer konaklama tesisi ve altyapı için %50'si, Makine teçhizat için %40' kadar vade 12 yıla kadar	*Yatırımın %75'i özel durumlarda %90'ı kadar vade 20 yıl
Faiz Sübvansiyonu	*Kredi faizleri devlet tarafından sübvansiyon ediliyor	*Faiz oranı ticari bankalarca verilen kredi faiz oranının 5 puan altındadır	*Hibe alan yatırımları faiz sübvansiyonu da uygulanmaktadır
Hibe	*Tarihi değere sahip binaların turistik amaçlı kullanımı için	*Toplam yatırımın %20-25'i kadar hibe verilmektedir	*Hibeler karşılıksız veya devletin şirket sermayesine katkısı şeklindedir.
Vergi Muafiyeti	*Gayri menkul, emlak alım satım, sermaye artırımlarında uygulanmaktadır		
Yatırım İndirimi			*Karın %40'ı ile %70'ine varan oranlarda
Amortisman İndirimi	*Sermaye amortisman oranı yarılanmaktadır	*Amortisman oranları %20 ile %50 arasında yükselmekte	
Gümrük Muafiyeti	*Portekiz'de üretilmeyen ekipmanların ithalatında %100 oranında	*İthalatı gerekli görülen ekipmanlarda %95'e varan oranlarda	
Diğer	*Leasing sübvansiyonu *Kültürel tanıtım sübvansiyonu		

"AB'nin Teşvik Sistemi Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Turizmini Geliştirdi" **Turizm Yatırımcıları Derneği Dergisi**, (Eylül-Ekim 1996), s.23

<sup>97</sup> Ersin, a.g.e, ss.63-71

Yukarıda belirtilen fonlar dışında, AB Konseyi'nin 31 Mart 1993 tarihinde aldığı bir kararla oluşturulan ve Birlik içinde uyumun sağlanmasına yönelik bir finansal araç olan Uyum Fonu kapsamında turizm sektörünün geleneksel olarak büyük önem taşıdığı Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e turizm sektörünün geliştirilmesi, çevre ve ulaştırma yatırımlarının desteklenmesi amacıyla finansman sağlanmıştır.

Tam üyelik ile birlikte söz konusu üç ülkenin gerek AB bütçesinden gerekse bütçe dışı mali kaynaklardan sağladıkları fonlar, bu ülkelerin tam üyelikten kaynaklanan bazı maliyetleri telafi etmelerini sağlamıştır.

Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de turizm sektörünün ulusal ekonomi içindeki payı, AB, OECD ve dünya ortamlarının oldukça üstündedir. Bu üç ülke Türkiye ile karşılaştırıldığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Turizm sektörünün milli gelir içindeki payı Yunanistan'da Türkiye'nin iki katından fazla, İspanya'da üç katı, Portekiz'de ise dört katından fazladır.

Gelişmelere turist açısından bakıldığında, her üç ülkenin de aşağı yukarı tam üyelikten önceki artış oranlarını devam ettirdiği görülmektedir. Tam üyelikten sonra turist sayısındaki yıllık ortalama artış Yunanistan'da % 3.5, İspanya'da 54.5, Portekiz'de %7 olmuştur. Yatak kapasiteleri ise tam üyelikten sonra İspanya'da % 2, Yunanistan'da % 4.5, Portekiz'de % 5, yıllık ortalama artış kaydetmişlerdir.

Turist sayısı ve yatak kapasitelerinde görülen ılımlı artışlar, turizm gelirleri söz konusu olduğunda önemli sıçramaları beraberinde getirmektedir. Tam üyelikten sonraki dönemde turizm gelirleri bakımından % 7.5, İspanya % 8, Portekiz'de % 15 yıllık ortalama artış sağlamışlardır. Tam üyelikten önce turizm gelirlerinde önemli bir artış kaydedemeyen Portekiz'in gösterdiği performans ilgi çekicidir.

İspanya, Portekiz ve Yunanistan, bir yandan AB'nin yapısal fonlarından sağladıkları kaynaklarla turizmin altyapısını oluşturacak yatırımları gerçekleştirmekte, diğer yandan yurt içinde gerek devlet kuruluşları, gerekse ticari bankalar kanalıyla turizm sektörüne özel kaynaklar uygulamaktadırlar. Bunlar çizelge 8'de ayrıntıları verilen doğrudan krediler, hibe ve faiz sübvansiyonu gibi finansal, yada vergi muafiyeti, yatırım, amortisman indirimi, gümrük vergisi muafiyeti gibi mali teşviklerdir.

İspanya, tam üyelik öncesinde AB'den toplam 1 milyar dolar dolayında bir kaynak sağlamıştır. Tam üyelik sonrası ise büyük bölümü yapısal fonlardan olmak üzere 1989-1993 döneminde 40 milyar dolar kaynak sağlamıştır. Portekiz ise yine aynı dönemde büyük çoğunluğu yapısal fonlardan 13.4 milyar dolar kasnak sağlamıştır. Yunanistan tam üyelik öncesinde AB kaynaklarından 500 milyon dolar kaynak sağlamıştır. Tam üyelik sonrasında ise Birlik kaynaklarından 32 milyar dolar kaynak sağlamıştır.<sup>98</sup>

## 5. Küçük ve Orta Boy İşletmelere (KOBİ) Yönelik Devlet Yardımlarının Turizm İçin Kullanımı

<sup>98</sup> Turizm Yatırımcıları Derneği Dergisi, a.g.e., ss.22-25

Turizm sektörünün diğer sektörlerle olan yakın bağlantıları dolayısıyla, bir çok alandaki AB programlarının turizm üzerinde dolaylı ve zincirleme etkileri bulunmaktadır. KOBİ'leri destekleyen programlara doğal olarak turizm alanında faaliyet gösteren KOBİ'ler de katılabilmekte, AB'nin mesleki eğitim veren programları turizm için de gerçekleştirilebilmektedir. Aynı şekilde çevre kirliliği bulunan bölgelerde alınan çevre korumacı önlemlerin önemli bir bölümü bu bölgelerde turizmin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Turizm sektörünün de yararlanabildiği KOBİ destekleme programlarının bazıları şunlardır:

- Euro Info Centres (Avrupa Bilgi Merkezi)
- Envireg (Kirliliği Önleme Programı)
- Business Cooperation Network (BC-Net) (İşletmeler Arası İşbirliği Ağı)
- Business Cooperation Centre (BRE) (İşletmeleri Yaklaştırma Bürosu)
- Europarteneriat (İşletmeler arası İşbirliğini Sağlama Programı)
- Enterprise (Avrupa'da Sanayi ve Hizmet Kuruluşları Arasında İşbirliğini Özendirmeye İnisyatifi)
- Telematique (Telematik Sistemi Projeleri Programı)
- Interreg (Sınır Bölgelerinin Tek Pazarın Açılmasına Hazırlanması Programı)

Enterprise'nin amacı, işbirliği anlaşmalarını uygulamaya konulabilmesi için KOBİ'lerin yöneticileri arasında doğrudan teması özendirmeye yönelik yerel, bölgesel ve ulusal girişimleri desteklemektir. Europarteneriat, gelişme düzeyi görece düşük bölgelerdeki sanayinin gerilemekte olduğu bölgelerdeki (hedef 2) ve tarımsal bölgelerdeki işletmeler ile diğer üye devletler AB üyesi olmayan ülkelerdeki işletmeler arasında ilişki kurulması ve işbirliği anlaşmaları yapılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. BC-Net, işletmeler arası işbirliği ağı anlamına gelmektedir ve bu işbirliği ağı, belirli bir işbirliği önerisi sonucunda potansiyel ortak olabilecek işletmelerin, süratle ve işletmenin ihtiyaçlarına uygun gizlilik ölçüsü içinde belirlenmesini mümkün kılar. 1973'te kurulmuş olan BRE ise, başka ülkelerde işbirliği yapabilecek ortaklar arayan işletmelere yardımcı olmak amacıyla Avrupa Komisyonu'nun oluşturduğu ilk araç olup, amacı, erişime açık sınır ötesi işbirliğini teşvik etmektir. Euro Info Centre, işletmeleri ilgilendirebilecek AB politikasının, yönetmeliklerinin ve programlarının bütün yönleri

hakkında güvenilir ve sürekli olarak güncellenen bilgi sağlayarak işletmelerin Tek Avrupa Pazarının kurulmasından en çok yararı elde etmelerini mümkün kılmak üzere işlev görmektedir.<sup>99</sup>

Telematique, Yapısal Fonların 1. hedefi kapsamında yer alan ve gelişme hızı yavaş olan bölgelere özellikle diğer bölgelerde mevcut olan hizmetlerden yararlanma olanağının kolaylaştırılması yoluyla dezavantajlı bölgelerde ileri telekomünikasyon araçlarının kullanılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda turizm sektörü de dahil olmak üzere bu hizmetlerin ajanslar, Ticaret odaları ve diğer kuruluşlar tarafından verilmesinin teşviki ile bilgi teknolojisi ve telematik teçhizatıyla ilgili fizibilite etütleri ve grup projeler desteklenmiştir. Envireg programı kapsamında kirliliğin önlenmesi, koruyucu önlemlerin geliştirilmesi öncelikli olanlardır. Bu kapsamda, kıyı alanlarında, özellikle de ekonomisi büyük ölçüde turizme bağlı olan Akdeniz'de kirliliğin azaltılması turizm sektörünü ilgilendiren amaç olmaktadır.<sup>100</sup>

Euro Information Centre'lar 1991-1993 yılları arasında 136 turizm işletmesine danışmanlık ya da benzeri hizmet vermişlerdir. Aynı şekilde 48 ülkede 350 görevlisi bulunan BRE'ler yalnızca 1993 yılında 273 turistik işletmeye partner bulmakta yardımcı olmuşlardır. Interprise programı kapsamında ise, 1992 yılında yapılan "Yeşil Turizm Üzerine Avrupa Forumu"na finansman sağlanmıştır.<sup>101</sup>

## 6. Akdeniz Programı (MEDA) ve Turizm

Avrupa Birliği'nin 90'lı yıllarda Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme sürecini dengelemek amacıyla başlattığı yeni Akdeniz politikası, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 12 Akdeniz ülkesini kapsamaktadır. Akdeniz Politikası çerçevesinde bu ülkelere çeşitli şekilde yardımlar sağlanması öngörülmüştür. Doğu Avrupa ülkelerine yönelik Phare başlığı altında toplanan çeşitli destek programlarına benzer şekilde, Akdeniz ülkelerine yönelik MEDA fonları oluşturulmuştur.

Akdeniz fonlarının turizm alanında kullanılmasına en yakın programların başında MED-URBS programı gelmektedir. Akdeniz ülkeleri ve AB ülkelerindeki yerel ve bölgesel idarelerin birlikte sunacakları projelerin maliyetini genelde %60 ile 70 oranında

<sup>99</sup> Meral Sayın, Mustafa Akan Fazlıoğlu, **Avrupa Birliğinde KOBİ Destekleme Programları ve Diğer Teşvik Araçları**, (KOSGEB, Ankara Ocak 1997), ss. 21-31

<sup>100</sup> Aynı, ss98-103

<sup>101</sup> Ersin, a.g.e., s.72

karşıl原因 bu program, geçtiğimiz yıllarda turizm alanındaki projelerde başarıyla uygulanmıştır.

Buna ek olarak MED-CAMPUS programı, üniversiteler arasındaki işbirliğini öngören projelere finansman sağlamaktadır. Bu program da turizm ya da çevrenin korunması ve kültürel alanlarda gerçekleştirilecek etüt ve araştırma gibi projeleri desteklemektedir. MED-MEDIA programı ise medya kuruluşlarının sunacakları projeleri desteklemektedir. Bu alanda da medya ile turizm arasında bağ oluşturan ve özellikle yeni enformasyon teknolojilerinin kullanılmasını öngören projelere finansman sağlanmaktadır.<sup>102</sup>

---

<sup>102</sup> Ersin, a.g.e., s.74

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE TURİZME YÖNELİK DEVLET YARDIMLARI

#### 1. Türkiye'de Turizm Sektörü

Turizm sektörü, turizm aktivitelerinin arz ve talep dengesi ile ekonomide hizmetler sektörünün bir alt sektörü olarak ortaya çıkar. Turistik bir ürünün bir piyasada değer bulması ve bu ürünün fiyat kazanmasında özellikle emek gücünün fonksiyonunun bulunması, turizmi bir hizmet sektörü yapmaktadır.

Turizm sektörünün kapsamını belirleyen dallar şunlardır:

- otel, yemek ve içecek kuruluşları
- ulaştırma şirketleri
- tur operatörleri ve seyahat acentaları
- turizme ilişkin yazılı ve görsel medya-araştırma kurumları
- konferans, kongre merkezleri, ticaret odaları, bölge birlikleri ve devlet kurumları<sup>103</sup>

Dünyada turizm hareketleri hızla gelişme gösterirken, Türkiye gerek ekonomik politikaları kapsamında gerekse mikro bazda turizm sektöründe çok hızlı bir büyüme göstermiştir. Turistik amaçlı yatırımlardaki artış, milli gelir içinde turizmin payının yükselişi, hizmet sektöründe öncelikli istihdam alanına dönüşmesi, ödemeler dengesine olumlu katkısı, yabancı sermayeyi ülkeye çekmesi ve Türkiye'nin tanıtımını yapan turistlerin sayısındaki hızlı artış, sektörün büyümekte olduğunun en büyük göstergeleridir.

#### 1.1. Arz ve Talep

Arzın genel tanımı içerisinde turizmde arz; turistik faaliyetlere ilişkin doğal, kültürel, tarihi ve diğer cazibe yaratan unsurlar dahil olmak üzere, bölge dışı insanlara sunulan mal ve hizmetlerin tümü olarak ifade edilebilir. Turizmde talep ise, satın alma gücüyle desteklenmiş olarak bir turistik ürüne olan istek miktarını belirtir.<sup>104</sup>

<sup>103</sup> Oral Erdoğan, **Turizm Sektörü**, (İMKB Sektör araştırmaları Serisi 6 İstanbul Ekim 1995), s.4

<sup>104</sup> Aynı, s.6



Türk turizminin arz yapısını belirlemek amacıyla öncelikle turizm sektörü yatırımlarını incelemek gerekir. Tablo 14.'de görüldüğü üzere, yatırımlar 1994-1998 döneminde % 2.1'lik ortalama bir seyir izlemiştir.

Tablo 14. Türkiye'de Turizm Sektörü Sabit Sermaye Yatırımları

(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılımı)	Kamu	Özel	Toplam
1994	2.0	2.3	2.2
1995	2.5	2.4	2.4
1996	1.4	2.3	2.1
1997(1)	0.9	2.4	2.1
1998(2)	0.7	2.4	2.1

DPT , **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler**, (Mart 1997), s. 43-45;  
 İstanbul Sanayi Odası, **Türkiye Ekonomisi** ,(Mart 1998), s.28  
 (1)Gerçekleşme Tahmini  
 (2)Program

Tablo 15: Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri Kapasitesi

Yıllar	Turizm Yatırımı Belgeli			Turizm İşletmesi Belgeli		
	Tesis S.	Oda S.	Yatak S.	Tesis S.	Oda S.	Yatak S.
1990	1.921	156.702	325.515	1.260	83.953	173.227
1991	1.987	158.379	331.711	1.404	97.260	200.678
1992	1.938	148.017	309.139	1.493	105.476	219.940
1993	1.788	132.395	276.037	1.581	113.995	235.238
1994	1.578	114.913	240.932	1.729	128.065	265.136
1995	1.334	96.517	202.483	1.793	153.436	280.463
1996	1.309	96.592	202.631	1.866	145.493	301.524

Turizm Bakanlığı, **Belgeli Turizm İşletmeleri İstatistik Yılı**,(1996), s.23-24

Turizmde arzın belirlenmesinde kullanılabilecek ölçülerden biri de konaklama tesislerinin kapasitesi, seyahat acentelerinin sayısal ve hacimsel olarak sunduğu hizmetlerdir. Tablo 15.'de görüldüğü üzere Türkiye'de, turizm yatırımı belgeli işletmelerde 1990-1998 döneminde azalma görülürken, turizm işletme belgeli

işletmelerde aynı dönemde gözle görülür bir artış görülmüştür. Bu durum turizm yatırımlarının yavaşladığının, buna karşılık turizm işletmelerinin turizm arzına artarak devam ettiğinin bir göstergesidir.

Tablo 16'da ise Türkiye'deki seyahat acentelerinin türlerine göre 1994 ve 1996 yıllarındaki sayısal dağılımı yer almaktadır. Buna göre, 1996 yılında 1994 yılına oranla A grubu dışındaki diğer tüm gruplarda artış kaydedilmiştir. Turizm pazarlamasında önemli bir yere sahip olan seyahat acentelerindeki bu artış, Türkiye için olumlu bir gelişmedir.

Tablo 16. Türlerine Göre Seyahat Acenteleri Sayısı

	AG*	A	B	C
1994	750	1100	174	170
1996	790	988	188	195

Oral Erdoğan, **Turizm Sektörü**, (İMKB Sektör araştırmaları Serisi 6, İstanbul, Ekim 1995), s.27; Turizm Bakanlığı, **Belgeli Turizm İşletmeleri İstatistik Yılığ**ı (1996), s.29

(\*) A Grubu Geçici

Tablo 17. Yıllara Göre Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

Yıllar	Gelen Turist (000) Kişi	Turizm Geliri (Milyon \$)
1990	5.389	3.225
1991	5.518	2.654
1992	7.026	3.639
1993	6.501	3.959
1994	6.671	4.321
1995	7.727	4.957
1996	8.700	6.000
1997	9.700	6.850

DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler**, (1997), s.160

Türkiye'deki turizm talebi incelendiğinde ise, en belirgin olarak Körfez Krizi sırasında bir düşüş görülmüştür. Daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. 1990 yılında 5.539.000 kişi olan gelen turist sayısı 1997'de 9.700.000 kişiye yükselmiştir. Turizm gelirlerinde ise, aynı dönemde iki katına yakın bir artış kaydedilmiştir. (Tablo 17)

Aylara göre gelen turist sayısı incelendiğinde, talebin kış aylarında düştüğü görülmektedir. Türkiye'nin yaz aylarına olan talebin kış aylarında da devam etmesi için, kış turizmini değişik ürünlerle canlandırması gerekmektedir. (Tablo 18)

Tablo 18: Aylara Göre Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

Aylar	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Ocak	162 209	210 979	213 998	269 665	276 633	287 178	302 452
Şubat	157 716	257 227	275 392	303 732	304 287	326 187	315 745
Mart	282 826	340 116	346 087	396 305	370 184	539 738	557 148
Nisan	384 748	581 988	580 750	471 257	536 253	557 846	642 080
Mayıs	509 831	740 377	799 651	647 083	734 238	878 197	1 003 366
Haziran	521 027	728 689	682 073	673 759	813 219	902 258	1 047 568
Temmuz	639 428	973 126	746 153	822 609	1 011 097	1 011 137	1 208 997
Ağustos	763 122	995 496	786 685	901 875	1 066 584	1 155 810	1 427 984
Eylül	775 328	864 003	695 978	772 971	1 057 119	1 118 972	1 298 645
Ekim	584 162	700 060	701 916	697 332	841 635	911 022	949 270
Kasım	405 172	373 294	384 619	394 901	394 164	453 461	540 201
Aralık	366 694	338 710	311 900	344 216	341 956	394 972	419 054

Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Yıllığı 1998

## 2. Türkiye'de Turizm Politikaları

Türkiye demokratik planlama mekanizmasını benimsemiştir. Devlet Planlama Teşkilatı bu konu ile ilgili teknik çalışmaları yapmakla görevli olup, Özel ihtisas komisyonları vasıtasıyla özel sektör temsilcilerinin ekonomik politikalar konusundaki görüş ve isteklerini kalkınma planlarına yansıtılabilmektedir. Özel sektörün, yol gösterici plan hedeflerine uygun hareketini sağlamak için teşvik politikaları geliştirmektedir.

Türk kalkınma planları 15 yıllık bir perspektife dayanılarak, beşer yıllık süreler için hazırlanmaktadır. Beşer yıllık dönemler itibariyle uygulamaya geçirilen kalkınma

planları ile birlikte her yıl hazırlanan yıllık programlar o yıl için ulaşılabacak amaçları ve izlenecek politikaları belirler.<sup>105</sup>

Aşağıda yakın tarihteki kalkınma planlarında turizm ile ilgili maddeler sunulmuştur.

### 2.1. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979 - 1984)

- Bu dönemde fiziksel planlama çalışmaları ile birlikte bu çalışmaların istenilen yönde ve sürede sonuçlanmasını da sağlamak üzere "Organize Turizm Bölgeleri"nin geliştirilmesine başlanmalıdır.

- Turizm endüstrisinin işleyişi öncelikle kitle turizmi ilkesine göre düzenlenecektir. Kitle turizmi özellikle turistik önceliği olan bölgelerde, ülkenin altyapı ve turistik üst yapısına paralel olarak geliştirilerek, altyapı ve turistik üstyapı, kitle turizminin gereklerini karşılayacak düzeye gelinceye kadar bireysel turizm ile bir arada değerlendirilmelidir.

- Uluslararası optimal büyüklüklerin altında olmamak koşulu ile, yabancı turizm yatırımcılarının yatırımları sermaye paylarına bakılmaksızın özendirilmelidir.

- Turizm öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde geliştirilmesine özen gösterilerek, kıt olan kaynakların ülkenin her yönüne dağılması sağlanmalı ve verimliliğin düşmesi önlenmelidir.

- Dış pazarlama imkanları geliştirmek amacıyla, Turizm Teşvik Fonundan, Türkiye'ye seyahat düzenleyen tur operatörleri ve havayolu şirketleri desteklenmelidir.

- Turizm Teşvik Kanunu uyarınca tespit edilen Turizm Bölgesi, Turizm Alanı, Turizm Merkezleri ile ana tur güzergahları üzerinde belirlenecek noktalar öncelikle geliştirilmelidir.<sup>106</sup>

### 2.2. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 - 1989)

- Doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımı için koruma stratejileri ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu sağlanmalıdır.

<sup>105</sup> Ahmet Hamdi Dereköy, **Turizm Endüstrisinde Kamu Desteği ve Türkiye Örneği**, (HDTM, Ekonomik Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Haziran 1993), s.52

<sup>106</sup> DPT, **IV Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (1978 - 1984), DPT, Ankara, 1978

- Türkiye'nin doğal, tarihi, arkeolojik ve kültürel olanakları, kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz ve sağlıklı tutma, güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmelidir.<sup>107</sup>

### 2.3. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990 - 1995)

- Turizm endüstrisine doğrudan veya dolaylı olarak hizmet verenlerin sayıca yeterli düzeye getirilmesi ve eğitilmek suretiyle bilgi ve becerilerinin artırılması sağlanmalıdır.

- Charter taşımacılığı geliştirilerek yerli seyahat acentalarının tur operatörlüğü teşvik edilmelidir.

- Mevcut tesislerde doluluk oranını artırıcı, faaliyet mevsimini uzatıcı ve nitelik yükseltici önlemler alınmalıdır.

- Turistik tesis işletmeciliği geliştirilerek, küçük kapasiteli tesisler ve aile işletmeciliği teşvik edilmelidir.<sup>108</sup>

### 2.4. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 - 2000)

- Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, kongre ve eğlence turizmini geliştirme faaliyetlerine devam edilecektir.

- Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve halkın turizm ile ilgili kararlara katılması sağlanacaktır.

- Sektörde fiziki planların, amaçlarına yönelik olarak uygulanmasına özen gösterilecektir.

- Talep yapısındaki yeni eğilimlere paralel olarak sektörde küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilecektir.

<sup>107</sup> DPT, V Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1985 - 1989), DPT, Ankara, 1985

<sup>108</sup> DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1990 - 1995), DPT, Ankara, 1990

- Yeni tur operatörlüğünün yaygınlaştırılmasına çalışılacak, tanıtma ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi ve uygulanması için yani finansman kaynaklarının oluşturulmasına kamu kesiminin yanı sıra özel sektörün de katılması sağlanacaktır.

- Turizm üst yapısının yeterli bir altyapı ile bütünleşmesi için gerekli düzenleme ve teknik önlemlere ağırlık verilecek, Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi projesinin hızla uygulanması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

- Sektörde hizmet kalitesini artırılması için sertifikasyon sistemine geçilecektir<sup>109</sup>

### 3. Türkiye’de Turizme Yönelik Devlet Yardımları

Ülkelerin izledikleri ekonomi politikalarında devlet yardımı politikaları önemli bir yer tutmuştur. Hemen hemen tüm ülkeler refah düzeylerini yükseltmek, ekonominin rekabet düzeyini yükseltmek amacıyla sektörlere yardımlarda bulunurlar. Bu sektörler arasında turizm sektörü tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de önem taşıyan sektörlerden olmuştur. Turizmin milli gelir ve ödemeler dengesine olan olumlu katkıları nedeniyle ülkeler turizm sektörünün geliştirilmesi için tedbirler almışlardır.

Ülkemizde turizm alanında faaliyet gösteren bir şirketin yararlanabileceği teşvik tedbirleri 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun 13. Maddesi uyarınca saptanmaktadır. Devlet yardımlarına ilişkin uygulama her yıl yayımlanan bir bakanlar kurulu kararına dayandırılmaktadır. Bakanlar kurulu kararıyla hangi bölgelerde yapılacak yatırımların ne gibi koşullar altında hangi devlet yardımlarından yararlandırılacağı belirlenmektedir. Bakanlar kurulu kararından sonra Devlet Planlama Teşkilatı bir tebliğ yayınlanmakta ve bakanlar kurulu kararıyla belirlenen yardım politikası, ilke ve araçları hakkında açıklama yapmaktadır. Söz konusu tebliğlerin düzenlenmesi ve uygulanacak yardımların geliştirilmesi görevi 1991 yılından beri Hazine Müsteşarlığınca yürütülmektedir.<sup>110</sup>

Ülkemizde yatırım teşvik tedbirlerinden yararlanabilmek için Hazine Müsteşarlığı’ndan Teşvik Belgesi alınması gerekmektedir.

Teşvik Belgesi, yatırımcının hangi şartlarla, hangi özendirici araçlardan yararlanacağını ve bunların yatırımcı tarafından kazanılmış bir hak haline gelmesini sağlayan bir belgedir. Teşvik Belgesi yatırımın karakteristik değerini ihtiva eden, bu değer ve tespit edilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde yazılı bulunan teşviklerden yararlanabilen, kalkınma

<sup>109</sup> DPT, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1996 - 2000), DPT, Ankara, 1995

<sup>110</sup> Kahraman, a.g.e, s.31

planına uygun ve ülke ekonomisi için genel anlamda faydalı olduğu Hazine Müsteşarlığınca kabul edilen yatırımlar için yatırımcılara verilen bir belgedir.<sup>111</sup>

Tablo 19. Türkiye’de Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıllar	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyar TL)	Sabit Yatırım (Milyar TL)	İşletme Sermayesi (Milyar TL)	Döviz Kullanımı (Milyon \$)	İstihdam (Kişi)
1994	58	6,734	6,022	68	78	5,055
1995	137	20,646	18,655	264	166	10,903
1996	186	40,621	39,892	430	130	13,739
1997	205	117,178	116,786	240	250	20,574

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 1994-1995-1996-1997 Hazine Aylık İstatistikleri

Bütün bu açıklamalardan sonra Türkiye’de turizm sektörüne uygulanan devlet yardımları dört başlık altında toplanabilir. Teşvik belgesinin sağladığı imkanlar, fon kaynaklı turizm kredileri, 2634 sayılı Turizmi teşvik kanununun sağladığı imkanlar, Yabancı sermayeyi teşvik kanununun sağladığı imkanlar.

### 3.1. Teşvik Belgesinin Sağladığı İmkanlar

Yatırımların kalkınma planları ve yıllık planlara uygun olarak yönlendirilmesi amacıyla Bakanlar Kurulu her yıl devlet yardımları esaslarını saptamaktadır. Bu amaçla 1998 yılında uygulanmak üzere 23 Şubat 1998 tarih ve 98/10755 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar” uygulamaya konulmuştur. Daha sonra 22 Şubat 1999 tarih 99/12475 sayılı ve 14 Nisan 1999 Tarih 99/12656 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar”lar ile değişiklik yapılmıştır. Buna göre yatırımların teşvik belgesine bağlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının, Kalkınmada Öncelikli Yörelere 50 Milyar TL. Diğer yörelerde ise 100 Milyar TL olması gerekmektedir.

<sup>111</sup> Orhan Mesut Sezgin, , “ Türkiye’de Turizm Yatırımlarını Teşvik Tedbirleri ve uygulaması” Turizm Yıllığı 1987 (Ankara Haziran 1989), s.124

Finansal kiralama şirketleri aracılığıyla yapılacak yatırımlarda asgari sabit yatırım tutarı bu miktarın %25'i kadardır. (99/12656 sayılı karar ile değişik Madde 4)

Yatırımlara devletçe sağlanabilecek destek unsurları şunlardır: (Madde 2)

- a) Gümrük vergi istisnası
- b) Yatırım indirimi
- c) Katma değer vergisi istisnası
- d) Vergi, resim ve harç istisnası
- e) Enerji desteği
- f) Arsa tahsisi
- g) Fon'dan kredi tahsisi

Yukarıda sayılan destek unsurlarını ne şekilde uygulanacağı Hazine Müsteşarlığı'nca belirlenmektedir.

Bu teşvik araçları aşağıda sırasıyla incelenmiştir.

- a) Gümrük Vergisi İstisnası

Teşvik belgeli yatırımlarda ithal edilmesi gereken makine ve teçhizat gümrükten muaf olarak ithal edilebilmektedir. Ödenmeyen gümrük vergisi yatırımcıya tanınan bir teşvik olmakta; böylece hem yatırım miktarı düşürülmekte hem de finansman ihtiyacı azaltılmış olmaktadır.<sup>112</sup>

- b) Yatırım İndirimi

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun ek 3. Maddesi uyarınca yatırım indirimi uygulaması açısından, yatırım teşvik belgesi kapsamında gelişmiş bölgeler ve normal yörelerde gerçekleştirilecek yatırımlar özel önem taşıyan yatırımlardır. Yatırım indirimi, tüm yörelerde turizm yatırımları için % 100 oranında uygulanır.

- c) Katma Değer Vergisi İstisnası

22 Temmuz 1998 tarihli ve 4369 sayılı Kanun gereğince yatırım teşvik belgesine sahip yatırımcılara 1 Ağustos 1999 tarihinden itibaren belge kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve teslimleri KDV'den istisnadır.<sup>113</sup>

- d) Vergi, Resim Harç İstisnası

<sup>112</sup> Dereköy, a.g.e., s.61

<sup>113</sup> Resmi Gazete, "Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar" 25 Mart 1999 Tarih ve 23676 sayı



Tam kapasiteyle üretime geçtikten sonra 5 yıl süreyle belli oranlarda ihracatı taahhüt eden yatırımcılara açılacak orta ve uzun vadeli yatırım ve işletme kredileriyle döviz kredilerine veya dış kaynaklı kredilere vergi resim ve harç istisnası tanınabilmektedir.<sup>114</sup>

e) Enerji Desteği

Teşvik belgeleri kapsamında gerçekleştirilecek belli sektörlerdeki komple yeni yatırımların ilk 5 yılındaki elektrik enerjisi tüketiminin % 25'ine kadar olan kısmı Para Kredi ve Koordinasyon kurulu tarafından belirlenecek esaslar çerçevesinde fon kaynaklarından karşılanabilir.<sup>115</sup>

f) Arsa Tahsisi

Turizm yatırımlarının ülke ekonomisine uygun biçimde ve yerlerde yapılmasını sağlamak ve yatırımcılara yardımcı olmak amacı ile hazine ve orman arazilerinin uzun sürelerle turistik yatırım projelerine tahsisi mümkün olabilmektedir. Turizm konaklama tesisi yatırımları için en çok 49 yıl, kamping yatırımları için en çok 20 yıl süreyle kamu arazisi tahsisi yapılabilmektedir

g) Fondan Kredi Tahsisi

AB mevzuatı uyarınca döviz kazandırıcı yatırımlar desteklenemeyeceği için, daha önceki Bakanlar Kurulu Kararlarında Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Yatırımları Teşvik Fonu Olan fonun adı 25 Mart 1998 tarihli kararname ile Yatırımları teşvik Fonu olarak değiştirilmiştir. Aynı kararnamede Fonun kaynakları şöyle sıralanmıştır:

- i) Kaynak Kullanımı destekleme Fonunun gelirlerinin tamamı
- ii) Tütün Fonu gelirlerinin % 25'i
- iii) Gerektiğinde Fiyat İstikrar Fonu ve diğer fonlardan yapılacak aktarmalar
- iv) Fon'dan tahsis edilen kredileri anapara, faiz ve taksit geri ödemeleri
- v) Yatırımlarda Teşvik Mevzuatı hükümlerine aykırı davranılması nedeniyle yatırımcılardan tahsil edilen tutarlar ve Fon kaynaklı kredinin öngörülen şekilde kullanılmaması sonucu anapara ve cezai faizleri
- vi) İhracatı Teşvik mevzuatına aykırı davranılması sonucu irad kaydedilen teminatlar

<sup>114</sup> Kahraman, a.g.e., s.40

<sup>115</sup> Resmi Gazete "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" 13 Ocak 1995 tarih 22710 sayı, Madde 14

vii)Yatırımlarda Devlet Yardımları ile ilgili teşvik mevzuatı ve ihracatı teşvik mevzuatı dahilinde ödenmesi gereken teminat ve tahsilatlar

Fon'dan yatırımlarda devlet yardımları ve ilgili mevzuat çerçevesinde Ar-Ge, teknopark, çevre korumaya yönelik yatırımlar, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunca öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar ve KOBİ yatırımları ile bölgesel gelişmeye yönelik yatırımların desteklenmesi ve yönlendirilmesi amacıyla Müsteşarlıkça belirlenecek limitler dahilinde kredi tahsisi yapılabilir.<sup>116</sup>

### 3.2 Fon Kaynaklı Krediler

Turizm sektörüne fon kaynaklı krediler Türkiye Kalkınma Bankası aracılığı ile kullanılmaktadır. 1989 yılında Turizm Bankasının Kalkınma Bankasına katılması ile banka güçlü bir yapıya kavuşmuştur.

Bankaca, 1994 yılına kadar turizm kredileri ilke ve şartlarını belirten bir kitapçık yayınlanmaktaydı. Bu kitapçık en son 1994 yılında çıkarılmış, daha sonraki yıllar için böyle bir kitapçık çıkarılmamıştır. 1994 Yılı Turizm Kredileri İlke ve Şartları'nda belirtilen kredi ilkeleri, kredi kapsamı, kredi tür ve koşulları aşağıda özetlenmiştir.<sup>117</sup>

Kalkınma Bankasınca kredilendirilen yatırım ve hizmet konularının büyük bir bölümü 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanununa bağlı olarak yayımlanmış olan yönetmeliklerde ayrıntılı olarak tanımlanan ve bu yönetmelikler çerçevesinde Turizm Bakanlığı tarafından belgelendirilen Yatırım/hizmetlerdir.

Bunlar, Turizm Yatırım ve İşletmeleri Yönetmeliği kapsamında; konaklama tesisleri, golf turizm tesisleri, personel eğitim tesisleri ve otel okullar, tescilli eski eserler, sağlık ve termal turizmi tesisleri, yat yönetmeliği kapsamında; yat limanları, yat çekek yerleri, turizm amaçlı yatlar, Seyahat Acentaları Yönetmeliği kapsamında; seyahat acentalarıdır.

Kalkınma Bankasınca kredilendirilecek veya finansmanına aracılık edilecek projelerde aşağıdaki şartlar aranır:

<sup>116</sup> Resmi Gazete, "Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar" 25 Mart 1999 Tarih ve 23676 sayı

<sup>117</sup> Türkiye Kalkınma Bankası, Turizm Kredileri İlke ve Şartları, (Ankara 1994)

- Anonim şirket statüsünde olmalıdır.
- Yatırımlar için Turizm Bakanlığından yatırım veya işletme belgesi bulunmalıdır.
- Yatırım tutarı 1 Milyar TL'nin üzerinde olan yatırımlar için ayrıca Teşvik Belgesinin olması gerekir.
- Firma hakkında yapılacak istihbarat ve öz kaynak araştırması sonuçları ve proje ile ilgili ekonomik, mali ve teknik değerlendirmelerin olumlu sonuçlandırılması gerekir.
- Tesisin, niteliklerine uygun rekabet ortamında aranan ölçülerde hizmet kalitesine ve yeterli pazarlama kabiliyetine sahip işletmecilik organizasyonunun gerçekleştirilmesi aranır.
- Çevrenin doğal, tarihi, arkeolojik, sosyo kültürel ve mimari yapısına uyum sağlaması, her türlü ekolojik özelliğin dikkate alınması, çevre korumacılığının gözetilmesi esastır.
- Firmanın herhangi bir hukuki ihtilafı bulunmamalı, ilgili mercilerden gerekli bütün izinler alınmış olmalı ve yatırımın turizme hizmet edici niteliği olduğu belirlenmelidir.
- Yatırım tutarı 50 Milyar TL üzerinde olan yatırımları yapacak olan firmaların finansman talebinin karşılanması uygun görülmesi halinde muhasebe kayıtlarının bağımsız mali denetim kuruluşuna incelettirilmesi şartı aranır.

Kalkınma Bankasıncı finansman talepleri ön inceleme ve nihai inceleme olmak üzere iki aşamada değerlendirilir. Finansman taleplerinin bizzat yatırımcı firma tarafından yapılması ve ön inceleme için EK-2'deki bilgi ve belgelerle bankaya başvurulması gerekmektedir. Ön incelemenin olumlu bulunması halinde EK-3'deki bilgi ve belgeler talep edilerek nihai inceleme ve değerlendirme çalışmaları yapılır.

Bankaca yapılacak nihai değerlendirme ve inceleme başlıca üç bölümde ve genel olarak aşağıdaki kriterlere göreler.

a. Teknik Değerlendirme

- Projenin fiziki niteliklerinin doğal çevreye ve yöresel mimariye uygunluğu,
- Yatırımın fiziki maliyetinin tesisin niteliği ile uygunluğu,
- Alt yapı olanaklarının yeterliliği,
- Çevrenin korunması ve çevre sağlığına ne ölçüde önem verildiği,
- Fen ve sanat kaidelerine uygunluk,

- Yatırım belgesine ve yürürlükteki yapılaşma mevzuatına uygunluk,

b. Ekonomik Değerlendirme

- Projelerin turizm sektörüne hizmet kabiliyeti,

- Projenin katma değer, istihdam ve döviz yaratma gücü,

- Uluslararası kabul görmüş ölçülere göre hizmet verme niteliği, rekabet üstünlükleri,

- Projenin yer aldığı bölgenin ihtiyacına katkı derecesi

- Yapılacak işletmeciliğin niteliği, personelin eğitim durumu ile bilgi ve tecrübesi,

c. Mali Değerlendirme

- Proje gelirlerinin, kredi ana para taksit ve faizlerini geri ödeme gücüne ve yatırımcıya gelir yaratma kabiliyetine sahip olması

- Projeyi gerçekleştirecek girişimcinin proje içerisinde öngörülen öz kaynak ihtiyacını karşılayacak düzeyde olması,

- Projeyi gerçekleştirecek firmanın iş kabiliyeti, başarısı, öz kaynak arttırma ve kullanma derecesinin yüksek olması aranır.

Bankaca dört türlü kredi verilmektedir Bunlar: Yatırım kredisi, işletme kredisi, spot kredi ve köprü krediler. Yatırım kredileri ise kendi arasında komple yeni yatırım kredisi, tevsii yatırım kredisi, modernizasyon ve yenileme yatırım kredisi olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Bankaca kredinin tahsis edilebilmesi için öz kaynak / kredi oranının Kalkınmada 1. Derecede Öncelikli Yörelerde % 30, 2. Derece Öncelikli Yörelerde % 40, Normal Yörelerde yapılacak yatırımlarda % 60, yat inşa yatırımlarında % 15, finansal kiralama şirketlerinin yapacağı yatırımlarda % 10 olması aranır.

Kalkınma Bankası kaynaklı krediler kaynaklarına göre iki çeşit olup olanaklar ölçüsünde kullanılmaktadır. Bunlar; değişken faizli TL kredisi ve döviz kedisidir. Değişken faizli TL kredisinin faizi, Banka kaynağını oluşturan ilgili fon veya fonların (Yatırımları Teşvik Fonu) maliyeti ile genel piyasa şartları dikkate alınarak her üç ayda bir bankaca belirlenir. Bu uygulama kredi vadesi sonuna kadar devam eder. Tahsis edilecek döviz kredileri ise, kaynağın vade ve faiz oranına tabidir.

Tablo 20: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.  
Genel Müdürlüğünce Turizm  
Sektörüne Tahsis Edilen Krediler

Yıllar	(Milyon TL)	
	Toplam Tahsis Tutarı	Yapılan Ödeme
1990	471.000	337.000
1991	153.037	180.520
1992	552.000	389.000
1993	828.000	583.000
1994	1.465.000	992.500
1995	1.538.000	392.600
1996 (Ger. Tah.)	1.415.000	610.000
1997 (Tahmin)	11.500.000	10.500.000

D.P.T. 1997 Yılı Program ve Destek Çalışmaları,  
Ankara 1997

1994 yılından buyana bankaya fondan bir tahsis sağlanmadığı için, turizm kredilerini banka kendi imkanları ile tahsis etmiştir. 1997 yılında banka, Japonya'da Bank of Tokyo aracılığı ile tahvil ihracında bulunmuş, elde edilen fonları kredi olarak kullandırmıştır. Bu krediler döviz cinsinden, değişken faiz ve kur garantisiz verilmiştir. Kredi faizleri üç ayda bir yeniden tespit edilmiştir.<sup>118</sup>

1998 yılı için mevcut yatırımlara 30 Haziran 1998'e kadar fondan kredi ödenmesine devam edilecek, % 70'e ulaşmış turizm yatırımlarına, bir defaya mahsus olmak üzere fon kaynaklı kredi verilecektir.<sup>119</sup>

### 3.3. 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun Sağladığı İmkanlar

Turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesini sağlayan bir diğer kaynak 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'dur. Kanunu amacı, turizm sektörünü düzenleyecek dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamaktır. Kanun, turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği turizm bölgeleri, turizm alanları ve turizm

<sup>118</sup> Türkiye Kalkınma Bankası'nda "Kredi Koşulları" Konulu Görüşme, (Ankara: 23 Ocak 1997)

<sup>119</sup> "Nakit Teşvik Terkediliyor" Yeni Yüzyıl 26 Mart 1998, s.6

merkezlerinin tespiti ile geliştirilmesine turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

16 Mart 1982 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Turizmi Teşvik Kanunu ile Türkiye'de turizm sektöründe o zamana değin uygulanmayan bir çok teşvik getirilmiştir. Bu kanunla, turizm ile ilgili olarak getirilen teşvikler şunlardır:

- Düşük faizli kredi
- Yatırım indirimi
- Finansman fonu istisnası
- Bina inşaat harcı istisnası
- Vergi, resim, harç istisnası
- teşvik primi
- Döviz tahsisi
- Katma değer vergisi erteleme
- Yabancı personel çalıştırma
- Elektrik, havagazı, su ücretlerinde indirim
- Haberleşme kolaylıkları

Ayrıca 27.10 1988 tarihinde kabul edilen ve 5 Kasım 1988 tarih ve 19980 sayılı resmi gazetede yayımlanarak 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununa aşağıdaki ek madde eklenmiştir.

Turizm alanı ve merkezi içerisinde yer alan yıkanmaya mahsus şifalı sıcak ve soğuk maden suları, verilmiş ve kullanılmakta olan haklar ile tapuda müseccel haklar saklı tutulmak üzere, turizm yatırımcılarına verilir.

Aynı şekilde 02.11.1988 tarihinde Turizmi Teşvik Kanununun 30 maddesi, belgeli yatırım işletmeleri, bu yatırım ve işletmelerin belgeye esas olan niteliklerini koruyup korumadıklarını denetleme işletmeleri sınıflandırma yetkisi Turizm Bakanlığına verilecek şekilde değiştirilmiştir.

Son olarak 07.08.1997 tarihinde 19. Maddede değişiklik yapılmıştır. Buna göre turizm işletmelerine bağlı ya da müstakil olarak talih oyunları oynatılabilecek mahallerin açılması yasaklanmıştır. Daha önce verilen izinlerde herhangi bir bildirim gerek kalmaksızın 6 ay içinde geçersiz olmuştur.

### 3.4. 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun Sağladığı İmkanlar

18 Ocak 1954 tarihli 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, ülkemizde yabancı sermayeyi çekmek için ve hala yürürlükte olan en önemli yasal düzenlemedir. Bu kanun, ülkenin ekonomik gelişmesine yardımcı olmak, tekel ve özel imtiyazlar ifade etmemek şartıyla Türk özel teşebbüsüne ait olan her alanda, yabancı sermayeye çalışabilme imkanı tanımıştır.(Madde 1)

Ayrıca 1980 yılında garantisiz ticari borçların bir kısmının Türkiye'de yatırıma dönüştürülmesi , 1983'te 2088 sayılı kanun ile 2326 sayılı Petrol Kanunu'nda yapılan değişiklik, 1985 yılında 3128 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun yürürlüğe girmesi, yine 1983'te Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 28 sayılı karar ile 17 sayılı kararın kaldırılması, bunlara ek olarak 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun yeniden düzenlenmesi ve 2172 sayılı Madenlerin Devletleştirilmesi Kanunu'nun iptali de yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi konusunda dolaylı da olsa teşvik eden mevzuat düzenlemeleri olmuştur.

Turizm sektörü, emek yoğun üretim tekniğine dayandığından yabancı sermaye yatırımı istihdam imkanlarını da arttırmaktadır. Turizm sektöründe yabancı sermaye, sanayi sektörünün aksine faaliyet döneminde önemli ve yeni ithalat zorunluluğu ve buna bağlı döviz ihtiyacı yaratmaz. Çünkü turizm sektörü hizmet üretmeye yönelik faaliyetlerde bulunduğu için diğer sektörler kadar dışa bağımlı değildir.

Yabancı sermayenin önemli bir özelliği de turizm sektörüne yatırımdan çok kiralama yoluyla girmeyi tercih etmesidir. Devletin bu firmaları Türkiye'de yatırım yapmaya teşvik etmesi daha çok işletme faaliyetlerini yabancı sermaye ile birlikte gerçekleştirmesi sonucu mümkün olacaktır.

Türkiye'de turizm sektöründe yabancı sermayeli ilk yatırım girişimi "kamping" yatırımcılığı ile başlamıştır. Motor - Karavan turizminin rağbet görmesi üzerine, İngiliz British Petroleum (BP) şirketi 1965 yılında motokamp zincir tesisleri oluşturma faaliyetlerine yönelmiştir. Bu girişim sonucu Kapıkule'den başlayarak ülkenin çeşitli

yörelere yayılan toplam 8 adet kamping tesisinde 6020 yataklı bir kapasite meydana getirilmiştir.<sup>120</sup>

Tablo 21. Yabancı Sermaye İzinlerinin Yıllara Göre Dağılımı  
(Milyon Dolar)

Yıllar	İzin Adedi	Gerçekleşen		
	Yıllık	Girişler	Çıkışlar	Net Değişim
1990	1.861	789	76	713
1991	1.967	910	127	783
1992	1.820	912	133	779
1993	2.125	797	175	622
1994	1.485	637	78	559
1995	2.934	935	163	772
1996	3.837	937	325	612
1997	1.002	343	98	245

İstanbul Ticaret Odası, *Aylık Ekonomik Veriler*, (Ekim 1997), s.16

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kapsamında Türkiye'ye gelecek yabancı sermaye, nakdi sermaye, aynı sermaye, lisanslar, patent hakları, fikri haklar ve hizmetlerden meydana gelmektedir. (Madde 2)

6224 sayılı Kanunun yabancı sermayeye sağladığı teşvikler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Yabancı ve yerli sermayenin eşit muamele görmesi,
- Kar transferi,
- Karların sermayeye eklenmesi,
- Sermaye transferi,
- Hisselerin transferi,
- Hisselerin serbestçe satışı,
- Borçların garanti edilmesi,
- Dış borçların anapara ve faiz transferi,

<sup>120</sup> Bedriye Tunçsiper, Hüseyin Çeken, "Yabancı Sermayenin Türkiye Ekonomisi ve Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi", *Standart* (Eylül 1997), ss.59-60



- Yabancı uyruklu personel çalıştırılması,
- Vergi anlaşmaları,
- Bloke paraların kullanılması.

Tablo 22. Turizm Sektöründe Yabancı Sermaye  
(Milyon Dolar)

Yıllar	İzin Adedi	İzin Verilen Y. Ser.
1994	73	57.0
1995	84	174.8
1996	127	129.1
1997	88	64.6

İstanbul Ticaret Odası, Aylık Ekonomik Veriler, (Ekim 1997), s.14

#### 4. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Uygulanan Devlet Yardımlarının Karşılaştırması

Bu bölümde, Avrupa Birliği ve Türkiye’de uygulanan devlet yardımlarının karşılaştırmasını daha iyi yapabilmek için yardımlar , nakit yardımlar, vergi ve benzeri kolaylıklar ve krediler şeklinde üç bölüme ayrılarak incelenecektir.

Tablo 22’de, Avrupa Birliği ve Türkiye’de uygulanan yatırım teşviklerinin, toplu olarak karşılaştırması yapılmıştır. Karşılaştırmaya ilişkin daha geniş açıklama ise aşağıda verilmiştir.<sup>121</sup>

##### 4.1. Nakit Yardımı

###### a) Sermaye Yardımı:

Bu yardım şekli, sabit sermaye yatırımlarının belli oranlarda sübvansiyonudur. Avrupa Birliği’ndeki her ülkede kalkınma düzeyi açısından yatırımın yapılacağı bölge değerlendirildiğinde değişik oranlarda uygulanmaktadır. Ayrıca yatırımın istihdam

<sup>121</sup> İGEME, a.g.e., ss.53 - 57

yaratma özelliğine, projenin sını niteliğine göre oranlar daha da yüksek olabilmektedir. Örneğin Portekiz'de, bölgelere göre yatırım harcamalarının % 14 - %25'i, istihdam yaratma özelliğine göre % 10'u, projenin sını niteliğine göre % 20 - % 40'ı karşılanmaktadır. İspanya'da ise ekonomik teşvik bölgelerinde % 20 - % 75, ekonomik koruma bölgelerinde % 20 - % 75, gerileme dönemindeki sını yatırımlarında ise % 20 - % 75 oranında uygulanmaktadır.

Türkiye'de ise sübvansiyon niteliğinde doğrudan sermaye katkısı olan böyle bir devlet desteği bulunmamaktadır. Sadece yeni olarak nitelendirilen ve uygun görülen, yurt içinde imal edilmiş makine ve teçhizatın KDV'sine karşılık gelen miktar, teşvik primi olarak yatırımcılara ödenmektedir. Ayrıca büyük proje yatırımlarında ve öncelikli bölgelerdeki yatırımlarda enerji desteği verilmektedir.

#### b) AR - GE Yardımı:

Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin teşviki ve desteklenmesini sağlayan devlet yardımlarıdır. Avrupa Birliği'nde AR - GE faaliyetlerine ilişkin maliyetin belirli bir oranının sübvansiyon edilmesi, yeni ürün ve teknik geliştirmeyi amaçlayan yatırımların belirli oranında faizsiz avans verilmesi ve AR - GE faaliyetleri kapsamında ücret maliyetlerinin fatura ibrazına göre belirli bir oranının sübvansiyon edilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Örneğin Hollanda'da firmalar ücret maliyetleri yönünden desteklenmektedir. Söz konusu firmanın ibraz ettiği faturaların azami % 80'ini desteklenmektedir. Lüksemburg'da ise AR - GE faaliyetlerine ilişkin maliyetin % 50'si oranında yardım sağlanabilmektedir.

Türkiye'de ise nakit yardımı veya faizsiz avans şeklinde bir AR - Ge yardımı bulunmamaktadır.

#### c) Eğitim Yardımı

Çalışanların, mesleki eğitimine ilişkin giderlerin bir kısmının devlet tarafından karşılanması şeklinde uygulanan bir yardım türüdür. Avrupa Birliği'nde eğitim masraflarının belirli bir oranının devlet tarafından karşılanması şeklinde uygulanmaktadır. Bu yardım çeşitleri kriterlere göre farklı oranlarda verilmekte veya tahsis edilmektedir. Örneğin, işçi ve çırakların eğitimi, yönetici ve idari personelin eğitimi, imalat ve hizmet projelerinde yeni teknoloji kullanımı ile ilgili eğitimler gibi. İtalya'da yönetici ve idari personel için eğitim hizmetleri verilmektedir. İspanya'da ise eğitim masraflarının % 25'ine kadar devlet desteği verilmektedir.

Türkiye’de Eğitim giderlerinin devlet desteği şeklinde bir teşvik uygulanmamaktadır.

Tablo 23. AB ve Türkiye’de Uygulanan Devlet Yardımlarının Karşılaştırması

Yardım Türleri	Avrupa Birliği	Türkiye
I. Nakit Yardımlar	- Sermaye Yardımı - AR-GE Yardımı - Eğitim Yardımı - Faiz Sübvansiyonu - Yeni Yaratılan İstihdam Yardımı - Makine Parkı Modernizasyonu - Bina ve Kira Sübvansiyonu - Çevre Korumaya Yönelik Yardım	- Teşvik Piriimi - Enerji Desteği
II. Vergi ve Benzeri Kolaylıklar	- KDV İndirimi - Diğer Yerel Vergi Kolaylıkları - Kurumlar Vergisi İndirimleri - Yatırım İndirimi	- Yatırım ve İşletme Mallarının İthalinde Gümrük Muafiyeti - SSK Piriimi, Konut Edindirme Yardımı, Tasarrufu Teşvik Kesintisi İadesi - Yatırım İndirimi - Finansman Fonu - Vergi Resim Harç İstisnası - KDV Ertelemesi - İlave İstihdam Teşviği
III. Krediler	- Uygun Koşullu Ticari Krediler - Bölgesel Program Kredileri - Eğitim Kredileri - AR-GE Kredileri	- Teşvik Kredileri *Fon Kaynaklı *Orta ve Uzun Vadeli iç ve Dış Krediler *İşletme Kredileri *Yurtdışında Yapılacak Yatırımlarda Fon Kaynaklı Krediler - Teşvik Belgesiz Yatırımlarda Fon Kaynaklı Kredi

İhracatı Geliştirme Ve Etüt Merkezi, Avrupa Birliğinde Uygulanan Devlet Yardımları, Teşvikler ve Türkiye İle Mukayeseli İncelemesi, Ankara, Haziran 1993, s.51

#### d) Faiz Sübvansiyonu

Firmaların, banka ve diğer finansman kurumlarından temin ettikleri kredilerin faizlerinin doğrudan sübvansiyon edilmesi veya belli bir süre için ertelenmesi şeklinde nakit yardımını içermektedir.

Avrupa Birliği'nde belli bir dönem için faiz ertelemeleri, sabit sermaye yatırımlarının belirli bir yüzdesi olarak ifade edilen ve bölgelere göre değişebilen faiz sübvansiyonu şeklinde uygulanmaktadır.

Türkiye'de ise, devletin haricindeki kaynaklardan kullanılan kredilerde faiz sübvansiyonu uygulanmamakta, sadece devlet destekli ucuz kredi imkanı sağlanmaktadır.

#### e) Yeni Yaratılan İstihdam Yardımı

Yatırımların istihdam yaratır niteliklerini teşvik etmek amacıyla verilen nakit yardımlardır.

Avrupa Birliği'nde yatırıma bağlı olarak yaratılacak istihdamın büyüklüğüne göre, yatırım harcamalarının belirli bir oranı kadar yardım verilmekte veya yine aynı kritere göre projenin başlangıç yıllarında geliri arttırmak amacıyla istihdam yardımı sağlanmaktadır. Yatırımın niteliğine göre, her yeni yaratılan işle doğru orantılı olarak, proje genelinde sağlanan devlet yardımı belirli oranda arttırılabilmektedir. Belçika'da yatırım tatminkar seviyede ve yeni iş olanakları yaratıyorsa sabit sermaye yatırımlarına verilen temel yardım, her yaratılan yeni işe ek olarak % 0.15 oranında arttırılabilmektedir. Portekiz'de ise istihdam yaratma unsuruna göre, uygun görülen yatırım harcamalarının %10'una karşılık gelen miktarda nakit yardım verilmektedir.

Türkiye'de ise bu konu ile ilgili olarak doğrudan devlet yardımı olmamakla birlikte, aynı amaca yönelik bir teşvik aracı mevcuttur. İlave İstihdam Yardımı denilen bu yardım biçiminde; teşvik belgeli yatırımlar kapsamında, asgari 10 işçi çalıştıran işletmelerin, ilave edecekleri işçiler için ilk ödemeleri gereken konut edindirme yardımı ve tasarrufu teşvik kesintisinin işveren hissesinin tamamı teşvik fonu kaynaklarından iade edilmektedir.

#### f) Makine Parkı Modernizasyonu

Yeni teknoloji kullanımını sağlayacak makine ve ekipman yenilenmesinde maliyetin bir bölümü sübvansiyon edilmektedir.

Avrupa Birliği'nde yardım miktarı, yatırım tutarının belirli bir bölümü ile sınırlanmaktadır. Ayrıca yardım tutarının belirli bir bölümü vergiden muaf tutulmaktadır.

Türkiye'de teknoloji yenilenmesine imkan verecek, yardım niteliğinde bir teşvik aracı mevcut değildir. Aynı amaca yönelik olarak, belirli sektörlerde veya mevcut tesislerin iptal edilerek yerine modern teknoloji ihtiva eden tesislerin kurulmasına yönelik yatırımlarda veya özelleştirme kapsamında satılan tesislerin tevsi yatırımlarında kredi kullanılmaktadır.

#### g) Bina ve Kira Yardımı

Yatırım Kapsamında kiralanacak tesis binalarının kirası veya işletme masraflarının bir bölümü devlet tarafından karşılanmaktadır.

Avrupa Birliği'nde yardım miktarı yatırım tutarının belirli bir bölümü ile sınırlanmaktadır. Ayrıca yardım tutarının belirli bir bölümü vergiden muaf tutulmaktadır.

Türkiye'de ise, aynı nitelikte bir yardım aracı bulunmamaktadır.

#### h) Çevre Korumaya Yönelik Yardım

Çevre korumayı teşvik etmek amacıyla, proje bazında tahsis edilen nakit yardımlar ve faiz sübvansiyonu gibi yardımlar daha cazip hale getirilmektedir.

Avrupa Birliği'nde yardım oranı, belirli oranda daha yüksek uygulanmakta veya faiz sübvansiyonunun uygulandığı süre daha uzatılabilmektedir.

Ülkemizde nakit yardım veya faiz sübvansiyonu AB'de olduğu gibi uygulanmamaktadır. Mevcut uygulanan yardımların da çevre koruma niteliğine göre daha artırılarak uygulanması söz konusu değildir.

### 4.2. Vergi ve Benzeri Kolaylıklar

Avrupa Birliği'nde vergi ve benzeri kolaylıklar dört şekilde uygulanmaktadır: KDV indirimi, yerel vergi kolaylıkları, kurumlar vergisi indirimleri ve yatırım indirimi. Yerel vergi kolaylıkları, ülkelerin kendi vergi sistemlerine göre değişmektedir. Yatırım yapılan bölgeye göre, yaratılan istihdama göre uygulandığı gibi, spesifik amaçlı veya genel bazda da uygulanmaktadır. Kurumlar vergisi indirimleri ise, verimli yatırımlarda

ekipmana yapılan yatırımın belirli bir bölümü veya belli bir süre için yapılan tüm yatırımlarda kurumlar vergisinde belirli oranlarda indirimler yapılmaktadır.

Bazı üye ülkelerdeki uygulama da şu şekildedir: Eski Batı Almanya'daki işletmeler, Eski Doğu Almanya'dan yaptıkları alımlarda % 2'den % 10'a kadar değişen KDV indirimlerinden yararlanabilmektedirler. İspanya'da sabit sermaye yatırımının azami % 5'i, her yıl tahakkuk eden verginin % 20'si oranında indirim ve yaratılan istihdam ile ilgili iş başına azami 500.000 peseta vergi indirimi yapılmaktadır. Lüksemburg'da ilk sekiz yıl için elde edilen karların % 25'i gelir vergisinden ve yerel ticaret vergisinden muafır. Toplam vergi muafiyetleri sabit sermaye yatırımlarının % 10 ile % 30'u arasında değişiklik göstermektedir. Yunanistan'da verimli yatırımlar kurumlar vergisinin % 5'i oranında indirimden yararlanmaktadır. Hollanda'da yatırım indirimi küçük yatırımlarda % 18'e kadar değişmekte olup, 457.000 HF tutarındaki yatırımlarda % 2'dir.

Türkiye'de uygulanan vergi ve benzeri kolaylıklar ise şöyledir: KDV ertelenmesi, ithalatta gümrük vergisi muafiyeti, ota ve uzun vadeli yatırım kredilerinde vergi, resim harç istisnası, bina inşaat harcı istisnası, finansman fonu, SSK fonu, Konut Edindirme Yardımı, Tasarrufu Teşvik Kesintisi iadesi, ilave istihdam teşviği, yatırım indirimi.

### 4.3. Krediler

Avrupa Birliği'nde uygulanan krediler şunlardır: Uygun koşullarda tahsis edilen nakit kredileri, AR - GE kredileri, çevre korumasına yönelik krediler, istihdamı özendirici istihdam kredisi. Bazı AB ülkelerinde şu şekilde uygulanmaktadır: Almanya'da KOBİ'ler için bölgesel program kredileri, çevre korumasına yönelik yatırımlar için dalgalanan faiz oranları ile krediler verilmektedir. Yunanistan'da bölgelere göre azami oranı değişen yatırım kredisi verilmektedir.

Türkiye'de ise aşağıdaki krediler vardır.

Nakit Kredileri

- Teşvik kredileri
- Orta ve uzun vadeli iç ve dış krediler
- işletme kredileri
- Yurtdışı müteahhitlik, müşavirlik hizmet kredisi

- Yurtdışında yapılacak yatırımlara kredi

Spesifik amaçla değişik alanlarda kullanılan krediler

Avrupa Birliği'nde uygulanan teşvik sistemi, Türkiye'deki sistem ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan en belirgin farklılıklar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.<sup>122</sup>

Türkiye'deki Sistem ağırlıklı olarak, vergi indirim, muafiyeti gibi kolaylıklara ve kredi sistemine dayanmaktadır. AB'deki mevcut nakit yardımları tarzında, spesifik amaçlara göre karşılıksız devlet katkısı söz konusu değildir.

AB'nin teşvik sisteminde, teşvik araçlarının yöneltildiği hedefler farklı biçimde ortaya konulmaktadır. Türkiye'deki mevcut teşvik sistemi belgeli ve belgesiz yatırım projeleri içerisinde iki grupta incelenmektedir.

Birinci grupta yer alan teşvik belgeli yatırım projeleri kapsamında ele alınacak yatırım konuları asgari yatırım tutarları koşulu da belirtilerek sınıflandırılmışlardır. Bu projelerin teşvik belgesine bağlanabilmesi için sadece asgari yatırım tutarı şartını sağlamaları yetmemekte ve Hazine Müsteşarlığı tarafından da uygun bulunmaları gerekmektedir.

Bu projelerin teşvik belgesine bağlanması durumunda devletin sağladığı teşvik araçları paketi bellidir. Yatırımın niteliğine göre değişik kombinasyonlarda kullanılmaktadır. Herdir teşvik aracının altında da spesifik olarak sektör bazda veya yatırım özelliğine göre çeşitli kriterler belirtilebilmektedir. Böyle olunca da Birlik'de teşvik araçları şeklinde somut bir şekilde dile getirilen hedefler, ülkemiz sisteminde genel bazda ifade edilen teşvik araçlarının altında yeterince özendirici nitelikte kendisini gösterememektedir.

Örneğin Birlik'de teşvik araçları, vergi indirim, muafiyeti ya da bölgesel program kredileri şeklinde genel bazda ifade edilmesinin yanısıra doğrudan AR - GE yardımı, eğitim yardımı şeklinde; araştırma geliştirme faaliyetlerinin artırılması, sanayide eğitimin desteklenmesi, istihdamın artırılması gibi hedefleri daha açık ifade etmek ve doğrudan bu amaca yönelik teşvik aracını tanımlamak suretiyle sistemi daha cazip hale getirebilmektedir.

<sup>122</sup>İGEME, a.g.e., ss.58,59

## BEŞİNCİ BÖLÜM

### ANTALYA BÖLGESİNDE TURİZM SEKTÖRÜNE YÖNELİK ANKET UYGULAMASI

#### 1. Problem

Bazı ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutan, özellikle lokomotif sektör özelliği taşıyan turizm sektörünü geliştirmek için ülkeler bu sektörü destekleme yoluna gitmişlerdir. Bu amacı yerine getirmek için de çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunlar bazen vergi kolaylıkları, bazen nakit yardımlar, bazen de iyileştirilmiş krediler olmuştur. Türkiye gibi bazı ülkeler, sadece turizm sektörünü kapsayan teşvik kanunları çıkarmışlardır.

Turizm teşvikleri ulusal devlet yardımı politikalarının bir parçasıdır. Türkiye’de, beş yıllık kalkınma planlarında öngörülen şekilde turizm sektörüne kaynaklar aktarılmaktadır. Ayrıca her yıl çıkarılan bir Bakanlar Kurulu kararı uyarınca hangi teşviklerin ne şekilde verileceği kararlaştırılmaktadır.

Türkiye’de yatırım teşvik belgesine sahip turizm yatırımcısının faydalanabileceği yardımlar dördüncü bölümde ayrıntıları ile açıklanmıştır. Yapılan literatür araştırmasında bu sıralanan yardımların hepsinin mi yoksa sadece belirli bir kısmının mı kullanıldığı sorusuna cevap bulunamamıştır.

#### 2. Amaç

Bu araştırma ile Türkiye’de turizm sektörüne uygulanan devlet yardımlarının çeşitlerinin ve uygulama sonuçlarının saptanmasına çalışılacaktır. Bu amaçla hazırlanan 18 soruluk bir anket formu otel işletmelerine uygulanacaktır.



### 3. Önem

Araştırmada toplanacak verilerin özellikle,

1. Sektöre verilen yardımların etkinliğini ortaya koyacağı,
2. Kanun ve yönetmeliklerde sıralanan yardımlardan en çok hangilerinin kullanıldığını ya da kullanıldığını,
3. Teşviklerin nerelerde ve ne amaçla kullanıldığını açıklayacağı umulmaktadır.

### 4. Varsayımlar

Bu araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilecektir:

1. Sektöre verilmesi amaçlanan yardımlar kanun ve yönetmeliklerde sıralanmıştır.
2. Sektöre verilen yardımlar, sektörün gelişmesinde önemli bir etkidir.
3. Araştırmada kullanılacak otellere çeşitli dernek ve odaların kayıtlarından ulaşılabilir.

### 5. Sınırlılıklar

Araştırma, belli bir gelişmişlik düzeyine sahip Antalya bölgesindeki (Antalya, İncekum/Alanya, Alanya, Kaş, Kalkan, Kemer, Belek/Serik, Side/Manavgat) 4 ve 5 yıldızlı 100 adet otel/ile sınırlandırılmıştır.

### 6. Tanımlar

Devlet Yardımı: Devlet yardımları, devlet veya devlet kaynakları vasıtasıyla belirli bir işletmeyi veya üretimi, üretim ya da faaliyet konusunu etkilemek, üreticileri teşvik etmek veya himaye etmek, rekabet gücünün artmasına katkıda bulunmak, kuruluş yerini etkilemek suretiyle belirli bir bölgenin gelişmesini sağlamak gibi amaçlarla karşılık beklemeden her ne şekilde olursa olsun yapılan yardımlardır.

Teşvik Belgesi: Teşvik Belgesi, yatırımcının hangi şartlarla, hangi özendirici araçlardan yararlanacağını ve bunların yatırımcı tarafından kazanılmış bir hak haline gelmesini sağlayan bir belgedir. Teşvik Belgesi yatırımın karakteristik değerini ihtiva eden, bu değer ve tespit edilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde yazılı bulunan teşviklerden yararlanabilen, kalkınma planına uygun ve ülke ekonomisi için genel anlamda faydalı olduğu Hazine Müsteşarlığınca kabul edilen yatırımlar için yatırımcılara verilen bir belgedir.

## 7. Yöntem

Araştırma tarama modelindedir. Devlet yardımı değişkeni ile, Türkiye'deki durumun saptanmasına, uygulama sonuçlarının değerlendirilmesine çalışılmıştır.

### 7.1. Evren ve Örneklem

Sınırlılıklarda da belirtildiği üzere araştırma belli bir gelişmişlik düzeyine sahip otellerde gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple araştırmanın evrenini Antalya bölgesindeki 4 ve 5 yıldızlı oteller oluşturmaktadır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere evrenin %66'sını 4 yıldızlı oteller, %34'ünü de 5 yıldızlı oteller oluşturmaktadır.

Örneklemin seçiminde evrenin kendi alt gözenekleri dikkate alınarak oranlı eleman örnekleme yöntemi kullanılmıştır.<sup>123</sup> Bu yöntem ile örnek miktarı 43 olarak belirlenmiştir

Örneğe girecek otellerin seçiminde ise şöyle bir yol izlenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere evrendeki otellerin %66'sını 4 yıldızlı, %34'ünü de 5 yıldızlı oteller oluşturmaktaydı. Bu sebeple, örneklemin %66'sını 4 yıldızlı, %34'ünü de 5 yıldızlı oteller

---

<sup>123</sup> Oranlı eleman örnekleme yöntemi kullanılarak örnek miktarının tespiti için ilk etapta aşağıdaki verilere ihtiyaç vardır.

1. Katlanır hatanın belirlenmesi (e)
2. Güven sınırının belirlenmesi (z)
3. Evrende kestirilen oran değeri (q=1-p)

kapsayacaktır. Yani evrenden 28 adet 4 yıldızlı ve 15 adet 5 yıldızlı otel örneğe girecektir.

Tablo 24. Antalya Bölgesindeki 4 ve 5 Yıldızlı Oteller

Bölge	4 Yıldız	5 Yıldız	Toplam
Antalya	8	7	15
Alanya	12	3	15
İncekum/Alanya	6	–	6
Kaş	1	–	1
Kalkan	1	1	2
Kemer	14	11	25
Belek/Serik	4	4	8
Side/Manavgat	20	8	28
Toplam	66	34	100

Hotel Guide 1997; Türkiye Otel Rehberi, Ekin  
Yazım Merkezi, İstanbul 1997

İlk iki veri yargısal niteliktedir ve bu çalışma için %15 katlanılabilir hata, %95 güven sınırı belirlenmiştir.

Üçüncü değer olan oran kestirisinde bir kolaylıktan yararlanılır. Bir halkoylaması sonucunu kestirmek için alınacak örneklemin büyüklüğü saptanırken, yaklaşık olarak halkın yüzde kaçının “evet” diyeceği kestirilmeye çalışılır, Ancak bilinen bir şey var ki, o da, halkın yaklaşık olarak % 50’sinin evet %50’sinin de hayır diyeceği durumlarda örneklem değeri en yüksek değere ulaşır. O halde bir oran kestirisi yerine, örneklemini en büyük yapacak 0.50 oran p değeri yerine alınabilir. Bütünün öteki parçası olan q değeri de (q=1-p) 0.50 olacağından ikisini çarpımı yerine 0.25 değeri kullanılır.

Tüm bu veriler yardımıyla belirlenecek örneklem için aşağıdaki formül kullanılmıştır

$$n = \frac{p \times q \times (z)^2}{e^2} = \frac{0.25 \times (z)^2}{e^2}$$

e = %15

z = 1.96 %95 güven sınırındaki z değeri

$$n = \frac{0.25 \times 1.96^2}{0.15^2} = 42,68$$

Evrenden 0,68 değerinde bir otel seçilemeyeceği için bulunan değer yukarı tamamlanarak 43 yapılmıştır. Sonuç olarak örneklem büyüklüğü 43 olarak belirlenmiştir.

Daha sonra rassal sayılar tablosu kullanılarak örneğe girecek oteller belirlenmiştir. Rassal sayılar tablosu, sıfırdan dokuzaya kadar olan rakamların ad çeker gibi seçilmesi ile oluşturulan rakamlar topluluğudur. Bu tablo pek çok istatistik kitabında bulunabilir. Bu tablonun kullanılmasında da yansızlık esastır.

Rassal sayılar tablosu kullanılarak elde edilen örneklerin Antalya bölgesine dağılımı aşağıdaki gibi olmuştur.

Tablo 25. Örnekleme Giren Otellerin Dağılımı

Bölge	4 Yıldız	5 Yıldız	Toplam
Antalya	3	4	7
Alanya	3	2	5
İncekum/Alanya	2	--	2
Kaş	--	--	--
Kalkan	1	--	1
Kemer	9	4	13
Belek/Serik	2	2	4
Side/Manavgat	8	3	11
Toplam	28	15	43

## 7.2. Veriler ve Toplanması

Araştırmada otelin şu anki durumuna ilişkin veriler ile devlet yardımını aldıktan sonraki durumuna ilişkin veriler toplanacaktır.

Görüş ve değerlendirmeler için toplanacak veriler "çok katılırim, katılırim, kararsızım, karşıyım, çok karşıyım" türünden dereceleme ölçeği ile sayısallaştırılmıştır.

Araştırmada verilerin toplanması için, anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu önce pilot bölge olarak seçilen Eskişehir deki otellerde uygulanmış, gerekli görülen düzeltmeler yapıldıktan Antalya bölgesine uygulanmıştır.

Anketin uygulanmasında telefon yöntemi kullanılmıştır. Ancak bu yöntemin kullanılmasında beraberinde bazı sorunları da getirmektedir. Bu sorunlar şöyle sıralanabilir:

1. Anketi cevaplaması istenilen yöneticiye telefon ile ulaşılabilir mi?

2. Telefon ile ulaşılan yönetici anketi cevaplamaktan kaçınabilir veya o an için zaman bulamayabilir.

3. Otel telefon ile ilk arandığında yönetici yerinde bulunamaz ise ankete son mu verilecek?

4. Anket otelin hangi yöneticisine yöneltilecektir?

5. örneğe giren otelin genel merkezi başka bir şehirde ise ankete son mu verilecek?

Bütün bu sorunları aşmak için anket uygulamasına başlamadan önce bazı kriterler geliştirilmiştir. Bu kriterler şunlardır:

1. Anketi cevaplaması istenen yöneticiye Türkiye Oteller Rehberindeki telefon numaralarından ulaşılabilir.

2. Yöneticinin anketi cevaplamaktan kaçınmaması için ikna edece bir dil kullanılacak zamanı olamayan yöneticilere fax veya e-mail çekilerek anketi cevaplaması istenecektir.

3. Yöneticiye ilk aramada ulaşılmaz ise günde iki defa olmak üzere dört gün üst üste aranacaktır. Böylece örneğin veri tabanına girmesi için azami çaba gösterilmiş olacaktır.

4. Anket, otelin müdür düzeyindeki ve teşviklerle ilgili bilgi sahibi olacağı umulan muhasebe, finansman, idari mali işler yöneticilerine uygulanacaktır.

5. Otelin genel merkezi başka bir şehirde ise, merkezin telefon numaraları alınarak anket o merkezde uygulanmaya çalışılacaktır.

Tüm bunlar ile birlikte anketin cevaplama oranını yükseltmek için gerekli diğer çabalar gösterilecek ve cevaplama oranının %70'in altına düşmemesine özen gösterilecektir.

## 8. Bulgular ve Yorum

Daha öncede belirtildiği üzere araştırmada 43 adet otele telefon ile ulaşılarak yöneticilerden anketi cevaplaması istenecekti. Ancak bu 43 otelden ancak 38 tanesine ulaşılmıştır. 38 otel yöneticisinden de ancak 31 tanesi anketi cevaplamayı kabul etmiştir. Anketi cevaplamayı kabul edenlerin % 61.3 'ünü dört yıldızlı oteller, % 38.7 'sini de beş

yıldızlı oteller oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular, Finansal tekniklerin kullanımı, yatırım teşvik belgesi kullanımı ve kullanım amaçları, kredi kullanımı, yabancı sermaye, vergisel nitelikteki yardımların kullanımı ve otel işletmelerinin yardımlar hakkındaki düşünceleri başlıkları altında gruplandırılarak sunulmuştur.

#### 1. Finansal tekniklerin kullanımı:

Anket formunun 2. Sorusuna alınan cevapların değerlendirilmesi sonucunda 31 otel işletmesinin % 45.2 'sinin leasing işlemi yaptığı, % 54.8 'inin ise hiçbir finansal tekniği kullanmadığı görülmüştür.

Antalya bölgesindeki otel işletmelerinin finansal tekniklerin kullanımı konusunda zayıf kaldıkları söylenebilir. Oysa ki bu işletmelerin finansal yüklerini hafifletebilecek teknikler bulunmaktadır. Bu işletmeler yurtiçindeki seyahat acentalarından olan alacakları için factoring, yurtdışı seyahat acentalarından olan alacakları için de forfaitinig tekniklerini kullanabilirler. Ayrıca yeni bir teknik olan barter sistemi ile ihtiyaçları olan mal ve hizmetleri, kendi hizmetleri ile takas ederek herhangi bir artı finansal yük altına girmeden karşılayabilirler.

#### 2. Yatırım Teşvik Belgesi Kullanımı ve Kullanım Amaçları:

Anket formundaki 3, 4, 5, ve 6. soruların değerlendirildiği bu bölümde, araştırmaya katılan 31 otel işletmesinin % 77.4'ünün yatırım teşvik belgesine sahip olduğu, % 22.6'sının ise yatırım teşvik belgesine sahip olmadığı saptanmıştır. İşletmelerin yatırım teşvik belgesini ne amaçla aldıkları değerlendirildiğinde ise ortaya tablo 26'daki gibi bir dağılım ortaya çıkmaktadır.

Tablo 26. Otellerin Yatırım Teşvik Belgesini Alma Amaçları

Amaç	Yüzde
Komple Yeni Yatırım	43.5%
Tevsii ve Modernizasyon	30.4%
Yenileme	21.7%
Tamamlama	4.3%
Toplam	100%

Tesvii ve modernizasyon, yenileme ve tamamlama yatırımlarının otelin hangi bölümlerine yapıldığının belirlemek için anket formunda açık uçlu 5. soru sorulmuştur. Verilen cevapların derlenmesi sonucunda bu tür yatırımların en çok otelin odalarına yapıldığı görülmüştür. (Bakınız Tablo 27)

Yatırım teşvik belgesinin sağladığı imkanların hangilerinden yararlanıldığı sorusunun cevabını bulmak için 6. Soru sorulmuştur. Bu sorunun değerlendirilmesi sonucunda en çok kullanılan yardımın gümrük muafiyeti olduğu anlaşılmıştır. (24 otel) Bunu 23 otel ile makine ve teçhizat alımında KDV desteği izlemiştir. 22 şer otel ile vergi resim harç istisnası ve yatırım indirimi 3. sırada yer almıştır. Arsa tahsisini 4 otel, enerji desteğini ise 9 otel kullanmıştır.

Tablo 27. Tevsii ve modernizasyon, Tamamlama,  
Yenileme Yatırımlarının Dağılımı

Yatırım Yeri	Yüzde
Oda	53.8
Resteaurant	23.1
Fitness center	7.7
Ek Bina	7.7
Restorasyon	7.7
Toplam	100%

Yatırım teşvik belgesine sahip 24 otel içinde, aynı anda dört yardım çeşidini kullananlar çoğunluktadır. Bunlar gümrük muafiyeti, makine ve teçhizat alımında KDV desteği, vergi resim harç istisnası ve yatırım indirimidir.

### 3. Kredi Kullanımı:

Anket formundaki 7, 8, 9, 10 ve 11. soruların değerlendirildiği bu bölümde, 31 otel içinde kredi kullananların oranı % 61.3 'tür. Kredi kullanılan bankalar incelendiğinde, iki banka haricinde başka bir tür bankanın kullanılmadığı görülmektedir. (bakınız tablo 28)

Tablo 28. Kredi Kullanılan Bankaların Dağılımı

Banka	Kullanan otel	Yüzde
Kalkınma Bankası	3	% 15.8
Ticari Banka	16	% 84.2

Turizm sektörüne uygun koşullu krediler sağlamakla yükümlü olan Kalkınma Bankasının kullandırılan krediler içinde oranının bu kadar az olması turizm işletmeleri için bir sorun oluşturmaktadır. Otel işletmeleri Kalkınma Bankasından sağlayamadıkları uygun koşullu kredileri, diğer bankalardan daha ağır koşullar ile sağlamak zorunda kalabilmektedirler. Ancak kullanılan kredilerin faiz yapıları incelendiğinde sabit faizli TL kredileri ön plana çıkmaktadır. Otel işletmelerinin bu sorunu kendi güçleri ile yendikleri görülmektedir. (Bakınız tablo 30)

Kredi kullanım amaçları incelendiğinde ise kredilerin büyük çoğunluğunun komple yeni yatırımlar için kullanıldığı görülmektedir. Bunu sırası ile yenileme yatırımı tevsi ve modernizasyon ve işletme sermayesi amaçlı kullanımlar izlemektedir. (Bakınız tablo 29)

Tablo 29. Kredi Kullanım Amaçlarının Dağılımı

Amaç	Kullanan otel	Yüzde
Komple Yeni Yatırım	8	% 44.4
Yenileme Yatırımı	5	% 27.8
Tevsi ve Modernizasyon	3	%16.7
İşletme Sermayesi	2	%11.1

Kullanılan kredinin vadesini belirlemek amacı ile sorulan 10. Soru incelendiğinde yoğunluğun % 73.7 ile 1-5 yıl arası vadede toplandığı görülmektedir. Daha sonra %15.8 ile 10 -15 yıl arası, % 5.3 ile 1 yıldan az ve 15 yıldan fazla vadeler geldiği görülmektedir.

Tablo 30. Kullanılan Kredilerin Faiz Yapıları

Faiz türü	Kullanan otel	Yüzde
Sabit Faiz TL Kredisi	10	% 52.6
Sabit Faiz Döviz Kredisi	8	% 42.1
Değişken Faiz Döviz Kredisi	1	%5.3



#### 4. Yabancı Sermaye:

Bu bölümde anket formunun 12, 13, ve 14. soruları değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan otel işletmelerinde yabancı sermaye kullanımı oldukça düşük düzeyde çıkmıştır. Anketi cevaplayan 31 otel işletmesinden sadece 2 tanesinde yabancı sermayenin payı olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun da oranı % 6.5 'tir. Bu iki oteldeki yabancı sermaye payları incelendiğinde, birinde % 61-80, diğesinde % 81-100 arasında olduğu görülmektedir.

Yabancı sermayeyi teşvik kanunun sağladığı olanaklarında sadece 3 tanesi bu iki otel tarafından kullanılmıştır. Bunlar, sermaye transferi, karların sermayeye eklenmesi ve yabancı personel çalıştırılmasıdır.

Bu sonuç Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunun yeterince işlemediğini göstermektedir. Turizm sektörünün krizde olduğu şu dönemde, yabancı sermayenin sektöre daha yoğun katılımının sağlanması, yabancı turistlerin de ülkeye gelmelerinde bir etken olacaktır.

#### 5. Vergisel Nitelikteki Yardımların Kullanımı:

Bu bölümde 15 ve 16. sorular değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan otel işletmelerinin % 90.3 'ünün vergi yasalarının sağladığı imkanları kullandığı görülmektedir. Bu imkanlardan en çok kullanılanı döviz hasılat indirimidir. (28 otel) Daha sonra 4 otel ile finansman fonu ve 3 otel ile emlak vergisi geçici muafiyeti gelmektedir.

Avrupa Birliğinde olduğu gibi vergisel yardımların kullanımı en üst düzeydedir. Antalya bölgesindeki otel işletmelerinin gelirlerinin büyük kısmının döviz cinsinden olduğu düşünülürse, döviz hasılat indirimini yoğunlukla kullanmaları normal karşılanabilir.

#### 6. Otel İşletmelerinin Yardımlar Hakkındaki Düşünceleri:

17. ve 18. sorular değerlendirildiğinde ise, araştırmaya katılan otel işletmelerinin % 48.4 'ü vergisel nitelikteki yardımların çok yetersiz olduğunu, % 12.9 'u da yeterli olduğunu düşünmektedir. Dağılım tablo 31'de görülmektedir.

Aynı şekilde % 45.2 'lik bir kısım nakit yardımların yetersiz olduğunu düşünmektedir. % 12.9 'luk bölüm ise nakit yardımların yeterli olduğunu düşünmektedir. (Bakınız tablo 31)

Tablo 31. Otel İşletmelerinin Yardımlar Hakkındaki Düşünceleri

	Vergisel Yardımlar		Nakit Yardımlar	
	Dağılım	Yüzde	Dağılım	Yüzde
Çok Yeterli	–	–	–	–
Yeterli	4	% 12.9	4	% 12.9
Fikrim Yok	2	% 6.5	2	% 6.5
Yetersiz	10	% 32.3	11	%35.5
Çok Yetersiz	15	%48.4	14	% 45.2

## SONUÇ

“Avrupa Birliği ve Türkiye’de Turizme Yönelik Devlet Yardımları ve Türkiye Uygulaması” isimli bu çalışmada, Avrupa Birliği ve Türkiye’de turizm sektörüne uygulanan devlet yardımlarının çeşitlerinin ve iki uygulama arasındaki farkların ortaya konulmasına; Türkiye’deki uygulama sonuçlarının tarama modeli ile oluşturulan bir anket yardımı ile ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Yapılan literatür araştırmasında iki uygulama arasındaki belirgin farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu farklar şu şekilde özetlenebilir:

Avrupa Birliğinde daha çok nakit yardımlar uygulanırken, Türkiye’de vergi ve benzeri kolaylıklar ön plana çıkmaktadır. Avrupa Birliğinde özel olarak turizm sektörünü desteklemeye yönelik bir yardım programı henüz yeni yeni geliştirilmektedir. Türkiye’de ise 1982 yılından bu yana özel bir teşvik kanunu ile sektör desteklenmektedir. Ayrıca Avrupa Birliğinde turizm sektörü dolaylı yollardan, Avrupa Birliği Fonları Tarafından desteklenmektedir.

Avrupa Birliğinde yeni yeni geliştirilmeye çalışılan “Philoxenia” programına Türkiye’nin dahil edilmediği, bu konuda TÜRSAB dışınca yapıcı çalışmaları olan bir kurum olmadığı görülmüştür.

Antalya bölgesindeki otel işletmeleri örnek alınarak yapılan anket çalışmasında ise, şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırma kapsamındaki otellerin büyük çoğunluğu finansal teknikler konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. En çok kullandıkları finansal teknik leasingdir. Diğer finansal teknikleri ise hiç kullanmadıkları görülmektedir. Bu otellerin finansal teknikler konusunda bilgilendirilmesi ve kullanımı konusunda teşvik edilmesi, bu işletmelerin finansal yüklerini hafifletebilecektir.

Yatırım teşvik belgesi sahipliğinde %77.4’lük bir orana sahip olan otel işletmelerinin, yatırım teşvik belgesinin sağladığı imkanların hepsinden değil, belirli bir bölümünden, daha çok vergisel nitelikte olan yardımlardan yararlandırılmaktadırlar. Bu vergisel nitelikteki yardımların ise gümrük muafiyeti, makine ve teçhizat alımında KDV

desteği, yatırım indirimi ve vergi resim ve harç istisnası en çok kullanılanlar olduğu saptanmıştır. Nakdi yardımlardan ise sadece arsa desteği ve enerji desteğinin çok düşük sayıda otel tarafından kullanıldığı görölmüştür. Kullanılan bütün bu yardımların, daha çok komple yeni yatırımların finansmanı için kullanıldığı görölmüştür.

Yabancı sermayenin sektördeki payı incelendiğinde ise, sektöre katılımın çok düşük düzeyde olduğu görölmüştür. Yabancı sermayenin sektöre katılımı için gerekli önlemlerin alınması, gerekirse yeni teşviklerin verilmesi gerekmektedir. Yabancı sermayenin sektöre daha çok katılımı yabancı turistlerin ülkeye gelmelerinde önemli bir rol oynayacaktır.

Kalkınma Bankası sektöre yakın bir banka olmasına rağmen, sektöre verdiği kredilerin çok düşük düzeyde kaldığı saptanmıştır. Otel işletmelerinin finansman ihtiyaçlarının daha çok ticari bankalardan karşıladığı ortaya çıkmıştır. Kalkınma Bankasının sektöre hakettiği önemi vermesi ve sektörü daha yakından takip etmesi gerekmektedir. Ayrıca kullanılan kredilerin yarından fazlasını sabit faizli TL kredilerinin oluşturduğu saptanmıştır. Vade yapıları incelendiğinde ise yoğunluğun 1-5 yıl arası vadede toplandığı görölmektedir.

Araştırma kapsamındaki otel işletmelerinin büyük bir kısmı vergi kanunlarının kendilerine sağladığı imkanları bilmekte ve kullanmaktadırlar. Otel işletmeleri, vergi yasalarının kendilerine sağladığı imkanlardan en çok döviz hasılat indirimini kullanmaktadırlar.

Araştırma kapsamındaki otel işletmelerinin yarıya yakın bir oranı ortalama %46'sı vergisel ve nakdi yardımların çok yetersiz olduğunu düşünmekte ortalama %12'lik bir kısım ise vergisel ve nakdi yardımların yeterli olduğu görüşündedir.

Yukarıda sıralanan tüm bu sonuçlar, Antalya bölgesini yansıtmaktadır. Örneklemin çok dar olması, örneklerin sadece Antalya bölgesinden seçilmesi gibi nedenlerle sonuçların Türkiye genelini yansıtamayacağı, ve Türkiye geneline uyarılmanın önemli sakıncalar doğuracağı bilinmelidir. Türkiye genelindeki durumu yansıtacak bir çalışma için, Türkiye çapındaki otellerden örnek seçilmesi ve anketin bu örneğe uygulanması daha doğru olacaktır.

**EKLER**

EK	Sayfa
1 ROMA ANLAŞMASININ DEVLET YARDIMLARINA İLİŞKİN 92, 93 VE 94 MADDELERİNİN TAM METNİ .....	96
2 KALKINMA BANKASI'NDAN KREDİ TALEBİNDE BULUNAN YATIRIMCIDAN ÖN İNCELEME İÇİN İSTENEN BİLGİ VE BELGELER.....	98
3 KALKINMA BANKASI'NDAN KREDİ TALEBİNDE BULUNAN YATIRIMCIDAN NİHAİ İNCELEME VE DEĞERLENDİRME İÇİN İSTENEN BELGELER .....	100
4 ÖRNEKLEME GİREN OTELLERİN LİSTESİ .....	101
5 ANKET SORULARI.....	103

## EK 1

ROMA ANLAŞMASININ DEVLET YARDIMLARINA İLİŞKİN 92, 93 VE 94  
MADDELERİNİN TAM METNİ

## Üçüncü Kısım

## Devlet Yardımları

## Madde 92

1. Bu Anlaşmadaki farklı hükümler saklı kalmak kaydı ile, belirli işletmeleri ve endüstri kollarını daha müsait duruma sokmak suretiyle rekabeti bozan veya bozma tehlikesi yaratan, devletlerce hangi tarzda olursa olsun devlet kaynakları vasıtasıyla yapılan yardımlar, üye devletler arasındaki ticarete zarar verdiği nispetle ortak Pazar ile bağdaşmaz.

2. a) Malların menşesine bağlı farklılık yaratmaması şartıyla münferit müstehlike yapılan sosyal karakterli yardımlar.

b) Doğal afetler ve diğer olağanüstü afetler sebebiyle doğan zararların telafisi amacıyla yapılan yardımlar.

c) Almanya'nın bölünmesi nedeniyle Federal Alman Cumhuriyeti'nin bazı bölgelerinin ekonomisi için ve bu bölünmenin neden olduğu zararların telafisi için gerekli olduğu ölçüde yapılan yardımlar.

Ortak Pazar ile bağdaşır.

3. a) Hayat seviyesinin düşük olduğu veya önemli istihdam düşüklüğünün bulunduğu bölgelerin ekonomik gelişmesini sağlamak amacıyla yapılan yardımlar.

b) Avrupa'nın ortak menfaati için önemli bulunan projelerin gerçekleştirilmesi veya bir üye devletin ekonomisindeki ciddi bir bozulmanın giderilmesi amacıyla yapılan yardımlar.

c) Ticari değişim şartlarını ortak çıkarlara aykırı düşecek bir tarzda değiştirmemesi kaydıyla belirli ekonomi dallarının gelişmesini temin maksadıyla yapılan yardımlar; bununla beraber. 1 Ocak 1957 tarihinde mevcut bulunan ve münhasıran bir gümrük himayesinin bulunmayışını telafi eden yardımlar, gümrük vergi ve resimlerinin kaldırılması hakkındaki hükümlere uygun olarak ve bu anlaşmanın üçüncü devletlere karşı ortak ticaret politikası hakkındaki hükümleri saklı kalmak kaydı ile tedricen kaldırılır.

d) Konsey'in, Komisyon'un teklifi üzerine mevsuf ekseriyetle aldığı bir kararla tespit ettiği diğer yardım şekilleri.

Ortak Pazar ile bağdaşabilir.

#### Madde 93

1. Komisyon, üye devletlerle işbirliği halinde bu devletlerde mevcut yardım düzenlemelerini sürekli olarak tetkik eder ve bu devletlere Ortak Pazar'ın gelişmesi ve işlemesi için gerekli bulunan tedbirleri teklif eder.

2. Komisyon, ilgilileri beyanda bulunmaları için bir süre verdikten sonra, bir devletçe veya devlet kaynaklarınca yapılan bir yardımın ortak Pazar'la 92. maddeye göre bağdaşıp bağdaşmadığını veya kötüye kullanıldığını tespit ederse, ilgili devletin bu yardımı Komisyonca tayin edilmiş bir süre içerisinde kaldırılmasına veya şeklini değiştirmesine karar verir.

İlgili devlet, bu karara tespit edilen süre zarfında uymazsa; Komisyon veya 169 ve 170. maddelere uymaksızın ilgili her devlet Adalet Divanı'na doğrudan doğruya münacat edebilir.

Komisyon ittifakla bir üye devletin teklifi üzerine bu devletçe yapılan veya planlanan bir yardımın 92. veya 94. maddeye göre çıkarılan talimatlara uyulmaksızın, olağanüstü durumların böyle bir kararı haklı göstermesi şartıyla, Ortak Pazar'la bağdaşabilir sayılabileceğine karar verebilir. Komisyon bu bendin 1. fıkrasında öngörülen usule bu yardım bakımından önceden tevessül etmiş bulunuyorsa, ilgili devletin Konsey'e yaptığı teklif bu usulün durmasını Konsey'in bir karar almasına kadar temin eder.

Konsey, teklifi takip eden üç ay içinde bir karar almamışsa Komisyon karar verir.

3. Komisyon, yardım yapılmasına veya mevcut yardımların değiştirilmesine imkan verecek projelerden, zamanında karar vermesine imkan verecek şekilde haberdar edilir. Komisyon böyle bir projenin 92. maddeye göre Ortak Pazar ile bağdaşamaz görüşünde ise, derhal 2. bendde öngörülen usulü işletir. İlgili üye devlet, tasarlana tedbirleri Komisyon kesin bir karara varmadan önce uygulamaya koyamaz.

#### Madde 94

Konsey, mevsuf ekseriyetle Komisyon'un teklifi üzerine 92. ve 93. maddeler hakkında gerekli gördüğü uygulama talimatlarını kararlaştırabilir ve özellikle 93. maddenin 3. bendinin tatbik şartlarını ve bu usulden istisna edilmiş olan yardım şekillerini tespit edebilir.

## EK 2

**KALKINMA BANKASI'NDAN KREDİ TALEBİNDE BULUNAN  
YATIRIMCIDAN ÖN İNCELEME İÇİN İSTENEN BİLGİ VE BELGELER**

1. Ön başvuru formu (2 adet) (Bankadan temin edilecek)
2. Turizm yatırımı veya işletme belgesi veya fotokopisi (2 adet)
3. Teşvik Belgesi veya fotokopisi (2 adet)
4. İstihbarat taahhütnamesi (2 adet 12.000 TL'lık damga pulu yapıştırılacak)
5. Son üç yıllık bilanço ve kar / zarar cetvelinin vergi dairesinden onaylı birer nüshası ile bilanço ve kar / zarar tablosundaki kalemlere ilişkin açıklamalar. (2 adet)
6. Şirket ortaklarının detaylı özgeçmişi
7. En son tarihli detay mizan (2 adet)
8. Son üç yıllık faaliyet raporları (2 adet)
9. Şirket ana sözleşmesinin ve varsa değişikliklerin yayımlandığı Ticaret Sicil Gazetesi (2 adet)
10. Şirketin % 10 veya daha fazla hissesine sahip gerçek ve tüzel kişi ortakların,
  - Diğer ticari faaliyetlerine ilişkin bilgiler
  - İştiraklerine ait kuruluş ve diğer değişikliklerini içeren Sicil Gazeteleri,
 son üç yıllık bilanço ve kar / zarar cetvelleri ve son mizanlar. (2 adet)
11. Yatırımın mülkiyetine ilişkin belgeler
  - a. Tapu Sicil Müdürlüğünden alınacak tapu kayıt sureti (Kayıt sureti ön başvuru formundaki yazı örneği ile tapudan istenecektir.)
  - b. tahsisli arazilerde ön izin veya kesin tahsisi belgesi
12. Sahip olunan gayrimenkullerin tapuları, emlak vergi beyannameleri ve Tapu Sicil Müdürlüğünden alınacak tapu kayıt sureti (2 adet)
13. Finansman talebinin uygun bulunması halinde, kredi konusu yatırımın teminat olarak verilemeyeceği projelerde yatırım dışında verilebilecek teminatlara ilişkin bilgi ve belgeler (2 adet)
14. İmza sirküleri (2 adet)
15. Başka bir finans kuruluşundan kredi talebinde bulunulmuş ise bu talebin niteliği ve sonuçları (2 adet)





## EK 3

KALKINMA BANKASI'NDAN KREDİ TALEBİNDE BULUNAN YATIRIMCIDAN  
NİHAİ İNCELEME VE DEĞERLENDİRME İÇİN İSTENEN BELGELER

1. Teşvik Belgesine esas teşkil eden fizibilite raporu (1 adet)
2. Tesis arsasına ait emlak vergi beyannamesinin onaylı sureti (2 adet)
3. Projeler
  - a. Mimari tatbikat projesi ( Turizm Bakanlığından onaylı) ve betonarme projesi (1'er takım)
  - b. Tesisat projeleri (Elektrik, sıhhi tesisat, kalorifer, asansör, mutfak, çamaşırhane, pis su arıtma vs.) (1'er takım)
4. Keşif ve metraj [ İnşaat, tesisat tefriş, teçhizat (1'er takım yapılmış işler yapım yıllarına ait BF ve özel fiyatlarla (analiz proforma fatura) ile hazırlanmalıdır.]
5. tasdikli ithal global liste, ithali gerçekleşmiş mallara ait gümrük giriş formları ve banka dekontları ile ithal edilecek mallara ait proforma faturalar.
6. Varsa müteahhit firma ile yapılan inşaat sözleşmesi
7. Tesis arsasına ait çaplı tasarruf vesikası (2 adet)
8. İmar durumunu gösterir belge (2 adet)
9. İnşaat ruhsatı (2 adet)
10. Tesisin altyapısı (yol, su, elektrik, kanalizasyon, haberleşme) ve inşaatın mevcut yapımın durumunu belirtir teknik rapor.
11. Tesis inşaatı ile ilgili termin planı
12. Tesisin yapılacağı yerin şehir planında veya bölgedeki yerini belirtir kroki
13. Varsa işletmecilik sözleşmesi
14. Proje müellifince hazırlanmış olup, yatırım belgesi almak üzere Turizm Bakanlığı'na da verilen yapımın mimari özellikleri ve çevreye katkısı, çevreden etkileşimini, fonksiyon ilişkilerini, yapı ve malzeme niteliklerini belirten teknik proje raporu.

## EK 4

## ÖRNEKLEME GİREN OTELLERİN LİSTESİ

## BÖLGE

**Antalya**

CLUP HOTEL SERA CENDER HOTEL  
 HOTEL ANTALYA DEDEMAN ORANGE HOTEL  
 HOTEL UFO ANTALYA RİNG HOTEL  
 TALYA OTELİ

**Alanya**

HOTEL ANANAS CLUP JUSTINIANO HOTEL  
 GRAND KAPTAN HOTEL OBA KÖY HOTEL  
 SUNSHİNE HOTEL

**İncekum / Alanya**

ALAADDİN HOTEL İNCEKUM RUBİ HOTEL

**Kalkan**

PATARA PRİNCE HOTEL

**Kemer**

PHASELIS PRINCESS HOTEL AMBASSADOR PLAZA  
 APART HOTEL  
 ANTALYA RENAISSANCE CLUB AKMAN HOTEL  
 HOTEL  
 SULTAN SARAY HOTEL CLUB HOTEL SATO -  
 RESORT MONTANA  
 TÜRKİZ OTEL HOTEL BİLKENT KEMER  
 HAVANA HOTEL GOLDEN LOTUS HOTEL  
 İFA TEKİROVA BEACH OTEM HOTEL  
 HOTEL  
 PALMIYE HOTEL

**Belek / Serik**

ADORA GOLF HOTEL PARADISE ALBEACH GOLF  
 HOTEL

ALTİS GOLF HOTEL SOL ZEYNEP HOTEL

**Side / Manavgat**

ASTERIA HOTEL ARİNNA HOTEL  
 GRAND PRESTIGE HOTEL EXCELSIOR HOTEL  
 SİDE

HOTEL TURQUOISE SİDE

HEMARA HOTEL

APARTMENTS

PARADISE APART HOTEL

SİDE PALACE

SİDE BEACH

SÜRAL HOTEL

SOL SELİN OTEL

VENÜS HOTEL

## EK 5

## ANKET SORULARI

1. Oteliniz kaç yıldızlı?  
 4 Yıldız                       5 Yıldız
2. Aşağıdaki finansman tekniklerinden hangilerini kullandınız?  
 Leasing (Finansal kiralama)  
 Franchising  
 Factoring  
 Risk Sermayesi  
 Barter  
 Hiçbirini kullanmadım
3. Yatırım teşvik belgesine sahip misiniz?(Cevabınız hayır ise, 7. soruya geçiniz)  
 Evet                       Hayır
4. Yatırım teşvik belgesini ne amaçla aldınız?  
 Komple Yeni Yatırım *(Bu şıkkı işaretlediyseniz 6. Soruya geçiniz)*  
 Tevsii ve Modernizasyon  
 Yenileme  
 Tamamlama
5. Tevsii ve modernizasyon / Yenileme / Tamamlama yatırımını otelin hangi bölümlerine yaptınız belirtiniz.  
.....  
.....
6. Yatırım teşvik belgesinin sağladığı imkanların hangilerinden yararlandınız?  
 Gümrük Muafiyeti  
 Arsa Tahsisi  
 Makine ve Teçhizat alımında KDV desteği  
 Vergi Resim Harç istisnası  
 Yatırım indirimi  
 Enerji Desteği
7. Son beş yıl içinde banka kredisi kullandınız mı? (Cevabınız hayır ise, 12. Soruya geçiniz)  
 Evet                       Hayır
8. Krediyi nereden aldınız?  
 Kalkınma Bankası  
 Ticari Banka  
 Avrupa Yatırım Bankası
9. Krediyi hangi amaçla kullandınız?  
 Komple Yeni Yatırım  
 Yenileme Yatırımı  
 Tevsii ve Modernizasyon  
 İşletme Sermayesi
10. Kullandığınız kredinin vadesi nasıl?  
 1 Yıdan kısa

- 1 - 5 Yıl Arası  
 5 - 10 Yıl Arası  
 10 - 15 Yıl arası  
 15 Yıldan fazla
11. Ne tür bir kredi kullandınız?
- Değişken faiz TL Kredisi  
 Sabit Faiz TL Kredisi  
 Değişken Faiz Döviz Kredisi  
 Sabit Faiz Döviz Kredisi
12. Şirketiniz yabancı sermayeli mi? ( Cevabınız hayır ise, 15. Soruya geçiniz)
- Evet       Hayır
13. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun sağladığı olanakların hangilerinden yararlandınız?
- Kar Transferi  
 Karların Sermayeye Eklenmesi  
 Sermaye Transferi  
 Borçların Garanti Edilmesi  
 Yabancı Personel Çalıştırılması  
 Dış Borçların Anapara ve Faiz Transferi  
 Vergi Anlaşmaları  
 Hiç Biri
14. Şirketinizdeki yabancı sermaye payı nedir? (Yüzde olarak)
- 0 - 20 Arası  
 21 - 40 Arası  
 41 - 60 Arası  
 61 - 80 Arası  
 81 - 100 Arası
15. Vergi yasalarındaki teşvik tedbirlerini biliyor musunuz? (Cevabınız hayır ise, 17. Soruya geçiniz)
- Evet       Hayır
16. Vergi yasalarının sağladığı imkanların hangilerinden yararlandınız?
- Finansman Fonu  
 Döviz Hasılat İndirimi  
 Emlak Vergisi Geçici Muafiyeti  
 Hiçbiri
17. Türk teşvik sisteminde yer alan nakit teşvikler hakkındaki düşünceniz nedir?
- Çok Yeterli  
 Yeterli  
 Fikrim yok  
 Yetersiz  
 Çok yetersiz
18. Türk teşvik sisteminde yer alan vergisel nitelikteki teşvikler hakkındaki düşünceniz nedir ?
- Çok Yeterli  
 Yeterli  
 Fikrim yok  
 Yetersiz  
 Çok yetersiz

## KAYNAKÇA

### Kitaplar

Akat, Ömer, **Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği**, Ekin Kitabevi, Bursa 1997

Akgüç, Öztin. **Finansal Yönetim**. Muhasebe Enstitüsü Yayın No:63, İstanbul 1994.

Bayar, Doğan. **Sanayi İşletmelerinde Yatırım Politikası**. Eskişehir 1995.

Bayar, Doğan ve Aydın Nurhan. **Finansal Yönetim**. Eskişehir 1994.

Barutçugil, İ. Sabit. **Turizm İşletmeciliği**. Beta Basın Yayım, İstanbul 1989.

Benlikol, Sebahattin ve Müftüoğlu Hilal. **Avrupa Birliği Ülkelerinde Vergi Sistemlerindeki Teşvik ve İstisnalar**. İstanbul Sanayi Odası Yayın No:7, İstanbul 1997.

Büker, Semih. Aşıkoğlu Rıza, Sevil Güven. **Finansal Yönetim**. Eskişehir 1997.

Comission of the European Communities, **Amended Proposal for a Council Decision on a First Multiannual Programme to Assist European Tourism Philoxenia” (1997 – 2000)**, 4 December 1996

Dereköy, Ahmet Hamdi. **Turizm Endüstrisinde Kamu Desteği ve Türkiye Örneği**. HDTM, Ekonomik Araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Haziran 1993.

Dinçer, Fisun İ. **Avrupa Birliğinde Turizm ve Uygulanan Politikalar**. Der Yayınları. İstanbul 1997.

Esin, Arif, Alagöz Aylin, Çalış Şirin. **Avrupa Birliğinde Teşvik Sistemi.** İktisadi Kalkınma Vakfı Yayın No:127, İstanbul 1994.

Erdoğan, Oral. **Turizm Sektörü.** İMKB Sektör araştırmaları Serisi 6 İstanbul Ekim 1995.

İnceci, Barbaros. **Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyonlar.** Marmara Üniversitesi, Avrupa Topluluğu Enstitüsü, İstanbul 1993.

İhracatı Geliştirme ve Etüt Merkezi (İGEME). **Avrupa Topluluğunda Uygulanan Devlet Yardımları Teşvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İncelemesi.** Ankara 1993.

Kahraman, Nüzhet. **Turizm Yatırım Projeleri Analizi.** Siyasal Kitabevi, Ankara 1997.

Kozak, Nazmi, Akoğlan Meryem, Kozak Metin. **Genel Turizm İlkeler Kavramlar.** Anatolia Yayıncılık, Ankara: 1994.

**Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye.** TÜRSAB 25. Yıl Dizisi 1. Der.: Mert Ersin, Çev.:Cengiz Yücel, Erol Karabulut İstanbul 1997.

Kural, Koray., Karakeçili Feridun, Sakızlıoğlu Aylin. **Devlet Yardımları.** DPT Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara 1995.

Kutay, Pars. **Avrupa Topluluğunda Devlet Yardımları ve Yatırım Teşvikleri.** HDTM, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos 1993.

Maviş, Fermani. **Otel İşletmeciliği.** Anadolu Üniversitesi Yayınları No:843, Eskişehir 1994.



Özdemir, Mehmet. **Turizm Nedir?** TC. Turizm Bankası Araştırma ve Eğitim Başkanlığı İnceleme Araştırma Dizisi: 1, Ankara.

Sayın, Meral ve Fazlıoğlu Mustafa Akan. **Avrupa Birliğinde KOBİ Destekleme Programları ve Diğer Teşvik Araçları.** KOSGEB, Ankara Ocak 1997.

Sezgin, Orhan Mesut "Türkiye'de Turizm Yatırımlarını Teşvik Tedbirleri ve Uygulaması" **Turizm Yıllığı** 1987 Ankara Haziran 1989.

Sevil, Güven. **Konaklama İşletmelerinde Finansal Yönetim.** Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı yayın NO:103, Eskişehir 1995.

Tekinalp, Gülören, Tekinalp Ünal. **Avrupa Birliği Hukuku.** Beta Basım yayın, İstanbul 1997.

DPT. **IV Beş Yıllık Kalkınma Planı.** (1978 - 1984) , DPT, Ankara, 1978.

\_\_\_\_\_ **V Beş Yıllık Kalkınma Planı,** (1985 - 1989), DPT, Ankara, 1985.

\_\_\_\_\_ **VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı.** (1990 - 1995), DPT, Ankara, 1990.

\_\_\_\_\_ **VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı.** (1996 - 2000), DPT, Ankara, 1995.

**Hotel Guide 1997; Türkiye Otel Rehberi,** Ekin Yazım Merkezi, İstanbul 1997

Türkiye Kalkınma Bankası, **Turizm El Kitabı.** Ankara 1990.

Türkiye Kalkınma Bankası, **Turizm Kredileri İlke ve Şartları,** Ankara 1994.

Makaleler:

Kaur, Nurhan. "Risk Sermayesi ve Türkiye Uygulaması", **Kalkınma Dergisi**. Sayı:44, Ekim 1993.

Kozak, Metin. "Otel İşletmelerinde Finansal Kiralama Yönteminin Kullanımı" **Kalkınma Dergisi**, Sayı:42, Şubat 1993.

———— "Otel İşletmelerinde Franchising Uygulaması", **Kalkınma Dergisi**. Sayı:44 Ekim 1993.

Tunçsiper, Bedriye ve Çeken Hüseyin. "Yabancı Sermayenin Türkiye Ekonomisi ve Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi". **Standart**. Eylül 1997

Türksoy, Adnan "Turizm Yatırımlarının Finansmanında Alternatif Yeni Çözümler", **Kalkınma Dergisi**. Sayı:43, Haziran 1993.

"AB ve Turizm Sektörü", **Ekonomik Trend**. Yıl:4, Sayı:7, Şubat 1996.

"AB'nin Teşvik Sistemi Yunanistan İspanya ve Portekiz'in Turizmini Geliştirdi", **Turizm Yatırımcıları Derneği Dergisi**. Eylül, Ekim 1996.

"AB'de Teşvik Uygulamaları", **Ekonomik Trend**. Yıl:6, Sayı:21, Mayıs 1997.

"Modern Takas Fırsatını Kaçırmanın" **İntermedya Ekonomi**. Yıl:4, Sayı:9, Mart 1997

"Nakit Teşvik Terkediliyor" **Yeni Yüzyıl**. 26 Mart 1998.

Türkiye Kalkınma Bankası'nda "Kredi Koşulları" Konulu Görüşme, Ankara: 23 Ocak 1997

“Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Karar”  
**Resmi Gazete.** 23297; 25 Mart 1998

“Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” **Resmi Gazete.** 22710; 13 Ocak 1995

“Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Karar’da  
Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar” **Resmi Gazete,** 23676; 25 Mart 1999